

Bibliotekslag SFS nr: 1996:1596, 2004:1261
Utvärdering och förslag till revidering

Inger Eide-Jensen
30 mars 2010

Sammanfattning	4
<i>Nuvarande lydelse</i>	5
<i>Föreslagen lydelse</i>	5
1. Uppdraget	8
2. Bibliotekslagens tillkomst	9
2.1 <i>Tidigare statliga insatser för biblioteken</i>	9
2.2 <i>Nuvarande bibliotekslags tillkomst</i>	9
3. Andra lagar som påverkar biblioteksverksamheterna	10
3.1 <i>Tryckfrihetsförordningen</i>	10
3.2 <i>Yttrandefrihetsgrundlagen</i>	10
3.3 <i>Pliktleveranslagen</i>	11
3.4 <i>Upphovsrättslagen</i>	11
3.5 <i>Förordning om Sveriges författarfond</i>	11
4. Policydokument	11
4.1 <i>FN: s barnkonvention</i>	11
4.2 <i>Unescos och IFLA:s biblioteksmanifest</i>	11
5. Bibliotekslagar i de nordiska länderna – en jämförelse	12
5.1 <i>Portalparagrafer anger mål och syfte</i>	12
5.2 <i>Nordiska lagar avser i huvudsak folkbiblioteken och slår fast att de är obligatoriska</i>	13
5.3 <i>Nordiska bibliotek är avgiftsfria för användarna</i>	13
5.4 <i>Krav på samarbete och ansvarsfördelning mellan staten, regionala organ och kommuner</i>	13
5.5 <i>Normer och riktlinjer i den nordiska bibliotekslagstiftningen</i>	13
5.6 <i>Uppföljning</i>	13
5.7 <i>Utvidgat ansvar för nationalbiblioteken i alla nordiska länder</i>	13
6. Biblioteken i Kulturutredningen	14
7. Biblioteken i kulturpropositionen	14
8. Från 1997 till 2009: omvärldsförändringar påverkar biblioteksverksamheterna	15
8.1 <i>Ändrade förhållanden för kulturbärande medier, informationsproduktion och medie/informationsdistribution</i>	15
8.2 <i>Upphovsrätt under utredning och debatt</i>	16
8.3 <i>Nya medievanor och lägre biblioteksutnyttjande</i>	17
8.4 <i>Förändrad bokbransch</i>	19
8.5 <i>Exploderande mediebransch och nya kulturarv</i>	21
8.6 <i>Förändringar i utbildningssfären - en pedagogisk biblioteksdimension</i>	22
8.7 <i>Universitet och högskolor</i>	23
8.8 <i>Fri tillgänglighet – en stor fråga för forskningsbiblioteken</i>	24

8.9 Förändrad regional organisation. Ansvarsutredningen ger nya samarbetsområden för biblioteken.....	24
8.10 Förändringar i kommunerna ger biblioteken nya förutsättningar	25
8.11 Ett mer mångkulturellt samhälle.....	25
9. Bibliotekens utveckling 1996 - 2008	26
9.1 Tillgänglighet.....	26
9.2 Virtuell tillgänglighet - för alla hela dygnet	28
9.3 Folkbibliotekens medieutbud	29
9.4 Utlåning	29
9.5 Utlån av audiovisuella medier, AV-medier.....	30
9.6 Biblioteksbesök	31
9.7 Kostnader	31
10. Tillämpningen av bibliotekslagen	32
10.1 Allmänna synpunkter	32
10.2 Tillämpning av lagens paragrafer	33
11. Uppföljning av bibliotekslagen	43
12. Överväganden i samband med förslag till revidering av bibliotekslagen	44
12.1 Utgångspunkter.....	44
12.2 Författningsförslag	45
Nuvarande lydelse	45
Föreslagen lydelse	45
13. Ekonomiska och andra konsekvenser.....	48
13.1 Ekonomiska konsekvenser.....	48
13.2 Övriga konsekvenser	48
14. Författningskommentarer.....	49
15 Ikraftträdande.....	53
Kontakter.....	54
Bilagor	59

Sammanfattning

I budgetpropositionen 2008 (prop. 2007/08:1, utgiftsområde 17) aviserades att regeringen avsåg att under mandatperioden utvärdera bibliotekslagen (1996:1596, 2004:1261). Uppgiften att utvärdera lagen gavs till mig/Inger Eide Jensen den 19 augusti 2009.

Regeringens syfte med utvärderingen var att undersöka hur bibliotekslagen har fungerat och om målen har nåtts. Uppdraget innebar bland annat att

- översiktligt kartlägga och analysera bibliotekslagens tillämpning inom biblioteksväsendet i allmänhet och folkbiblioteken i synnerhet
- belysa relevanta omvärldsförändringar efter lagens tillkomst
- överväga behovet av att revidera lagen och lämna förslag på eventuella ändringar
- överväga formerna för uppföljning och tillsyn av lagen

Nuvarande bibliotekslag omfattar hela det allmänna och offentligt finansierade biblioteksväsendet, det vill säga kommunala, regionala/landstingskommunala och statliga bibliotek. Lagen garanterar avgiftsfria boklån och att det finns ett nätverk för samarbete mellan biblioteken kring medieförsörjning. På grund av att folkbibliotekens utveckling under det tidiga 2000- talet ingav oro lät Regeringskansliet år 2004 göra en genomlysning av bibliotekens situation och med anledning av utredarens slutsatser antog riksdagen 2004 tillägget i lagen med lydelsen ” Bibliotek och bibliotekshuvudmän inom det allmänna biblioteksväsendet ska samverka. Kommuner och landsting bör anta planer för biblioteksverksamheterna.” (7 a § bibliotekslagen. Lag 2004:1261).

Under de tolv år som gått sedan lagen trädde i kraft har omvärldsförändringar ägt rum, som medfört förändringar i biblioteksanvändarnas förväntningar och i förutsättningar för biblioteksverksamheten.

Sätten att framställa och distribuera kultur- och informationsbärande medier har förändrats i grunden. Många andra medier än tryckta hanteras av det allmänna biblioteksväsendet. Mediebranschen har haft en exploderande utveckling och bokbranschen har liksom biblioteken genomgått stora förändringar. Upphovsrätten är föremål för utredning och förändringar. Bibliotekens möjlighet att avgiftsfritt låna ut olika slags medier ställer krav på gemensamma lösningar när det gäller överenskommelser med rättighetshavare och upphovsmän.

Medievanor och biblioteksanvändning har förändrats. Sverige är ett av de länder där biblioteksanvändandet är störst. Ändå har både besöken på biblioteken och utlåningen från dem minskat. Flickor läser mer än pojkar, kvinnor mer än män. Högutbildade läser mer än lågutbildade och klyftorna ökar. Det finns också digitala klyftor, inte minst mellan yngre och äldre. I synnerhet folkbiblioteken upplever konkurrens om människors uppmärksamhet och ett starkt behov av att utveckla nya metoder och nya samarbeten för att främja läsning och litteratur.

Sverige har sedan bibliotekslagens tillkomst utvecklats till ett mångkulturellt samhälle.

Inom utbildningsväsendet har förändringar i riktning mot självständiga studier och problembaserade inlärningsmetoder ägt rum. Kraven på pedagogisk kompetens inom biblioteksverksamheterna har ökat.

Det finns svårigheter när det gäller uppföljning av tillämpningen av bibliotekslagen. Ingen myndighet har ansvar för den. Det saknas gemensamma sätt att se på standard och på kriterier för uppföljning och för utarbetandet av biblioteksplaner.

Sammanfattningsvis kan bibliotekslagen sägas ha haft positiv betydelse för folkbiblioteken. Lagregleringen och regioners, landstings och kommuners skyldighet att upprätta planer för biblioteksverksamheterna har sannolikt bidragit till att göra biblioteken mer synliga för beslutsfattarna, även om bara 67 % av kommunerna hade upprättat biblioteksplan 2009.

Bibliotekslagen har stort symbolvärde. Avgifter på bibliotekslån har avförts från agendan. Det går inte att säga om bibliotekslagen har inneburit att biblioteken skonats från besparingar under perioden efter lagens tillkomst, men det går heller inte att utesluta att det faktum att det finns en bibliotekslag gör att besparingarna blev mindre än de annars skulle ha blivit

För skolbiblioteken och för forsknings- högskole- och specialbiblioteken är det svårt att se att bibliotekslagen haft någon egentlig betydelse. Högskolebiblioteken har haft en mycket positiv utveckling under de senaste tio åren. Skolbiblioteken har blivit färre och sämre utrustade.

Bibliotekslagstiftningen har inte medfört begränsningar eller hinder för biblioteksutveckling eller för samarbeten. Bristande kompetensutveckling, brist på övergripande strategier och små ekonomiska resurser är troligare utvecklingshinder.

Omvärldsförändringar och brister i uppföljning motiverar en revidering av bibliotekslagen.

Det förslag till revidering som här lämnas har som en utgångspunkt att ge bibliotekslagen ett tydligare barnperspektiv. Andra utgångspunkter är att tydliggöra att bibliotekens uppgifter är många; att främja litteraturen och den fria åsiktsbildningen, att stödja alla slags läroprocesser, att erbjuda ett rum och gemenskap tillgänglig för alla oavsett språk eller funktionshinder, att göra kulturarv tillgängliga, att överbygga digitala klyftor.

En förutsättning för arbetet med att revidera bibliotekslagen är att folk- och skolbibliotek huvudsakligen är ett kommunalt och regionalt/landstingskommunalt ansvar och att bibliotekslagen inte ska vara läsande för under vilka former kommuner och regioner/landsting ska bedriva sin biblioteksverksamhet.

Förslaget till förändringar i bibliotekslagen avser också att fastställa ansvarsfördelningen mellan olika bibliotekshuvudmän och säkerställa samarbeten nationellt och regionalt där sådana ger biblioteken förutsättningar att utveckla biblioteksservice av hög kvalitet.

Bibliotekslagen bör vara neutral i förhållande till teknik, medier och driftsformer.

Den bör också innehålla kvalitativa aspekter avseende mediebestånd för att säkerställa mångfald, kvalitet och tillgänglighet för alla. Att regionerna idag förutom staten, landstingen och kommunerna är huvudmän för biblioteksverksamhet bör framgå av lagens formuleringar.

Bibliotekslagen bör även fortsättningsvis vara en ramlag.

Bibliotekslagen bör innehålla bestämmelser om uppföljning av lagen. I den kulturpolitiska propositionen Tid för kultur (prop. 2009/10:3, s. 41-46) gjorde regeringen bedömningen att Kungl. biblioteket bör ges ett särskilt uppdrag när det gäller att svara för nationell överblick, främja samverkan och driva på utvecklingen inom biblioteksväsendet samt att, i samråd med länsbiblioteken, kontinuerligt följa bibliotekens arbete. Regeringen uppdrog i december 2009 åt Kungl. biblioteket att ta fram en plan för hur myndighetens uppdrag inom biblioteksväsendet bör utformas och genomföras (Ku2009/2239/KV). Förslagen kring uppföljning i denna utredning tar sin utgångspunkt i detta regeringsbeslut.

Förslagen till förändringar är kostnadsneutrala för regioner, kommuner och landsting. Den myndighet som Regeringen ger i uppdrag att ansvara för uppföljning av lagen och frågor som rör lagens tillämpning behöver tillföras resurser för ändamålet.

Den reviderade lagen förslås träda ikraft 2011-01-01.

Nuvarande lydelse

1 § Denna lag innehåller bestämmelser om det allmänna biblioteksväsendet.

Föreslagen lydelse

1 § Denna lag innehåller bestämmelser om det allmänna biblioteksväsendet.

2 § Till främjande av intresse för läsning och litteratur, information, upplysning och utbildning samt kulturell verksamhet i övrigt skall alla medborgare ha tillgång till ett folkbibliotek.

Folkbiblioteken skall verka för att databaserad information görs tillgänglig för alla medborgare.

Varje kommun skall ha folkbibliotek.

3 § På folkbiblioteken skall allmänheten avgiftsfritt få låna litteratur för viss tid.

Bestämmelsen hindrar inte att ersättning tas ut för kostnader för fotokopiering, porto och andra liknande tjänster. Inte heller hindrar den att en avgift tas ut i de fall låntagare inte inom avtalad tid lämnar tillbaka det som de har lånat.

4 § Ett länsbibliotek bör finnas i varje län.

Länsbiblioteket skall bistå folkbiblioteken i länet

2 § Till främjande av intresse för läsning och litteratur, *fri åsiktsbildning, kunskaps- och informationsförsörjning*, utbildning samt kulturell verksamhet i övrigt ska alla ha tillgång folkbibliotek*sverksamhet*.

Varje kommun *ska* ha *folkbibliotek*sverksamhet tillgänglig för alla och utformad efter kommuninvånarnas behov. *Folkbibliotekens utbud av medier och tjänster ska präglas av allsidighet och kvalitet.*

2 a § Folk- och skolbiblioteken ska ägna särskild uppmärksamhet åt barn och ungdomar genom att erbjuda litteratur och medier anpassade till deras behov för att främja läsning, språkutveckling och förmågan att behärska medier för lärande, personlig utveckling och eget skapande.

2 b § Folk- och skolbiblioteken ska ägna särskild uppmärksamhet åt funktionshindrade samt invandrare och andra minoriteter bl.a. genom att erbjuda litteratur och medier på andra språk än svenska och i former särskilt anpassade till dessa gruppers behov.

3 § På folkbiblioteken *ska* allmänheten avgiftsfritt få låna, *eller på annat sätt få tillgång till*, litteratur och lämpliga medier som biblioteket tillhandahåller oavsett publiceringsform.

Bestämmelsen hindrar inte att ersättning tas ut för kostnader för fotokopiering, porto och andra liknande tjänster. Inte heller hindrar den att en avgift tas ut i de fall låntagare inte inom avtalad tid lämnar tillbaka det som de har lånat.

*4 § Varje region och landsting ska bedriva bibliotek*sverksamhet med syfte att främja samarbete, kunskapsutveckling och kvalitet inom regionens bibliotek*sverksamhet*.

med kompletterande medieförsörjning och andra regionala biblioteksuppgifter.

För den kompletterande medieförsörjningen skall också finnas en eller flera lånecentraler.

5 § Inom grundskolan och gymnasieskolan skall det finnas lämpligt fördelade skolbibliotek för att stimulera skolelevernas intresse för läsning och litteratur samt för att tillgodose deras behov av material för utbildningen.

6 § Det skall finnas tillgång till högskolebibliotek vid alla högskolor. Dessa bibliotek ska inom de områden som anknyter till utbildning och forskning vid högskolan svara för biblioteksservice inom högskolan och i samverkan med landets biblioteksväsen i övrigt ge biblioteksservice.

7 § Kommunerna ansvarar för folk- och skolbiblioteksverksamheten.

Landstingen ansvarar för länsbiblioteken och för biblioteken vid högskolor med landstingskommunalt huvudmannaskap.

Staten ansvarar för övriga högskolebibliotek och för lånecentralerna samt för sådan biblioteksverksamhet som enligt särskilda bestämmelser ankommer på staten.

7 a § Bibliotek och bibliotekshuvudmän inom det allmänna biblioteksväsendet skall samverka.

Kommuner och landsting skall anta planer för biblioteksverksamheterna. (Lag 2004:1261)

8 § Folk- och skolbiblioteken skall ägna särskild uppmärksamhet åt funktionshindrade samt invandrare och andra minoriteter bl.a. genom att erbjuda litteratur på andra språk än svenska och i former särskilt anpassade till dessa gruppers behov.

För den kompletterande medieförsörjningen *ska* också finnas en eller flera lånecentraler.

5 § I 2 kap. 36 § skollagen (2010:000) finns bestämmelser om skolbibliotek.

6 § Det *ska* finnas tillgång till högskolebibliotek vid alla högskolor. Dessa bibliotek *ska* inom de områden som anknyter till utbildning och forskning vid högskolan svara för biblioteksservice inom högskolan och i samverkan med landets biblioteksväsen i övrigt ge biblioteksservice.

7 § Kommunerna ansvarar för folk- och skolbiblioteksverksamheten.

Regionerna och landstingen ansvarar för regional och landstingskommunal biblioteksverksamhet och för sjukhusbiblioteken vid sjukhus med regionalt eller landstingskommunalt huvudmannaskap.

Staten ansvarar för *Kungl. biblioteket som är nationalbibliotek och arkiv för ljud- och bildokument*, för högskolebibliotek och för lånecentralerna samt för sådan biblioteksverksamhet som enligt särskilda bestämmelser ankommer på staten.

§ 7 a Bibliotek och bibliotekshuvudmän inom det allmänna biblioteksväsendet *ska* samverka.

Kommuner, *regioner* och landsting *ska* anta planer för biblioteksverksamheterna. (Lag 2004:1261)

8 § -----

9 § Folk- och skolbiblioteken skall ägna särskild uppmärksamhet åt barn och ungdomar genom att erbjuda böcker, informationsteknik och andra medier anpassade till deras behov för att främja språkutveckling och stimulera till läsning.

9 § -----

10 § Länsbibliotek, lånecentraler, högskolebibliotek, forskningsbibliotek och andra av staten finansierade bibliotek skall avgiftsfritt ställa litteratur ur de egna samlingarna till folkbibliotekens förfogande samt i övrigt samverka med folk- och skolbiblioteken och bistå dem i deras strävan att erbjuda låntagarna en god biblioteksservice.

10 § Länsbibliotek, lånecentraler, högskolebibliotek, forskningsbibliotek, *folkbibliotek* och andra *offentligt* finansierade bibliotek *ska* avgiftsfritt ställa *medier* ur de egna samlingarna *till förfogande för andra bibliotek inom det allmänna biblioteksväsendet* samt i övrigt samverka *för* att erbjuda låntagarna en *jämlig* biblioteksservice.

11 § -----

11 § *Regeringen utser den myndighet som ska ha som särskilt uppdrag att ansvara för nationell överblick och samverkan samt att främja utvecklingen inom det allmänna biblioteksväsendet och i samarbete med kommuner, regioner och landsting kontinuerligt utvärdera bibliotekens arbete.*

De regionala och landstingskommunala biblioteksverksambeterna ska samverka med den statliga myndighet som svarar för uppföljning och bistå denna med underlag för uppföljning och utvärdering av biblioteksverksambeterna.

Frågor rörande bibliotekslagens tillämpning handläggs av den myndighet som Regeringen utser.

1. Uppdraget

I budgetpropositionen för 2008 (prop. 2007/08:1, utgiftsområde 17) aviserades att regeringen avsåg att under mandatperioden utvärdera bibliotekslagen (1996:1596, 2004:1261). Uppgiften att utvärdera lagen gavs till mig/Inger Eide Jensen den 19 augusti 2009. (Ku 2009/1513/KV)

Syftet med utvärderingen var att undersöka hur bibliotekslagen har fungerat i praktiken och om målen med lagen har uppnåtts genom att

- översiktligt kartlägga och analysera bibliotekslagens tillämpning, bl.a. när det gäller samverkan och biblioteksplaner, samt dess effekter för utvecklingen inom biblioteksväsendet i allmänhet och folkbiblioteken i synnerhet
- belysa relevanta omvärldsförändringar efter lagens tillkomst och andra faktorer som har betydelse för folkbibliotekens utveckling
- överväga behovet av att revidera lagen och lämna förslag på eventuella ändringar
- överväga formerna för uppföljning och tillsyn av lagen

2. Bibliotekslagens tillkomst

2.1 Tidigare statliga insatser för biblioteken

Mellan 1899 och 1965 fanns i Sverige ett antal förordningar rörande folkbibliotek och länsbibliotek. Alla reglerade på olika sätt statliga stöd till biblioteksverksamheten och de motprestationer och villkor som var förknippade med dem.

1965 förändrades relationerna mellan staten och kommunerna. I SOU 1964:19 Kommunal skatteutjämning ansåg utredarna att det fanns för många och för specialinriktade bidrag till kommunerna och föreslog att skatteutjämningen skulle ske på annat sätt. Detta tillsammans med kommunsammanslagningarna bedömdes ge möjlighet för biblioteksutveckling i kommunerna.

1966 avskaffades således de generella statsbidragen bland annat till biblioteksverksamheterna och avlöstes av skatteutjämningsbidragen. Därefter bestod statens bidrag av utvecklingsbidrag och punktbidrag för särskilda initiativ. Det systemet är det som råder också idag. Folkbiblioteken är ett kommunalt ansvar och statliga punktbidrag finns för speciella utvecklingsinsatser. Det har funnits olika namn på statsbidragen och olika krav på motprestation för att få del av dem, men grundidén har varit densamma.

1972 lade Kulturrådet fram betänkandet Ny kulturpolitik (SOU 1972:66) för att bland annat utreda långsiktiga strategier för staten på kulturområdet och för att utforma ett stabilt samspel mellan staten och andra aktörer på kulturområdet. Utredningen lade fram förslag till mål för den statliga kulturpolitiken. Målen blev också vägledande för kommuner, landsting kulturinstitutioner och kulturutövare. I Kungl. Maj:ts proposition angående den statliga kulturpolitiken (prop. 1974:28) betonades folkbibliotekens uppgifter. ”Folkbiblioteken intar en central roll i kulturlivet. De bör i de flesta kommuner utgöra den institutionella grunden för ett mer differentierat kulturutbud och erbjuda alternativ till det kommersiella kulturlivet. Mediaförmedlingen bör utvidgas och biblioteken bör söka skapa aktiviteter i olika kommundelar.”

2.2 Nuvarande bibliotekslags tillkomst

Behovet av en bibliotekslag i Sverige diskuterades under hela 1900-talet i samband med de insatser riksdag och regering från tid till annan har beslutat att vidta för att stärka och utveckla folkbiblioteken.

1974 lade Litteraturutredningen fram sitt huvudbetänkande Boken (SOU 1974:5). Där konstaterades att biblioteksstandarden var ojämn i landet och utredningen förde bland annat en diskussion om en normerande bibliotekslag; en sådan lag skulle då ange miniminormer för service och lagfasta gratisprincipen. Utredningen lade emellertid inte fram något förslag om bibliotekslag.

1975 lade regeringen fram en ”andra kulturproposition” (prop. 1975:20) inom litteratur- och biblioteksområdet. I den avvisades ännu en gång förslaget om bibliotekslag, men man konstaterade att standardskillnaderna inom biblioteksverksamheten var stora och man fattade därför beslut om bidrag till bokbussar, arbetsplatsutlåning och biblioteksutrustning. Länsbiblioteken fick ökade ekonomiska resurser med syfte att utjämna skillnader i biblioteksstandard mellan kommunerna.

1984 kom slutbetänkandet Folkbibliotek i Sverige (SOU1984:23) från den 1979 tillsatta biblioteksutredningen (Fb80). I utredningens direktiv ingick att se på vilket sätt staten skulle kunna inspirera och stimulera biblioteksutvecklingen. I betänkandet föreslogs att länsbiblioteken skulle få i uppdrag att tillsammans med Svenska Kommunförbundet och Kulturrådet årligen i rapporter beskriva bibliotekens situation. Dessa länsvisa rapporter skulle utgöra underlag i den offentliga debatten om biblioteken. I den efterföljande propositionen 1984/85:141 stödde regeringen i allt väsentligt utredningens förslag, men förslaget om årliga utvärderingar kom aldrig att fullföljas. Sedan fyra år gör emellertid Svensk biblioteksforening länsvisa rapporter under rubriken Fakta och forskning. (Rapporter ”Lokala och regionala förutsättningar för kunskapsamhället”. www.biblioteksforeningen.org).

1993 tillsattes en parlamentarisk utredning som skulle utvärdera kulturpolitikens inriktning. Utgångspunkten utgjordes av 1974 års kulturpolitiska mål. Utredningen skulle belysa kulturpolitikens utmaningar och krav och den skulle komma med förslag för att stärka och utveckla kulturlivet. Utredningen tillkallades av kulturminister Birgit Friggebo och kom att fullföljas efter regeringsskiftet 1994 med Margot Wallström som kulturminister. 1994 i december fick den i stycket ovan nämnda Kulturutredningen som tilläggsdirektiv att bland annat utreda frågan om en bibliotekslag. Utredningen lämnade ett slutbetänkande "Kulturpolitikens inriktning" (SOU 1995:84) med en utvärderingsdel "Tjugo års kulturpolitik" (SOU 1995:85). I regeringens efterföljande proposition 1996/97:3 föreslogs en bibliotekslag. Den motiverades i propositionen bland annat med att

- bibliotekens positiva utvecklingstrend hade brutits
- frågan om avgiftsfrihet inte föreföll självklar
- medieinköpen minskat

Man ansåg det viktigt att lagen skulle tydliggöra kommunernas ansvar för biblioteksverksamhet för barn och ungdom. I propositionen betonas särskilt att lagen inte står i strid med den kommunala självstyrelsen. Vid omröstningen beslutade riksdagen med 183 röster för lagen (S, V och MP) och med 137 röster emot (M, FP, C och KD samt 1 MP).

1997 trädde bibliotekslagen i kraft. Den omfattar hela det allmänna och offentligt finansierade biblioteksväsendet, det vill säga kommunala, regionala/landstingskommunala och statliga bibliotek. Lagen garanterar avgiftsfria boklån och att det finns ett nätverk för samarbete mellan biblioteken kring medieförsörjning och utveckling.

Under slutet av 1900- talet och början av 2000-talet visade den av Kulturrådet och Statistiska centralbyrån framtagna årliga biblioteksstatistiken att det fanns stora skillnader mellan kommunerna avseende biblioteksverksamheten. Författarförbundets direktör John Erik Forslund fick i uppdrag av Regeringskansliet att göra en genomlysning av bibliotekens situation och utvecklingstendenser inom biblioteksverksamheten. I hans PM "Om biblioteksverksamheterna" (Ds 2003:66) var en av utgångspunkterna frågeställningen om bibliotekslagen borde ändras på ett sådant sätt att skillnaderna mellan olika kommuners biblioteksverksamhet kunde utjämnas. Ett tillägg i lagen föreslogs med lydelsen "Bibliotek och bibliotekshuvudmän inom det allmänna biblioteksväsendet ska samverka. Kommuner och landsting bör anta planer för biblioteksverksamheterna." (7 a § bibliotekslagen). Riksdagen kom att bifalla förslaget.

Den svenska bibliotekslagens tillkomsthistoria och de utredningar och överväganden som gjordes i samband härmed finns utförligt beskrivna i en rapport framtagna på uppdrag av styrelsen för Svensk biblioteksforening, publicerad i november 2009. (Barbro Thomas, Bibliotekslagstiftning - perspektiv och exempel. www.biblioteksforeningen.org)

3. Andra lagar som påverkar biblioteksverksamheterna

3.1 Tryckfrihetsförordningen

Tryckfrihetsförordningens två första kapitel anges som viktig grund i flera kommunala målsättningsdokumentet rörande folkbiblioteksverksamheten.

Tryckfrihetsförordningen kapitel 1 handlar om rätt att publicera tryckt skrift "Med tryckfrihet förstås varje svensk medborgares rätt att, utan några av myndighet eller annat allmänt organ i förväg lagda hinder, utgiva skrifter [...]". I kapitel 2 slås fast att "Till främjande av ett fritt meningsutbyte och en allsidig upplysning ska varje svensk medborgare ha rätt att taga del av allmänna handlingar".

3.2 Yttrandefrihetsgrundlagen

Yttrandefrihetsgrundlagen (1991:1469) enligt vilken "Yttrandefriheten enligt denna grundlag har till ändamål att säkra ett fritt meningsutbyte, en fri och allsidig upplysning och ett fritt konstnärligt skapande"

åberopas också ofta tillsammans med tryckfrihetsförordningen och de beskrivs inte sällan som själva fundamentet för det allmänna biblioteksväsendet.

3.3 Pliktleveranslagen

Lag (1993:1392) om pliktleverans av dokument anger hur pliktleveranser av olika dokument ska ske till Kungl. biblioteket och till forskningsbiblioteken. Man kan säga att lagen både säkrar bevarandet av kulturarvet och anger hur ansvaret för bevarandet ska fördelas. Folkbiblioteken har således inte ansvar för att bevara kulturarvet men samarbetet i den så kallade fjärrlånekedjan gör det möjligt för alla folkbibliotek att både tillgängliggöra det och levandegöra det.

Utredaren Sören Öman lämnade den 16 november 2009 förslaget Leveransplikt för elektroniska dokument (Ds 2009:6) till högskole- och forskningsminister Tobias Krantz.

Utredningen föreslår att elektroniska dokument som publiceras på nätverk som Internet ska lämnas in till Kungl. biblioteket för att bevaras för framtiden. Det är i första hand de etablerade publicisterna på nätet som ska leverera material. Det handlar exempelvis om tidningsföretag, bok- och musikförlag, radio- och TV-företag samt filmproducenter. Privata hemsidor och bloggar omfattas inte av förslaget.

3.4 Upphovsrättslagen

Lagen (1960:729) om upphovsrätt till konstnärliga och litterära verk reglerar på vilket sätt det allmänna biblioteksväsendet har rätt att mångfaldiga och sprida litterära och konstnärliga verk. 17 § i upphovsrättslagen reglerar framställning och användning av anpassade medier för personer med funktionshinder som behöver detta för att kunna ta del av verket.

Upphovsrättsutredningen (Ju 2008:7) har i ett tilläggsdirektiv (dir. 2009:65) fått till uppgift att i ett delbetänkande 2010 ta ställning till hur bibliotekens möjligheter att tillgängliggöra upphovsrättsskyddade verk fortsättningsvis ska regleras.

3.5 Förordning om Sveriges författarfond

I förordningen (1962:652) om Sveriges författarfond regleras hur samhället ska ersätta upphovsmän till litterära verk för användning av deras verk via biblioteken.

4. Policydokument

4.1 FN: s barnkonvention

I artikel 13 i FN: s barnkonvention finner man i den inledande delen att barnet ska ha rätt till yttrandefrihet. ”Denna rätt innefattar frihet att oberoende av territoriella gränser söka, motta och sprida information och tankar av alla slag, i tal, skrift eller tryck, i konstnärlig form eller genom annat uttrycksmedel som barnet väljer.” (www.manskligarattigheter.gov.se)

4.2 Unescos och IFLA:s biblioteksmanifest

Unescos folk- och skolbiblioteksmanifest (www.unesco.se/.../Folk-20och%20Skolbiblioteksmanifestet%20Nr%202-2000.pdf) och manifestet om den mångkulturella biblioteksverksamheten (http://www.ifla.org/files/library-services-to-multicultural-populations/multiculturalibrarymanifesto-se_0.pdf) har varit, och är, viktiga grunddokument för biblioteksutvecklingen både i Sverige och internationellt. I lokala och regionala biblioteksplaner hänvisas mycket ofta till dem. De kan betraktas som levande dokument och de utgör grunden för internationella samarbeten inom folk- och skolbiblioteksområdet.

I samarbete mellan Unesco och IFLA (International Federation of Library Associations) utarbetades ett Folkbiblioteksmanifest redan 1949. Det reviderades 1972 och den tredje versionen antogs av Unesco 1994. Manifestet har formen av en deklARATION och är därför inte tvingande för Unescos medlemsländer utan är en rekommendation till medlemsstaterna att verka i en viss riktning.

Folkbiblioteksmanifestet säger bland annat: ”Frihet, välfärd, samhällelig och personlig utveckling är grundläggande mänskliga värden. De kan bara förverkligas genom välinformerade medborgare med möjlighet att utöva sina demokratiska rättigheter och därigenom spela en aktiv roll i samhällslivet. Medborgarnas eget deltagande i utvecklingen av demokratin är beroende av en fullgod utbildning samt en fri och obegränsad tillgång till kunskap, tankar, kultur och information.”

Skolbiblioteksmanifestet från 1999 uttrycker skolbibliotekets uppgifter så här: ”Skolbiblioteket förmedlar kunskap och tankar som är grundläggande i ett informations- och kunskapssamhälle. Skolbiblioteket ger eleverna de färdigheter som behövs för ett livslångt lärande. Det ger dem möjlighet att utveckla sin inlevelseförmåga för att de ska kunna ta sitt ansvar som medborgare.”

Unescos manifest för det mångkulturella biblioteket antogs i oktober 2009. Där beskrivs det mångkulturella biblioteket som en nyckel till ett kulturellt mångfaldssamhälle i dialog. I manifestet belyser man bibliotekens roll i ett mångkulturellt samhälle så här:

”Globalisering, tilltagande migration, snabbare kommunikation, bekväma transporter och andra 2000-talsfenomen har utökat den kulturella mångfalden i många länder där den kanske inte funnits tidigare eller har förstärkt den existerande mångkulturella sammansättningen. [...] Kulturell mångfald är grundvalen för vår kollektiva styrka, såväl i lokalsamhället som på global nivå. [...]”

Bibliotek av alla slag bör därför avspegla, understödja och främja kulturell och språklig mångfald på internationell, nationell och lokal nivå, och på så sätt verka för en interkulturell dialog och ett aktivt medborgarskap.”

5. Bibliotekslagarna i de nordiska länderna – en jämförelse

De första bibliotekslagarna i Norden stiftades under 1920- och 30-talen. Sveriges första *förordning* kom till 1930. Mellan 1964 och 1996 hade Sverige statliga förordningar för biblioteken kopplade till statliga bidrag till folk- och länsbiblioteksverksamhet. De självstyrande områdena Åland, Färöarna och Grönland har egen lagstiftning inom biblioteksområdet och den ingår inte i den jämförelse som görs här.

5.1 Portalparagrafer anger mål och syfte

Att främja intresse för läsning, bildning, utbildning och kultur finns med på olika sätt i samtliga portalparagrafer.

I **Finland** utgår portalparagrafen inte från biblioteken utan från den service och de tjänster som biblioteket erbjuder. Man framhåller i lagen befolkningens lika rätt till möjligheter att ta del av de allmänna bibliotekens tjänster samt utveckling av internationalisering och medborgerliga färdigheter. Virtuella tjänster lyfts fram.

I **Danmark** anges syftet med folkbiblioteken vara att främja upplysning, utbildning och kulturell aktivitet genom att ställa alla slags medier till förfogande.

I **Norge** uttrycks syftet med folkbiblioteken ungefär som i Danmark, men i den norska portalparagrafen finns också kvalitativa krav i portalparagrafen. Det enskilda biblioteket ska i sitt utbud lägga vikt vid kvalitet, allsidighet och aktualitet och man ska vara utåtriktad och göra bibliotekets utbud känt.

På **Island** beskriver man biblioteken som institutioner för kunskap och kultur, man betonar att alla slags medier ska förmedlas och man lyfter fram främjandet av fri tillgång till information för alla som bor på Island som en viktig uppgift. Att främja det isländska språket, livslångt lärande och intresse för läsning och ett krav på att alla slags bibliotek ska samarbeta finns också med i portalparagrafen

I **Sverige** anges målen för biblioteken som främjande av intresse för läsning och litteratur, information, upplysning och utbildning samt kulturell verksamhet i övrigt. Biblioteken ska verka för att göra databaserad information tillgänglig.

5.2 Nordiska lagar avser i huvudsak folkbiblioteken och slår fast att de är obligatoriska

Dagens nordiska bibliotekslagar avser huvudsakligen folkbiblioteken, men de berör också samspelet med andra bibliotek och deras huvudmän. Den danska lagen har de tydligaste formuleringarna när det gäller att upphäva sektorsgränserna mellan de olika offentliga biblioteksverksamheterna. Även den finska, isländska och svenska bibliotekslagstiftningen understryker behovet av samverkan mellan bibliotek. Den tydligaste inriktningen på enbart folkbibliotek har den norska bibliotekslagen, som emellertid är föremål för revidering.

5.3 Nordiska bibliotek är avgiftsfria för användarna

I alla nordiska länder gäller avgiftsfriheten lån av medier och användning av bibliotekets medier på plats. I den danska lagen slås också fast att alla bibliotek som får medelstillelning av staten ska vara öppna för allmänheten för besök eller delta i fjärrlånesamarbetet om staten så beslutar i samband med medelstillelningen. I alla länder finns möjlighet för biblioteken att ta avgifter för försening, kopiering etc. I Danmark finns utförligast beskrivet i lagen vad biblioteken får ta betalt för dels av brukarna, dels av andra bibliotek.

5.4 Krav på samarbete och ansvarsfördelning mellan staten, regionala organ och kommuner

Tidigare nordiska bibliotekslagar innehöll bestämmelser om statliga medelstillskott till kommunala folkbibliotek. Idag handlar lagarna i olika grad om ansvarsfördelning mellan stat, kommuner och regionala organ; bara i Finland upprätthålls ett system med fasta statliga tillskott av pengar till de kommunala folkbiblioteken. I alla nordiska länder har länsbiblioteken någon grad av statlig finansiering. I alla nordiska bibliotekslagar läggs det stor vikt vid de olika bibliotekshuvudmännens delade ansvar för medieförsörjning och vid regionala biblioteks ansvar för mediasamarbete rörande såväl förvärv som lån.

5.5 Normer och riktlinjer i den nordiska bibliotekslagstiftningen

Den svenska bibliotekslagen är den kortaste och minst detaljerade av de nordiska bibliotekslagarna. I den norska, liksom i den finska och isländska anges kompetenskrav för de tjänstemän som leder de kommunala biblioteksverksamheterna. I Danmark, Norge och på Island anges kvalitetskrav rörande urval och sammansättning av mediebeståndet. Man talar om alla slags medier (Island) och kvalitet, allsidighet och aktualitet i medieutbudet (Norge) och endast kvalitet som urvalskriterium utan politiska, moraliska eller religiösa hänsyn (Danmark).

5.6 Uppföljning

I Danmark är Styrelsen for Bibliotek og Medier och i Norge ABM-utvikling (ABM=arkiv, museum, bibliotek) förvaltningsmyndigheter med ansvar för utveckling, uppföljning av lagens tillämpning och samordning mellan bibliotekssektorerna. I Finland och på Island ligger förvaltningsuppgifterna hos utbildningsdepartementen, medan utveckling av bibliotekstjänster har lagts till nationalbiblioteken. I Sverige har Kulturrådet vissa biblioteksrelaterade uppgifter som till exempel stöd till läsfrämjande åtgärder bland barn och unga och metodutveckling inom biblioteksverksamhet riktad till vuxenstuderande. Den svenska bibliotekslagen anger ingen myndighet med ansvar för uppföljning.

5.7 Utvidgat ansvar för nationalbiblioteken i alla nordiska länder

I samtliga nordiska länder har nationalbiblioteken fått utvidgat ansvar för nationella bibliotekssträvanden och samarbetet mellan dem och andra offentligt finansierade bibliotek blir allt viktigare. På Island, i Finland och i Sverige har nationalbiblioteken fått samordningsuppgifter som gör att de nu har en central

roll i den nationella bibliotekspolitikerna. Kungl. biblioteket ansvarar till exempel för upphandling av licenser för användning av databaser vid svenska bibliotek inom forskningsbibliotekssfären. Kungl. biblioteket ingår också idag i en rad samarbeten med till exempel Kulturrådet och regionala, landstingskommunala och kommunala biblioteksverksamheter.

6. Biblioteken i Kulturutredningen

Kulturutredningen (SOU 2009:16) som presenterade sitt betänkande i februari 2009 behandlar bland övriga kulturfrågor också de offentliga biblioteken, i huvudsak folkbiblioteken. Övriga bibliotek behandlas främst i rollen som samverkanspartners till folkbiblioteken. Ansvarsfördelningen mellan bibliotek med olika huvudmän behandlas i Kulturutredningens förslag och det statliga ansvaret för folkbiblioteksrelaterade uppgifter föreslås bli överfört från Kulturrådet till Kungl. biblioteket.

I grundanalysen (kapitel 1-6) redovisar Kulturutredningen bland annat den politiska diskussionen om minskning av boklån och besök på folkbiblioteken och minskande försäljningssiffror för kvalitetslitteratur för såväl barn som vuxna.

I förnyelseprogrammet (kapitel 7-13) anges bland flera andra mål sådana som kan sägas ha särskild relevans för biblioteksområdet (kapitel 8:2) att

- kulturpolitiken ska utgå från demokratin och yttrandefriheten som överordnade värden
- information och kunskaper ska göras tillgängliga och förmedlas.
- kulturarvet ska bevaras, brukas och tolkas
- mångfald, kulturell pluralism och internationellt samspel bör främjas
- kulturpolitiken ska stärka och främja öppna sociala gemenskaper

Kulturutredningen diskuterar (kapitel 4.4.10) kulturmyndigheternas och regionernas arbete med kultur som strategisk utvecklingskraft och lyfter fram nivåhöjning samt behov av breddad och fördjupad kompetens som ett viktigt mål för regional tvärssektoriell samverkan.

Kulturpolitikens arkitektur är den tredje och sista delen av Kulturutredningen (kapitel 14-20). Här finns förslag till förändringar rörande biblioteksområdet. Kungl. biblioteket, som sorterar under Utbildningsdepartementet, förslås fortsättningsvis ansvara för nationella biblioteksfrågor innefattande även läns- och folkbiblioteken. Som motiv för förändringarna i organisationsstruktur inom så gott som alla delar av kulturområdet anges att

- dagens institutionsstruktur speglar andra kulturella förhållanden
- kulturpolitiken har tappat kontakten med civilsamhälle och folkbildning
- staten bör uppträda mer samlat gentemot kommunerna
- statlig kulturpolitik bör ägna sig mer åt nationella strategier

I kapitel 15.3 beskrivs folkbiblioteken och man konstaterar att de har en stark ställning som den mest besökta - och i de flesta kommuner mest uppskattade - offentliga institutionen. Kulturutredningen menar att en ökande samordning mellan olika delar av biblioteksväsendet skulle främja tillgänglighet till och kvalitet i verksamheten och konstaterar att ingen myndighet har i uppdrag att ställa upp kvalitetskriterier eller att utvärdera de biblioteksplaner som ska upprättas enligt bibliotekslagen.

Utredningen konstaterar att Kungl. biblioteket idag ansvarar för nationell samordning av informationsförsörjningen till högre utbildning och forskning samt är tillsynsmyndighet för lagen (1993:1392) om pliktleveranser av dokument samt att Kulturrådet för närvarande har i uppdrag att utveckla samarbetet med Kungl. biblioteket

7. Biblioteken i kulturpropositionen

Den 14 december 2009 antog riksdagen regeringens kulturproposition – ”Tid för kultur” - där regeringen framhåller att biblioteken är en viktig samhällelig resurs för läskunnighet, utbildning, livslångt lärande, kultur och informationsspridning (prop. 2009/10:3).

I kulturpropositionen konstaterade regeringen att förslaget till ny skollag som Utbildningsdepartementet redovisat (Ds 2009:25) innehåller förslag om att alla elever ska ha tillgång till skolbibliotek och att detta ansvar ska ligga på skolorna och kommunerna. Man menade i kulturpropositionen emellertid att Kungl. bibliotekets samordningsansvar bör omfatta även vissa delar av skolbiblioteken som till exempel statistikfrågorna. Barnperspektivet och behovet av läsfrämjande åtgärder lyftes fram.

I riksdagens beslut i enlighet med kulturpropositionen slogs också fast att utvärderingen av bibliotekslagen inte kommer att innebära grundläggande förändringar i villkoren för biblioteksverksamheten utan att dess syfte är att stärka bibliotekens roll och tillgänglighet i framtiden. Regeringen aktualiserade i propositionen frågan om en nationell myndighet med samordningsansvar för hela biblioteksväsendet och man för fram att det är viktigt att tillämpningen av bibliotekslagen följs upp.

Regionbiblioteken/länsbiblioteken ges i kulturpropositionen ett tydligare uppdrag att följa biblioteksutvecklingen inom respektive region. Statistikansvaret för folkbiblioteken föreslås (s. 44) överföras från Kulturrådet till Kungl. biblioteket. Talboks- och Punktskriftsbiblioteket TPB föreslås få i uppgift att ytterligare fördjupa sitt samarbete med Kungl. Biblioteket. Man föreslår också (s.44) att TPB ska tillföras medel för att främja barns tillgång till och användande av punktskrift.

Regeringen beslutade i december 2009 att Kungl. biblioteket bör ges som särskilt uppdrag att svara för nationell överblick, främja samverkan och driva på utvecklingen inom biblioteksväsendet samt att i samråd med länsbiblioteken kontinuerligt följa bibliotekens arbete. Regeringen har således efter beslutet om kulturpropositionen i riksdagen beslutat att ge Kungl. biblioteket i uppdrag att ta fram en plan på hur detta praktiskt ska genomföras (Ku 2009/2238/KV). Uppdraget ska redovisas i april 2010.

8. Från 1997 till 2009: omvärldsförändringar påverkar biblioteksverksamheterna

8.1 Ändrade förhållanden för kulturbärande medier, informationsproduktion och medie/informationsdistribution

Den informationsteknik som var ny för biblioteken och deras användare 1997 är idag en helt integrerad del av all slags medieproduktion och mediedistribution. Informationstekniken påverkar varje moment och varje del av bibliotekens verksamhet, logistik vid utlåning och återlämning, förvärv, katalogisering, dokumentleveranser, tillgänglighet, multimediedistribution, bevarande, marknadsföring, lässtimulerande verksamhet, kommunikation med biblioteksanvändarna, referensarbete och kunskapsöverföring..

”Nätverkens utveckling innebär såväl ett löfte som ett hot för biblioteken. De senaste decenniernas utveckling har fört biblioteken, liksom de övriga länkarna i det tryckta ordets produktions- och distributionskedja, i en situation som överraskande nog påminner om den villervalla som rådde efter uppfinnandet av boktryckarkonsten. Inte en endaste länk i kedjan från informationsproducent till informationsanvändare kan vara säker på sin ställning. Det pågår som bäst en hektisk spaning efter nya positioner, i vilken även biblioteken och de människor som arbetar på dem deltar.” (Mäkinen, Ilka & Sandqvist Katja, Introduktion till informationsvetenskapen, Tammerfors 2003)

Ovanstående text beskriver, trots att den skrevs så tidigt som 2003, väl dagens situation. En god illustration till informationsteknologins snabba förändring av vanor bland bibliotekens användare finns man i den inledande sammanfattningen i Statistiska centralbyråns rapport om forskningsbiblioteken SCB Forskningsbiblioteken 2008. Där konstaterar man att 2008 var det första år då utlåningen av digitalt material var större än utlåningen av tryckt material på högskolebiblioteken.

Man kan se informations- och kommunikationstekniken som både en utmaning för och ett hot mot de traditionella biblioteken, men den har framför allt erbjudit utvecklingsmöjligheter för biblioteken. De har kunnat öka tillgängligheten till sina tjänster radikalt. Ett exempel från USA är "The Digital Bookmobile". Det är en högteknologisk långtradarbuss med trådlös uppkoppling och interaktiva stationer där besökarna får pröva på att ladda ner bibliotekens digitala medier - mp3-böcker, e-böcker, musik, filmer - till olika bärbara enheter.

En utmaning för biblioteken är att på bästa sätt tillgängliggöra den offentliga informationen och annan viktig samhällsinformation, som ibland endast är tillgänglig i digital form. Tillgången till sådan information är en viktig förutsättning för den fria åsiktsbildningen. Via biblioteket bör landets invånare fritt kunna ta del av den information de behöver för att vara aktiva i det offentliga samtalet, bilda sig uppfattningar och påverka sina villkor.

Det fysiska biblioteken har ungefär samma öppettider som under 1990-talet, men det digitala biblioteket är öppet jämt och det är globalt. "Hybridbiblioteket" brukar man ibland kalla det moderna biblioteket som dels består av fysiska mötesplatser och tryckta samlingar dels av digitala erbjudanden till brukarna och där övergången mellan dessa båda former blir allt mer "sömlös" för användaren. Det ger till exempel tillgång till medier från hela världen via databaser som biblioteken tillhandahåller för sina brukare, databaser som kan nås via den egna datorn/mobilen eller vid bibliotekens publika datorer.

På sätt och vis finns det nu en dimension av begreppet "bibliotek" som är oberoende både av de fysiska samlingarna och av rummet.

Mycket, men långt ifrån allt, produceras idag antingen enbart digitalt eller både tryckt och digitalt. Främst i Europa och i USA pågår en omfattande digitalisering av kulturarvet. Men mycket av det som finns i bibliotekens samlingar kommer kanske aldrig att digitaliseras. Bibliotekens samlingar är ovärderliga och måste bevaras, vårdas och göras tillgängliga för allmänheten om inte det viktiga kulturarvet ska marginaliseras och bli osynligt. Tekniken har underlättat tillgängliggörandet. Digitalisering medger tillgängliggörande samtidigt som man kan skydda kulturarvet fysiskt.

Regeringen uppdrog den 26 november 2009 åt ett tjugotal myndigheter och institutioner, bland dem Kungl. biblioteket, att inkomma med underlag för en nationell strategi för digitalisering, men också för elektronisk tillgång och digitalt bevarande. Ett trettiotal andra institutioner som arbetar med kulturarv har också inbjudits att delta. (Ku2009/2152KT Uppdrag och inbjudan att bidra till en nationell strategi för digitalisering, elektronisk tillgång och digitalt bevarande.)

8.2 Upphovsrätt under utredning och debatt

Tillgången till medier för utlåning möjliggörs genom överenskommelser med upphovsmän och rättighetshavare. På förhållandevis kort tid har möjligheterna att mångfaldiga och distribuera medier digitalt ökat, och upphovsrätten har blivit föremål för omfattande diskussion i medierna och också bland allmänheten.

Inte minst har det så kallade Google-avtalet, som ger företaget Google rätt att via reklam tjäna pengar på det digitala bibliotek man bygger upp genom digitalisering av bibliotekens böcker, väckt livlig diskussion internationellt.

I Sverige har Google-avtalet varit föremål för debatt i medierna och i november 2009 undantogs Sverige i ett nytt Google-avtal. Avtalet omfattar nu endast böcker producerade i USA, Kanada, Storbritannien och Australien.

I april 2008 tillsattes Upphovsrättsutredningen (Ju 2008:7) som bland annat har att ta ställning till frågan om avtalslicenser. I det ovan i avsnitt 3.4 nämnda tilläggsdirektivet ska utredningen bland annat i ett delbetänkande senast den 31 januari 2010 ta ställning till

- om upphovsrättslagen bör ändras för att underlätta för bibliotek och arkiv att digitalisera och tillgängliggöra upphovsrättsligt skyddade verk
- om en generell avtalslicens bör införas
- om upphovsrättslagen bör ändras för att säkerställa att de ersättningar som betalas till en organisation på grundval av avtalslicenser kommer rättighetshavare, särskilt de som inte företräds av organisationen, till del

Frågorna om hur upphovsrätten ska tillämpas eller förändras kommer inte att avgöras av biblioteken, men biblioteken kraftsamlar och utvecklar vidare samarbeten mellan olika typer av bibliotek - internationellt, nationellt och regionalt - för att tillförsäkra medborgarna den fria och offentliga informationsförsörjning, som en utvecklad demokrati kräver, oberoende av hur lagstiftningen kan komma att se ut. Det krävs nationella strategier och nationellt samarbete mellan alla slags bibliotek om biblioteken ska kunna lösa frågorna om allas rätt till tillgång till kultur, information och kunskap i ett digitalt samhälle. Om inte biblioteksväsendet kan uppträda enat i förhandlingar med upphovsmän och distributörer av medier och information, oavsett form, kommer biblioteken att marginaliseras och deras möjligheter att förmedla all slags information att begränsas.

Den 15 december 2009 undertecknade Sveriges Författarförbund, Svenska Förläggareföreningen och Kungl. biblioteket en överenskommelse kring en idéskiss om digitalisering av det svenska kulturarvet - Sveriges digitala bibliotek. Sveriges Författarförbund och Svenska Förläggareföreningen ska i samarbete med övriga representanter för rättighetshavare och producenter verka för att rättigheterna klareras på ett enkelt sätt.

8.3 Nya medievanor och lägre biblioteksutnyttjande

Ändrade tekniska förutsättningar för publicering, tillgänglighet och distribution av medier är viktiga omvärldsfaktorer för biblioteken men allra mest påverkas biblioteken av de förändringar i förväntningar, beteenden och attityder bland bibliotekens användare och ickeanvändare som det digitala samhället för med sig. Man lägger till nya medievanor, men man har också kvar de gamla – biblioteket ska fortfarande vara en generös mötesplats med en lika generös tillgång till böcker som tidigare, men man förväntar sig mer.

8.3.1 Nya medievanor bland barn och unga

Barn och unga har numera ofta en avancerad mobiltelefon. Med den kan de göra - och gör ofta - nästan allt som de kan göra på biblioteket, utom att möta vuxna att fråga till råds om böcker, läsning och kunskap. Mobiltekniken är inte ”ny” utan samtida; här och nu. I mobilen kan man lyssna på streamad musik, på radio och ha sin egen samling av musik, man kan ladda ner e-böcker från biblioteket och från andra distributörer av interaktiva e-böcker. Man kan använda mobilen som läsplatta, man kan lyssna på ljudböcker, man kan reservera böcker och leta läxhjälp, film, spel och underhållning från nätet. Man kan köpa böcker från nätbokhandeln, sms:a, twittra och blogga och ägna sig åt egen skapande verksamhet med kameran. Man kan dela med sig av det man skapat. Dessutom kan man köpa biljetter till konserter och bio och bussen och leta lägenhet. Mobilen är ett potentiellt rörligt kulturhus. Och man kan komma i kontakt med langare av sprit och andra droger och bli hotad, kontrollerad, sexuellt trakasserad och mobbad.

Den 19 april 2008 publicerade Svenska Bokförläggareföreningen en rapport (Ljudböcker och e-böcker på The Pirate Bay. En kartläggning av illegal fildelning.) med uppgifter om att mellan 800 tusen och 3 miljoner svenskar laddade ner film och musik regelbundet. Efter den s.k. IPRED-lagens (prop 2008/09:67 Civilrättsliga sanktioner på immaterialrättens område – genomförande av direktiv 2004/48/EG) tillkomst anses nedladdningsverksamheten möjligen ha minskat något, men man kan nog ändå förmoda att barn och ungdom i större utsträckning än vuxna fortfarande laddar ner, streamar och fildelar, lagligt eller olagligt.

Barns och ungas sätt att umgås med medierna och att kommunicera är kanske den största förändringen för biblioteken. Det gäller inte bara folk- och skolbiblioteken. Dagens barn är snart studenter på landets lärosäten. Vilket slags informationskompetens kommer de att ha med sig då? Kan biblioteken skapa

incitament för dem att läsa och att bli biblioteksanvändare? Hur och var möter biblioteken människor som vuxit upp med nya informations- och kulturmedier, nya värderingar kring kultur och höga krav på sina bibliotek? Bibliotekens unga användare vill ha allt genast och allt här och alla slags medier är lika intressanta

För att uppmuntra barns och ungas intresse för kultur och medier arbetar biblioteken idag alltmer med att stimulera barns och ungas eget gestaltande och skapande; skrivarkurser, fanzineverkstäder, berättarträffar, standup comedy-helger och filmfestivaler blir allt vanligare inslag i biblioteksverksamheten. Tillsammans med skolan arbetar man för att utveckla barns läsförmåga.

Biblioteken genomgår stora förändringar på grund av informationsteknologins och digitaliseringens ständigt ökande roll i medievärlden. Det är lätt att glömma eller att inte se det omfattande arbete som görs på biblioteken för att främja ett levande litteraturintresse och erbjuda gemenskaper kring läsoplevelser. Biblioteken är fortfarande öppna arenor för det demokratiska samtalet över språk- och generationsgränser.

Det är emellertid ingen lätt uppgift för biblioteken att finna metoder att arbeta lässtimulerande med barn och unga i den medievärld där de befinner sig. Konkurrenten om uppmärksamheten är stor. För folkbibliotekens del kan det knappast handla om att övertyga barn och unga om att välja böcker *i stället för* andra medier utan att sträva efter att göra *även* biblioteket som mötesplats, läsning och böcker närvarande och attraktiva i den medievärld där barn och unga lever idag och att visa att det som inte finns på nätet också finns.

De viktiga statliga bidragen, som beviljas av Kulturrådet till läsfrämjande verksamhet stimulerar till metodutveckling och förnyelse. I villkoren för ansökan anges bland annat att projekten bör bygga på bred samverkan, vara väl förankrade och långsiktigt syftande. De bör även levandegöra litteraturen, locka till läsning och ge möjlighet till delaktighet och eget skapande. Projekten ska gärna ta nya medieformer i anspråk samt vara väl dokumenterade så att andra kan ta del av dem.

8.3.2 Förändring i vuxnas medievanor

Vuxnas medieanvändning undersöks årligen sedan 1998 av SOM-undersökningen vid Göteborgs universitet (SOM= samhälle, opinion, massmedia). Undersökningarna görs på slumpvis utvalda personer mellan 15 och 85 år och sammanställs i en årlig rapport.

SOM-undersökningen 2007 publicerades under namnet ”Skilda världar”, Av den framgår att

- högutbildade kvinnor, som ofta går på bibliotek är de som oftast läser högt för sina barn
- andelen läsare ökade fram till år 2000 och är alltsedan dess cirka 40 procent av befolkningen
- andelen bokläsare ökar mest i gruppen högutbildade
- kvinnor läser mer än män och skillnaderna ökar
- biblioteksanvändarna gärna vill delta i nätverk kring läsning som läsecirklar och bloggar
- medelålders läser mer än yngre
- relativt få bästsäljande författare svarar för det riktigt stora läsintresset
- biblioteksbesöken minskar och de minskar mer bland lågutbildade än bland högutbildade och allra mest bland ungdomarna, äldre besöker däremot biblioteken i ökande utsträckning

Samtidigt som läsandet alltså ökar konstaterade SOM-undersökningen att man inte kan se någon socio-ekonomisk utjämning utan att skillnaderna i läsning mellan högutbildade och lågutbildade förstärks.

SOM-undersökningen framhöll att faktorer som en större pocketboksutgivning, tillgången till nätbokhandel och lägre bokmoms har bidragit till det ökande läsandet. Böcker är inte längre en lyxvara. Man kan också ladda ner e- böcker från Internet. De flesta titlar på svenska som finns att tillgå legalt eller illegalt är titlar för vuxna, varför man får anta att det främst är vuxna som laddar ner dem. I SOM-undersökningen 2008 ”Svensk höst” konstaterar man att användningen av mobilt Internet bland vuxna är fyra gånger större 2008 än det var 2003 och att vuxna (liksom barn) mer och mer övergår till abonnemang som ger möjligheter att använda mobilen till mer än att bara ringa och skicka SMS.

Bland vuxna är förtroendet för biblioteken mycket högt. 85 procent av de tillfrågade i SOM-undersökningen anser att biblioteken är viktiga för samhället medan 53 procent angav att de besökte biblioteket en gång om året eller oftare. Här framhåller SOM-utredningen att förtroendet således är mest utvecklat bland dem som besöker och använder biblioteken.

Man kanske kan dra slutsatsen att biblioteken fungerar mycket bra för dem som använder dem, men att biblioteken upplever ökande svårigheter med att nå icke-användarna. Bibliotekens infrastruktur kanske behöver utvecklas så att man kan möta presumtiva biblioteksbesökare fysiskt och/eller digitalt på fler och andra platser och på andra sätt än man gör idag. Biblioteken behöver förhålla sig till nya medievänor och välja om man vill möta användare och icke-användare i det medielandskap där de befinner sig eller om man huvudsakligen vill se sig som ett alternativ till det.

8.3.3 Lägre utnyttjande och nytt fokus på mötesplatsen i en digital tid

Folkbiblioteken har mer och mer kommit att sträva mot att bli mötesplatser dit det inte kostar att gå och dit man går frivilligt. Att se och möta andra människor, utanför den egna grupptillhörigheten, bidrar både till att bryta ensamhet och till integrationen av alla som lever i Sverige i det flerkulturella, öppna och demokratiska Europa. Folkbiblioteken vinnlägger sig genom allt mer varierade kulturprogram och ökade öppettider om att bli rum där man aktivt kan utnyttja sin informations- och yttrandefrihet. På biblioteken ska man kunna ta del av vad som händer i samhället lokalt och globalt och bilda sig uppfattningar, föra samtal och stärka sin roll som medborgare och subjekt i samhällslivet och i demokratiska processer. I många kommuner är folkbiblioteket den enda öppna mötesplatsen. I sin bok "Folkbiblioteken som offentlig möteplats i en digital tid" (ABM-skrift 18, Oslo 2005) beskriver Hilde Kristin Ljødal folkbiblioteken som "lågintensiva" mötesplatser för många olika syften. Hon talar om

- biblioteket som ett värdebaserat rum som kännetecknas av att man i mötena upplever gemensamma värden och att mötena är identitetsskapande
- biblioteket som socialt rum, där man deltar frivilligt och utan förpliktelser. Det utgör en frivillig gemenskap som man kan gå in i och gå ur efter eget önskemål
- biblioteket som alternativ offentlighet - en arena för fri, kritisk reflektion och diskussion
- biblioteket som individuell lärmiljö

Folkbiblioteken har bättre förutsättningar än många andra att erbjuda de öppna mötesplatser och arenor som Kulturutredningen talar om.

8.4 Förändrad bokbransch

Den snabba utvecklingen av digitalt tillgängliga medier har inte medfört att det ges ut mindre böcker. År 2008 gavs det i Sverige ut 4365 titlar, ett par hundra färre än 2007, som var branschens toppår också när det gäller försäljning. Mer än hälften av de svenska förlagen tappade emellertid i omsättning både 2008 och 2009. Barnen läser i ökande grad översatt litteratur, främst från de engelska och amerikanska språkområdena, men också från det japanska. Mangaserier är en genre - osynlig för många vuxna - som attraherar unga läsare.

Av skönlitteratur för vuxna säljs alltmer svenska titlar. Flera förlag lägger ner utgivningen av väletablerade utländska författare i svensk översättning på grund av vikande försäljningssiffror. Många böcker från det engelska språkområdet säljs och lånas ut på originalspråk. En läsintresserad och språkkunnig publik vill inte vänta på den svenska översättningen.

För facklitteraturen ser det annorlunda ut - försäljningen av översatta titlar ökar.

Bokhandelstillgången för konsumenterna har förändrats radikalt sedan bibliotekslagen kom till 1967. Man kan köpa böcker på helt andra sätt. Försäljningsställen är många fler. Förutom i bokhandeln kan man köpa böcker till både barn och vuxna på stormarknaden, på byggvaruhuset, på bensinmacken och i livsmedelsbutiken och via nätet. Samtidigt som nya försäljningsställen har tillkommit har många

kommuner blivit utan traditionell bokhandel. Bara sedan 2005 har 13 kommuner förlorat sin bokhandel. År 2010 saknar en tredjedel av landets kommuner bokhandel; 96 av 290 kommuner.

Moms på böcker har sänkts till sex procent och böckerna är billigare. Pocketboksutgivningen har ökat i omfattning. En pocketutgåva av en roman av 2009 års Nobelpristagare Hertha Müller fanns några få veckor efter det att pristagaren offentliggjorts att köpa i många livsmedelsaffärer.

Samtidigt som antalet försäljningsställen har ökat konstaterar förläggarna att deras lönsamhet har minskat. Nya stora aktörer vill sälja böcker till låga priser och deras krav på rabatter hos förlagen är stora. Från enskilda förläggare initieras en diskussion om återinförandet av fasta bokpriser.

I den fysiska bokhandeln blir titelbredden allt mindre ”bred”. De stora bokhandelskedjorna som dominerar marknaden arbetar mer och mer med centralt styrt standardurval i butikerna. Men den som har tillgång till en dator kan nå en fullsorterad bokhandel via Internet oavsett var man bor. Internetbokhandeln hade enligt tidskriften Svensk Bokhandels uppskattning cirka 27 procent av marknaden år 2007 och nätbokhandelns andel av bokförsäljningen ökar stadigt. Nätbokhandelns titelbredd är stor, det finns specialbokhandlar för alla slags intressen och både antikvariatsbokhandel och secondhandbokhandel på nätet.

För den bokintresserade har således möjligheterna att köpa böcker ökat dramatiskt – även möjligheten att köpa litet äldre böcker som inte finns med bland nyheterna i den fysiska bokhandeln – sådant som man tidigare kanske fann bara på bibliotek. Man kan också köpa utländska böcker, som det tidigare tagit mycket lång tid att beställa via den fysiska bokhandeln, och som dessutom varit mycket dyra. De små förlagen har på sätt och vis genom nätbokhandeln lättare att nå presumtiva läsare. Även om deras böcker sällan hör till de i medierna mest uppmärksammade finns de tillgängliga för den som använder nätbokhandeln. I oktober 2009 började också en del kulturtidskrifter säljas via nätbokhandel. Samtidigt kan man konstatera att allt färre titlar står för allt större del av såväl försäljning som utlåning av böcker. Starka röster hörs tydligast genom mediebruset.

Ägandet i bokbranschen koncentreras och globaliseras. Traditionella gränser mellan förlag, distribution och bokhandel förskjuts och förändras.

I november månad 2009 har flera olika programvaror lanserats för leverans av e-böcker och ljudböcker direkt till mobiltelefon. Flera nya typer av läsplattor har lanserats under 2009.

Det har blivit svårare att definiera vad som egentligen är en bok. Ett stort amerikanskt barnboksförlag har under hösten 2009 lanserat möjligheten att ladda ner interaktiva sagoböcker direkt till mobil. Utvecklingen har gått snabbt. Vetenskapsjournalisten Sus Andersson gjorde under 2009 en utredning för Svenska Förläggareföreningen ”E-boken. ”Lätt att göra svår att sälja” (http://forlaggare.se/media/21790/e-boken_rapport.pdf) . Den publicerades i oktober och den 24 november i Sveriges RadioP1:s program ”Nya vågen”. (www.sr.se/sida/default.aspx?programid=3048) ansåg hon den helt enkelt gammal på grund av allt som hänt inom området e-boks-försäljning och distribution under en månad.

Inom högre utbildning och forskning har e-medier redan kommit att mer och mer ersätta den traditionella läroboken. Man kan kanske förmoda att en liknande utveckling kommer att äga rum när det gäller gymnasieskolan.

Författarförbundet planerar att tillsammans med några förlagsintressenter starta ett förlag för digital publicering i små upplagor för att författarna ska kunna ge ut egna tidigare verk som inte längre finns i tryck.

För bibliotekens del innebär det att deras användare överallt i landet i ökande grad kan välja mellan att köpa och att låna aktuella böcker och andra medier, ett val som de inte har haft tidigare. Det innebär också att biblioteken har många fler möjliga bokleverantörer att välja mellan.

En rad upphandlingssamarbeten mellan kommuner avseende böcker har också kommit till stånd under senare år. Biblioteken får snabbare medieleveranser och kan välja att inte köpa allt de vill ha före utgivningen utan de kan köpa böcker när och om de efterfrågas och få dem snabbt levererade.

Bibliotekens samarbete med den lokala bokhandeln inskränker sig ofta till köp av enstaka titlar och samarbeten kring författarbesök, läsecirklar eller liknande verksamhet. Den lokala bokhandeln har konkurrerats ut som leverantör av böcker till ortens folkbibliotek av stora leverantörer som håller lägre priser.

För såväl förlag som bokhandel är bibliotekens inköp viktiga. Utan bibliotekens stora inköp av en mängd titlar högkvalitativ barnlitteratur skulle Sverige knappast ha den framstående utgivning av litteratur för barn och unga som finns idag. Det gäller också litteratur för vuxna. På biblioteken ska intresserade läsare också kunna möta det som inte hörs eller syns i de stora medierna; egensinniga röster, översättningar från för en svensk publik mindre kända litteraturområden, provokationer och överraskningar. Bredd i bibliotekens litteraturinköp är en viktig om Sverige ska ha en återväxt av författare som kan leva på och utveckla sitt skrivande.

Kulturrådet och föreningen Sveriges länsbibliotekarier har inlett ett samarbete med syfte att hävda litteraturen som konstform. Man menar att litteraturen ofta ses ensidigt, som ett medel för läsfärdighetsträning, särskilt för barn och unga. Kulturrådet och föreningen Sveriges länsbibliotekarier har gjort en överenskommelse om att tillsammans arbeta med att förnya bibliotekens arbete med litteraturförmedling bland annat genom samverkan med andra gestaltande konstformer, som teater, dans och musik.

8.5 Exploderande mediebransch och nya kulturarv.

Donkey Kong är en figur (en gorilla) som förekommer i spel för alla slags plattformar skapade av Nintendo. (www.wikipedia.se). Den första gången han uppträder är i arkadspelet Donkey Kong år 1981. Det är möjligen det första spelet som nådde den svenska marknaden. Figuren Donkey Kong skapades av Shigeru Miyamoto. Det finns runt 40 Donkey Kong-spel och ”referenser” till Donkey Kong finns i nästan 30 andra spel - det finns redan ett ”kulturarv” i spelvärlden. I dagstidningarnas kulturbilagor anmäls och recenseras både spel, populärmusik, spelfilm och film producerad direkt för andra medier liksom tecknade serier och musik. Dataspel kan också levereras på många sätt - direkt till mobiltelefon till exempel.

Man kan ibland se de traditionella konstformerna - boken, bildkonsten, filmen, teatern, dansen - beskrivas som seriösa med tillhörighet i kultursfären, och nyare medier - spel, animation, TV och e-medier - beskrivas som en del av underhållningsindustrin.

Det har naturligtvis alltid funnits lättgods och underhållning inom litteratur, konst, musik och film liksom det nu finns högkvalitativa konstyttringar och viktiga kunskaper och erfarenheter som förmedlas i elektroniska medier eller tecknade serier.

I Sverige, som är ett framgångsrikt land när det gäller framställning av spel finns högskoleutbildningar på ett flertal orter för blivande spelkonstruktörer.

Det finns en författarutbildning på högskolenivå ”Litterär gestaltning” i Göteborg.

Det omgivande ”mediebruset” upplevs av många som starkare än någonsin förr. Biblioteken har till uppgift att se till att även svaga men viktiga röster kan höras och främja mångfalden i konstnärliga uttryck och i åsikter. Biblioteken ska göra den goda berättelsen, den angelägna konsten och den viktiga kunskapen tillgänglig och synlig oavsett form. Ända sedan mitten av 1900-talet har biblioteken tagit till sig nya medier, inte alltid så snabbt, men ändå. Musiken blev redan på 1950-talet en angelägenhet för biblioteken. Under 1980-talet kom filmen att bli en del av folkbibliotekens utbud.

Det har under 2000-talets första årtionde tillkommit en allt större utmaning för biblioteken; att bedöma, förvärva och förmedla nya konstformer med samma noggrannhet och samma kvalitetskrav som man hittills tillämpat när det gäller tryckta medier, film och musik,

8.6 Förändringar i utbildningssfären - en pedagogisk biblioteksdimension

8.6.1 Förskola med stärkt pedagogiskt uppdrag

Förskolan fick sin första läroplan 1998 (Lpfö 98), alltså året efter bibliotekslagens tillkomst. I den ingår ”att överföra ett kulturarv – värden, traditioner och historia, språk och kunskaper – från en generation till nästa”.

Kring språkutveckling skriver man i Lpfö 68 så här:

”Förskolan ska lägga stor vikt vid att stimulera varje barns språkutveckling och uppmuntra och ta till vara barnets nyfikenhet och intresse för den skriftspråkliga världen [...]. Förskolan ska medverka till att barn med annat modersmål än svenska får möjlighet att både utveckla det svenska språket och sitt modersmål.”

Skolverket har haft i uppdrag av regeringen att föreslå förtydliganden och kompletteringar av målen för bland annat språk i läroplanen för förskolan. Förändringarna ska höja ambitionerna och förstärka det pedagogiska uppdraget. I de nya målen för språk betonas samspelets och berättandets betydelse för barns språkutveckling.

Därför finns det mer än tidigare positiva förväntningar på att folkbiblioteken ska stödja förskolan med medier på alla språk som barnen behöver. Gemensamma projekt kring berättande och gestaltning har blivit vanliga. Fältet för samarbete mellan förskolan och folkbiblioteken har blivit större

8.6.2 Grundskolan och gymnasieskolan – mer självständigt lärande

Enligt Läroplan för de frivilliga skolformerna (Lpf 94) ska skolan främja självständigt arbete; ”Eleverna ska i skolan få utveckla sin förmåga att ta initiativ och ansvar och att arbeta och lösa problem både självständigt och tillsammans med andra”.

Liknande formuleringar finns i Läroplanen för de obligatoriska skolformerna ”Det är också nödvändigt att eleverna utvecklar sin förmåga att kritiskt granska fakta och förhållanden och att inse konsekvenserna av olika alternativ.” (Lpo 94 med tillägg till 2006).

8.6.3 Vuxnas lärande

Utbildning i någon form ses ofta som vägen till arbete och en förbättrad livssituation för den som inte kunnat finna sin plats i arbetslivet. Många väljer den kommunala vuxenutbildningen som (ut)bildningsväg. För många vuxenstuderande innebär stödet från det lokala folkbiblioteket att de får möjlighet att fullfölja studierna på ett framgångsrikt sätt.

Folkbiblioteken har under hela 2000-talet arbetat aktivt med vuxnas lärandeprocesser. Flera kommuner och län har samarbetat för att utveckla pedagogik och medieanskaffning för att stödja vuxnas lärande. Kulturrådet har bidragit till flera av projekten. Informellt lärandet äger ofta rum vid en tid, i ett tempo och på en plats som passar den enskilda människan.

Kommunerna har emellertid mycket skiftande ambitionsnivå när det gäller bibliotek för vuxenutbildningens behov. En del kommuner har lärcentra med kvalificerade biblioteksresurser, andra har inget bibliotek alls, utan förlitar sig på att de vuxenstuderande ska få stöd i sitt lärande av folkbiblioteken. Att stödja och vägleda vuxenstuderande har blivit en allt vanligare uppgift på folkbiblioteken. Inte minst gäller det SFI-undervisningen.

8.6.4 Från folkbildning till utbildning

Kulturutredningen konstaterar i kapitel 15:3 att folkbibliotekens identitet genom utvecklingen inom utbildningsväsendet har förändrats under senare tid och att kopplingen till den fria folkbildningen har blivit mindre tydlig. Detta förhållande speglar sannolikt den stora efterfrågan på bibliotekstjänster till lärande och utbildning. I många kommuner har ansvariga politiker beslutat att prioritera stöd till utbildning inom många berörda verksamheter.

Skolbibliotekens pedagogiska roll har stärkts och man har utvecklat arbetssätt där man tar en mer aktiv del i skolans pedagogiska arbete. Skolbiblioteken går emot att bli lika mycket en pedagogisk resurs som ett rum för medier och de har fått en vidare roll i att stärka och utveckla informationskompetensen, det man ibland kallar ”digital literacy” hos både lärare och elever. Informationskompetens kallas det ibland på svenska. All utbildning - oavsett nivå - bör således ge informationskompetens som enligt American Library Association, ALA definieras så här:

- att själv känna till att man har ett informationsbehov
- att känna till, kunna välja mellan, hantera och tekniskt behärska olika informationskällor och informationssystem
- att kunna söva och kritiskt värdera information
- att kunna använda och bearbeta information
- att behärska olika presentationsformer
- att kunna omvandla information till kunskap

Elever arbetar självständigt eller i grupp för att belysa och utforska olika teman. Skolverket har nyligen publicerat en rapport (Skolverkets lägesbedömning 2009) om orsaker till att elevernas resultat i grundskolan har försämrats. Skolverket menar att segregeringen har ökat och särlösningar har blivit vanligare för elever i behov av stöd. Mer egenarbete och mindre lärarledd undervisning är några faktorer som lyfts fram av Skolverket. För folkbibliotekens del har det kommit att innebära att eleverna ofta utför sitt temaarbete på folkbiblioteket och med stöd av folkbibliotekens medie- och informationsresurser.

Att efter tid och förmåga handleda elever i deras temaarbeten har kommit att bli en alltmer omfattande arbetsuppgift för folkbiblioteken och deras medarbetare

I förslaget till ny skollag som behandlades av riksdagen i december 2009 innefattar i kapitel 2 § 36 bestämmelser om skolbiblioteksverksamheten. Den kommer troligen att innebära att folkbibliotekens roll förändras till att komplettera i stället för att ersätta skolbiblioteket. Barn och unga som lever i miljöer där det är nära till böcker läser mer och läser bättre. Tillgång till skolbibliotek i alla skolor kan ge sådan närhet. Det kan också ge folkbiblioteken utrymme att söka en förnyad djupare samverkan med folkbildningen.

8.7 Universitet och högskolor

Under åren efter bibliotekslagens tillkomst har antalet högskolor ökat i landet. 1997 inrättades Södertörns högskola och 1998 högskolorna i Malmö och på Gotland. Högskolorna i Härnösand, Luleå, Karlstad, Örebro och Växjö har fått universitetsstatus under perioden och 2010 bildar universitetet i Växjö och högskolan i Kalmar Linnéuniversitetet.

Antalet helårsstudenter vid landets lärosäten har ökat från cirka 235 000 år 1995 till cirka 310 000 år 2009. Universitets- och högskolebibliotek har genomgått stora förändringar under de senaste fem åren. Det har funnits en stark ambition att utveckla den pedagogiska verksamheten i biblioteket, att förmedla informationskompetens till studenterna och att göra biblioteksverksamheten lättillgänglig och anpassad efter alla studenters behov. Här har funnits utrymmen för samarbete med folkbiblioteken kring bibliotekens pedagogiska roll.

Så gott som alla studenter har egen dator med Internetmöjligheter. Lärosätenas intranät är ibland tillgängliga 24 timmar om dygnet. Tillgängligheten till högskola oavsett var man bor är större. Många studenter väljer att bo kvar på sin hemort och pendla till sina studier. Tryckt material, studieplatser och litteratur till uppsatser och projektarbeten söker och lånar de ofta i sitt lokala folkbibliotek. Det finns visserligen mycket kurslitteratur att ladda ner elektroniskt, men långtifrån allt. Högskolestuderande utgör en stor användargrupp på landets folkbibliotek.

Digitalt material laddas däremot ofta ner eller lånas från lärosätets bibliotek. År 2008 passerade antalet lån av e-medier lån av fysiska medier på landets universitets- och högskolebibliotek. Enligt högskoleverkets statistik ser utvecklingen ut så här:

Antal elektroniska resurser, utveckling 2002–2008:

- Antalet databaser har ökat från 3 100 till 3 600 (år 2005–2008)
- Antalet periodikatitlar har ökat från 138 000 till 364 000.
- Antalet e-böcker, titlar har ökat från 51 000 till 1,7 miljoner.
- Antalet övrigt digitalt material har ökat från 6000 till 64 miljoner

Användning av elektroniska resurser, utveckling 2002–2008:

- Antalet nedladdade fulltextdokument från databaser har ökat från 1,4 miljoner nedladdningar till 5,9 miljoner.
- Antalet nedladdningar av fulltextdokument från periodika har ökat från 2,3 miljoner nedladdningar till 11,8 miljoner.
- Antalet nedladdningar av fulltextdokument från e-böcker har ökat från 6 000 nedladdningar till 4,2 miljoner.
- Antalet framtagningar av övrigt digitalt material har ökat från 145 000 framtagningar till 1miljon.

För studenternas och forskarnas del har tillgängligheten till nedladdning av dokument och kurslitteratur förbättrats radikalt. Tillgängligheten till digitalt material har bland annat gjort att fjärrlåneverksamheten, alltså lån av enstaka titlar mellan biblioteken, har minskat med nästan 50 procent under samma period. I en av Kulturrådet och Kungl. biblioteket nyligen publicerad utredning om fjärrlånesamarbete redovisas emellertid en marginell ökning med cirka 2000 fjärrlån under 2009. (Lätt att hitta - lätt att låna, ny modell för bibliotekens nationella mediasamarbete – en utredning av bibliotekens fjärrlån av Annette Johansson och Nils G. Storhagen KB:s dnr 50-554-2009)

8.8 Fri tillgänglighet – en stor fråga för forskningsbiblioteken

”Open Access” betecknar en modell för publicering där forskningspublikationerna är fritt tillgängliga på nätet. Frågan har fått stor aktualitet för forskningsbiblioteken under senare år då den nuvarande modellen med licensavtal för elektroniska resurser innebär att tillgången till forskningsinformationen på nätet är beroende av betalningsförmågan varför många utestängs. Det nuvarande systemet har dessutom en prissättning av monopolkaraktär som gör det mycket kostsamt för biblioteken.

Med Open Access menas, enligt Berlindeklarationen 2003, att läsaren har fri tillgänglighet till forskningsresultat på Internet det vill säga kostnadsfritt kan läsa, citera, ladda ner och skriva ut vetenskapliga artiklar. ”Open Access means immediate, permanent, free online access to the full text of all refereed research journal articles” enligt Berlindeklarationen. I Sverige har Sveriges Universitets- och Högskoleförbund (SUHF), Vetenskapsrådet och Kungl. Biblioteket med flera undertecknat Berlindeklarationen. I oktober 2009 beslutade Vetenskapsrådet att kräva fri tillgång till forskningsresultat. För att få bidrag för forskning krävs det nu att forskarna publicerar sitt material fritt tillgängligt (Open Access) för alla. Allmänheten och andra forskare ska ha fri tillgång till forskning som finansierats av allmänna medel.

DOAJ - Directory of Open Access Journals är ett internationellt bibliotekssamarbete kring en artikeldatabas som ligger vid Lunds Universitets Bibliotek. Katalogen innehåller än så länge information om ca 1700 "open-access"-tidskrifter, d.v.s. kvalitetsgranskade vetenskapliga tidskrifter som är fritt tillgängliga på webben.

8.9 Förändrad regional organisation. Ansvarsutredningen ger nya samarbetsområden för biblioteken

Ansvarskommittén lade i februari 2007 fram sitt förslag om hur samhällsuppgifterna skulle kunna fördelas mellan nationell, regional och lokal nivå, så att Sverige långsiktigt ska klara en hållbar tillväxt och välfärd (SOU 2007:10). Frågan är aktuell i samtliga nordiska länder.

Inom regioner (Skåne och Västra Götaland) och landsting pågår ett omfattande samarbete mellan länsbiblioteken. En del samarbeten har påbörjats efter det att ansvarskommitténs förslag presenterades, men många hade initierats långt tidigare. Samarbetet har växt fram utifrån behov som länsbiblioteken har identifierat när det till exempel gäller metodutveckling, vidareutbildning för biblioteksanställda och projektledning. Ansvarsutredningens förslag har skyndat på och uppmuntrat den utvecklingen. Bland de tidigaste att etableras var Länsbibliotek Sydost, det enda länsbibliotek i Sverige som arbetar med två län och med en egen nämnd bestående av politiker från både Blekinge och Kronobergs län. Sedan flera år finns också ett nära samarbete mellan Länsbibliotek Sydost och Regionbiblioteket Kalmar län. Biblioteken i de fyra nordligaste länen samverkar kring utveckling bland annat av litteraturprojekt under namnet BIN, bibliotekssamverkan i Norrland.

Mellan Länsbiblioteken i Uppland och Gävleborg pågår ett tvåårigt samarbetsprojekt. Örebro län och Västmanlands län samarbetar nu med en gemensam ledning.

Bland många andra samarbeten mellan länsbiblioteken i landet kan nämnas samarbetet kring Bibliotek 24, en söktjänst där man kan söka samtidigt i flera utvalda källor; bibliotekskataloger, e-böcker, uppslagsböcker, artikelarkiv och ämnesdatabaser. Alla länsbibliotek deltar.

8.10 Förändringar i kommunerna ger biblioteken nya förutsättningar

Många kommuner har ändrat sin politiska struktur genom nämndsammanslagningar. Kulturnämnder och biblioteksnämnder är inte så vanligt längre. Man har på många håll fört samman kulturområdet med till exempel fritidsområdet och/eller skolområdet. Folkbiblioteken har blivit en del i en större förvaltning. Det har gett biblioteken ökade möjligheter till samarbeten inom den egna nämndens verksamhetsområden: antalet integrerade folk- och skolbibliotek har ökat markant under de senaste tio åren. Samtidigt har avståndet mellan biblioteket och kommunens politiska ledning ökat. Biblioteken är ofta kommunens mest besökta publika institution, men de tar vanligen bara någon enda procent av kommunens budget i anspråk. Frågor som rör bibliotekets verksamhetsinriktning behandlas därför inte längre så ofta i kommunstyrelse eller kommunfullmäktige. Folkbiblioteken har inte alltid en verksamhetschef med uttalat ansvar för verksamhetsutveckling och uppföljning, utan en arbetsledare med samordningsuppgifter.

8.11 Ett mer mångkulturellt samhälle

1995 trädde Schengenavtalet i kraft och Sverige har alltsedan dess fått arbetskraft från många andra länder i Europa. Antalet asylsökande fluktuerar och har minskat sedan den offentliga statistiken fick sin nuvarande form år 2004. Arbetsinvandringen ökar. Från och med 2009 infördes nya tillståndsregler för personer utanför EU/EES-området som vill komma till Sverige för att arbeta här. Arbetsförmedlingens prövning har tagits bort och arbetsgivaren avgör själv om det finns behov av arbetskraft från länder utanför EU/EES-området.

I de flesta kommuner i landet lever och arbetar biblioteksbesökare med olika språk och kulturer, men naturligtvis med liknande behov av böcker och andra medier, av kultur och information. SOM-institutets kartläggningar visar att personer med utländskt ursprung är flitigare biblioteksbesökare än svenska medborgare. Under 2000-2005 besökte 73 procent i den förra gruppen biblioteken någon gång per år mot 64 procent i den senare gruppen. Folkbiblioteken är viktiga mötesplatser i mångfaldssamhället. En biblioteksverksamhet som tar sin utgångspunkt i alla invånares behov måste kunna erbjuda medier på många olika språk.

På många bibliotek i landet saknas emellertid kunskaper i andra språk och kännedom om litteratur från språkområden som sällan eller aldrig översätts till svenska. Det gör det svårt att köpa in utländska böcker och det kan bidra till att många bibliotek föredrar att låna framför att bygga upp egna bestånd. Utlåningen från Internationella biblioteket vid Stockholms stadsbibliotek, som dessutom är lånecentral för hela landet för böcker på andra språk tenderar mot att biblioteken lånar mer enstaka titlar som biblioteksanvändare frågar efter än depositioner.

År	2005	2006	2007	2008
Enstaka lån	10471	10679	11998	12235
Depositioner	92590	81789	75908	70850

Flera regioner/landsting försöker finna regionala lösningar för medieförsörjningen när det gäller litteratur på andra språk. I den tidigare i avsnitt 9.5 nämnda utredningen "Lätt att hitta- lätt att låna" menar man att det för Internationella bibliotekets lånecentral finns behov av ett omformulerat uppdrag med tydligare ansvarsfördelning mellan lånecentralen, kommunbiblioteken och de regionala biblioteksverksamheterna, eftersom allt fler språk talas i allt fler delar av landet.

Människor med annan språklig bakgrund än svenska blir äldre och får nedsatt syn eller har andra läshandikapp. För dem som talar svenska är utbudet av ljudböcker i olika former stort och varierat, men inte för dem som har andra modersmål. Biblioteken behöver skapa gemensamma strategier för att förbättra litteratur- och informationsförsörjning till dem.

Det finns ett starkt behov av nationella strategier när det gäller litteratur- och informationsförsörjning på andra språk än svenska om alla som vistas i landet ska kunna ta del av bibliotekens erbjudanden på lika villkor.

9. Bibliotekens utveckling 1996 - 2008

I sin PM från 2003 "Om biblioteksverksamheterna" Kulturdepartementet Ds 2003:66 gjorde John Erik Forslund en genomgång av bibliotekens utveckling under 1990 talet och det tidiga 2000-talet. De flesta av de tendenser han då iakttog gäller fortfarande – barnlitteraturens andel av den samlade utlåningen ökar, antalet biblioteksfilialer och bokbussar minskar, liksom utlåning av fysiska medier och besök vid biblioteken. Det som har förändrats mest efter 2004 är ökningen av tillgången till andra medier än böcker på biblioteken och den radikalt förändrade tillgången till och användningen av digitala bibliotekstjänster.

Biblioteksverksamheter är på många sätt ganska stabila, något som vid flera tillfällen framhållits i SOM-undersökningarna, men när man iakttar biblioteken över tid har naturligtvis omvärldsförändringar lett till förändringar i bibliotekens service och medieutbud och till nya sätt att använda biblioteken. I detta kapitel görs ett försök att se på trender och tendenser inom biblioteksverksamheten över tid. Skolbibliotekens verksamhet berörs endast kort då de ju föreslås regleras av Skollagen fortsättningsvis. Uppgifterna grundar sig i huvudsak på Folkbiblioteken 2008 (Kulturen i siffror 2009:2, Kulturrådet).

Uppgifter om utlåning, besök och mediebestånd visar på bibliotekens resurser och allmänhetens intresse för biblioteken som fysiskt rum och för bibliotekens medieutbud. De visar emellertid inte hur biblioteken fyller sin uppgift som förmedlare av kultur och information i vid mening, eller hur biblioteken främjar den fria åsiktsbildningen genom allsidigt och aktuellt mediebestånd av hög kvalitet. Sådana kriterier för utvärdering saknas ännu, men är ett angeläget område att utveckla för en myndighet med ansvar för uppföljning av bibliotekslagen. Det tydligaste kvalitetsmättet som finns för närvarande är tillgängligheten.

9.1 Tillgänglighet

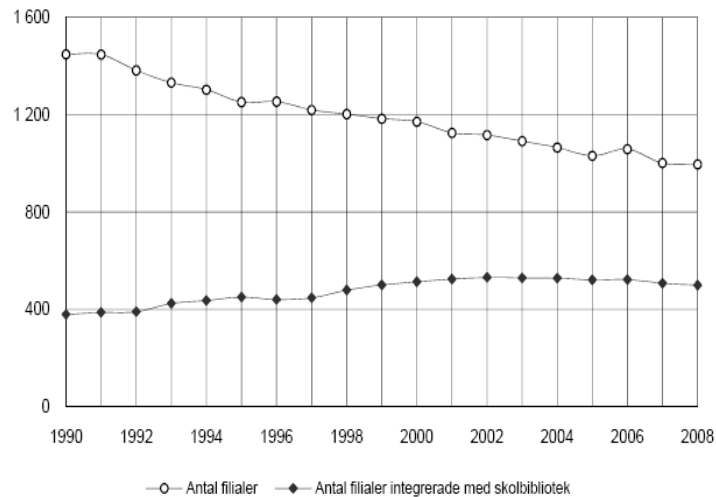
År 2008 fanns det inom folkbiblioteksväsendet sammanlagt 2097 utlåningsställen: huvudbibliotek, filialer och bokbussar.

Alla kommuner har minst ett bibliotek. Antalet filialer har emellertid minskat över tid vilket framgår av nedanstående diagram. Det fanns runt 1500 filialer år 1990 och det fanns 996 år 2008. Det fanns 98 bokbussar 2004 och 88 år 2008. Antalet utbudsställen minskar. Minskningen var störst fram till 2004. Sedan dess har minskningen visserligen fortsatt men den är inte så stor längre. Det kan delvis bero på att kommunerna har haft en bättre ekonomi under 2000-talets första år.

Det skulle också kunna bero på att många kommuner har gjort biblioteksplaner och att kommunala politiker i samband med arbetet med biblioteksplanen fått anledning att reflektera över och fatta beslut om det lokala bibliotekets infrastruktur och inriktning.

Diagram 1: Antal biblioteksfilialer 1990–2008.

Figure 1: Number of branch libraries, 1990–2008.

En kommun behöver då och då förändra och modernisera sin infrastruktur för biblioteken. Nya bostadsområden kommer till, befolkningen ökar eller minskar, befolkningsammansättning förändras liksom kommunikationer och behov. Det kan ibland finnas skäl att slå samman filialer för att kunna öka öppettid och medieresurser. Biblioteksbesökarna kan bli så få att det inte är motiverat att behålla en filial och med låg tillgänglighet följer lågt utnyttjande. Många biblioteksanvändare väljer också att använda det virtuella biblioteket i högre utsträckning. Det är svårt att komma ihåg öppettiderna när biblioteksfilialen har öppet bara kanske varannan dag och vid olika tider på dagen. Dagens biblioteksanvändare förväntar sig också ett stort utbud av både böcker och andra medier och väljer därför större och mer välutrustade biblioteket.

Alltför sällan har emellertid kommunala folkbibliotek gjort genomgripande förändringar i sin infrastruktur med utgångspunkt i förändrade behov eller demografiska förändringar hos dem som bor i kommunen. De flesta förändringarna i filialstruktur görs för att man behöver spara pengar och inte för att det finns helt nya tankar om var och hur biblioteket ska möta sina användare och ickeanvändare. I den regionala biblioteksverksamheten inom Region Skåne arbetar man under 2009 med att bland annat tillsammans med kommunerna se över bibliotekens infrastruktur utifrån ett övergripande regionalt perspektiv.

En förklaring till nedgången i utlåning och besök på biblioteken finns säkerligen i konkurrens från andra medier och från andra fritidsintressen, men det är inte sannolikt att en så kraftig minskning av antalet biblioteksfilialer och bokbussar skulle sakna betydelse för biblioteksanvändandet. Barn och äldre har svårt att ta sig till bibliotek långt hemifrån. En del av utlånings- och besöksfrekvensen torde således bero på minskad tillgänglighet till bibliotek. Det finns ingen offentlig statistik som visar hur stor den delen är.

Öppettiderna är också ett mått på bibliotekets tillgänglighet. Öppettiderna anges här som öppettid i snitt vid folkbiblioteken under en vintervecka. Så här har utvecklingen sett ut;

År	Öppettimmar/vecka vintertid	Bibliotek med söndagsöppet
2004	43	22
2008	44	54

Folkbiblioteken har anpassat sig till användarnas behov och prioriterat tillgänglighet – kanske har man också därigenom till någon del kompenserat för färre filialer och bokbussar. Stramare biblioteksbudgetar

har inte medfört att biblioteken minskat sina öppettider. Det mer än fördubblade öppethållandet på söndagar är en anpassning till användarnas behov.

9.2 *Virtuell tillgänglighet - för alla hela dygnet*

För dem som har läs- och skrivsvårigheter har utvecklingen av informations- och kommunikationsteknologin inneburit en tillgänglighetsrevolution.

Talboks- och punktskriftsbiblioteket (TPB) är en statlig myndighet. TPB anpassar litteratur till medier för personer med funktionshinder och deltar i utveckling av ny teknik kring anpassade medier.

”Det digitala biblioteket” är namnet på TPB:s tjänst för nedladdning av talböcker. Där finns i dag cirka 70 000-talböcker. Det är bara bibliotek med talbokstillstånd och studenter som är anslutna till e-tjänsten Student Direkt som får ladda ned talböcker. Studenter som söker kurslitteratur kan välja mellan att ladda ner litteraturen direkt till egen dator eller att låna den via högskolans bibliotek. Studenten kan få sin kursbok inläst om den inte redan finns. 770 bibliotek har tillstånd att ladda ner talböcker. Man använder TPB-katalogen för att söka och ladda ned talböcker. Böckerna kan laddas ned dygnet runt. Biblioteksverksamheten har härigenom sedan mitten av 1990-talet blivit mer jämlik och mer tillgänglig.

Antalet *utlånade* titlar från Talboks- och punktskriftsbiblioteket minskar sakta medan antalet *nerladdade* titlar ökar i vad man måste kalla ett rasande tempo från 67 000 år 2007 till 112 500 år 2008.

24 timmar om dygnet alla dagar om året är målsättningen för många kommuner när man utformar sin service på nätet till sina invånare. Det gäller i hög grad biblioteken. Uppgifter om antalet besökare via webbplatserna saknas dock ännu i den officiella statistiken.

Alla folkbibliotek har en webbplats där man kan söka i bibliotekets katalog, reservera medier och låna om medier. Man kan ändra adress och ansöka om lånekort och få information om kulturprogram på biblioteket. De flesta bibliotek erbjuder också andra tjänster. Västerås stadsbibliotek kan kanske anses vara ganska representativt för Sveriges folkbibliotek och i brist på statistik exemplifieras bibliotekens virtuella tillgänglighet med nedanstående beskrivning av erbjudanden på deras webbplats som den såg ut i november 2009.

Västerås stadsbibliotek hade ungefär 1700 besökare om dagen till sitt virtuella bibliotek. Det blev drygt 500 000 besök på webbplatsen under 2009.

På Västerås stadsbibliotek kunde man då - förutom förstås att söka i Västerås stadsbiblioteks katalog - till exempel gå in på en särskild sida med bloggar om litteratur för lärare, man kunde se en film där två skolelever ger tips på bra böcker, man kunde anmäla sig till en läsecirkel och läsa en författarintervju. Man kunde få information om bibliotekets allmänculturella program. Man erbjöds ett tjugotal databaser att söka i liksom både e-böcker och e-musik. Man kunde boka en bibliotekarie och ställa frågor till biblioteket.

De e-böcker som stadsbiblioteket erbjöd till utlåning kunde vara nedladdningsbara eller strömmande. Med lånekortsnummer på Västerås stadsbibliotek kunde man utan kostnad låna e-böcker via webben.

Västerås stadsbibliotek erbjöd också cirka 1 miljon kopieringsskyddade musikfiler för avlyssning i dator eller mp-3 spelare.

Man erbjöd cirka 400 titlar med klassisk litteratur i e-boksformat.
www.bibliotek.vasteras.se/medier/laddaner.htm

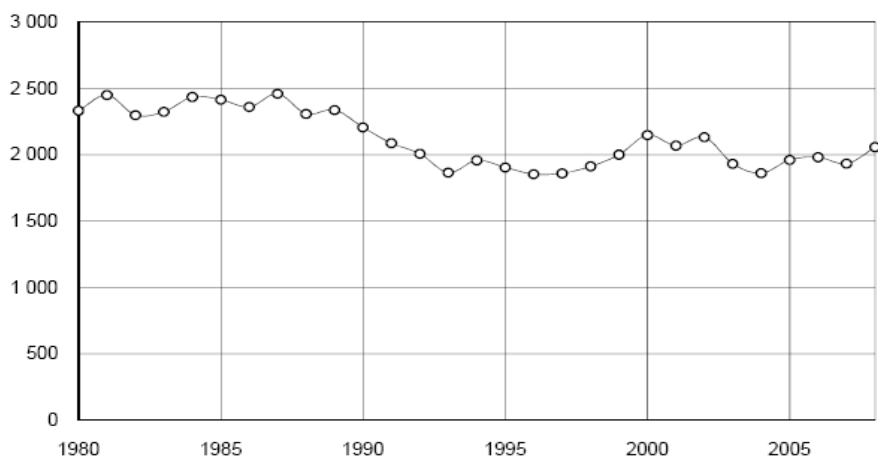
Man informerade också om att man från Västerås stadsbiblioteks ”Mediejukebox”, kunde ladda ner musik, språkkurser, ljudböcker och spelfilmer, men då måste man besöka biblioteket

9.3 Folkbibliotekens mediebud

Mediebeståndet i folkbiblioteken 2007 var cirka 39 miljoner böcker och cirka 3 miljoner andra medier. Dessutom fanns en rad e-medier som inte redovisats. I Folkbibliotek 2008 redovisas utvecklingen av förvärv av *böcker*.

Diagram 8: Antal nyförvärv av böcker 1980–2008. Tusentals böcker.

Figure 8: Number of new acquisitions of books, 1980–2008 (thousands of books).

Från 1980 till mitten av 1990-talet var således tendensen neråtgående men med vissa små fluktuationer har den sedan år 2000 varit uppåtgående – trots ökande förvärv också av andra medier än böcker. Drygt två miljoner nya böcker förvärvades alltså år 2008. Nyförvärven utgjorde 5.2 % av det samlade bokbeståndet.

På motsvarande sätt utgör de av folkbiblioteken 391 000 nyförvärvade AV-medierna 11,7 procent av AV-beståndet. Utbudet av andra medier än böcker växer snabbt och därmed växer också förvärven i relation till det bestånd som redan finns snabbare.

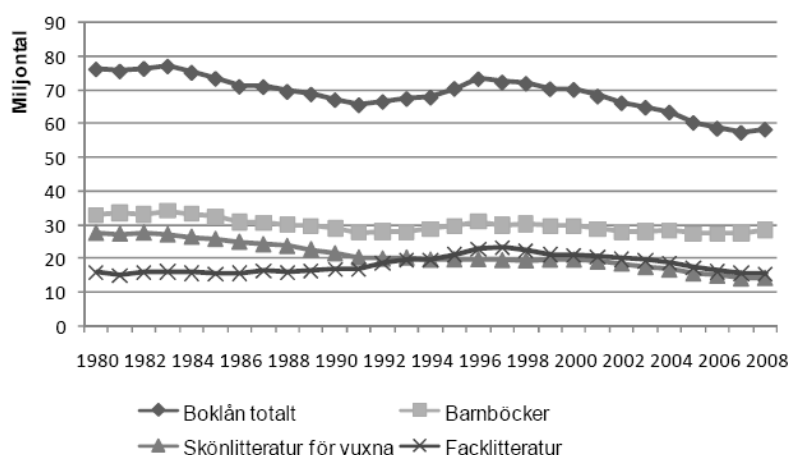
När det gäller förvärv och nyttjande av andra medier än böcker går det med nuvarande statistik inte att följa utvecklingen över tid på något riktigt bra sätt. Den statistik som Statistiska Centralbyrån och Kulturrådet årligen tar fram har inte adekvata uppgifter om folkbibliotekens bestånd, nyförvärv och nyttjande av elektroniska medier/AV-medier. Både när det gäller bestånd, förvärv och utlån råder stor osäkerhet på biblioteken om hur och om det ska rapporteras. Man rapporterar på olika sätt. Arbete pågår med att komplettera och förbättra statistiken.

9.4 Utlåning

År 2008 hade folkbiblioteken ungefär 2.7 miljoner aktiva låntagare som lånade närmare 70 miljoner medier. 58 miljoner av de lånade medierna var böcker.

Diagram 10: Antal utlånade böcker 1980–2008. Miljoner böcker.

Figure 10: Number of book loans, 1980–2008 (millions of books).

Diagrammet visar att antalet utlånade böcker har varierat under åren. Mellan 1980 och 2008 har antalet utlånade böcker minskat från 76,2 till 58,2 miljoner, en minskning med 24 procent. Det är främst utlåningen av skönlitteratur för vuxna som har minskat - från 27,4 till 14,3 miljoner böcker sedan 80-talet. 2008 var antalet utlån per invånare var 7,6 jämfört med 7,5 år 2007.

9.5 Utlån av audiovisuella medier, AV-medier

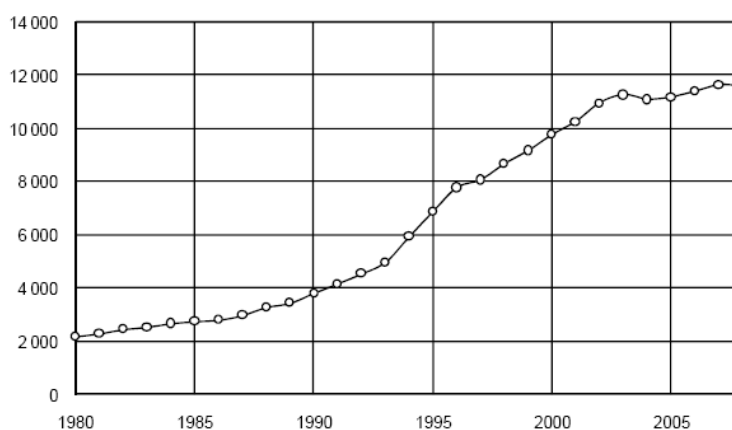
Andelen utlån av AV-medier var i stort sett oförändrad jämfört med 2007.

Totalt lånades 11,6 miljoner AV-medier ut under året. AV-media i de nya tekniska lösningarna har ökat på bekostnad av de gamla. Utlåningen av ljudböcker fortsätter att öka och även video/DVD har ökat.

Eftersom e-musiken tidigare inte särredovisats finns den inte med i sammanräkningen av den totala AV-utlåningen. Då skulle det inte gå att göra jämförelser med tidigare år. E-musik kan lånas främst på två sätt; strömmande avlyssning via Internet eller nedladdningar till dator varefter de läses i MP3-spelare. Minst 450 000 e-medier lånades ut på det sättet. Alla kommuner har ännu inte något sätt att redovisa utlåningen.

Diagram 11: Antal utlånade AV-medier 1980–2008. Tusental.

Figure 11: Number of AV media item loans, 1980–2008 (thousands).

9.6 Biblioteksbesök

Finland, Danmark och Sverige har flest biblioteksbesök i Europa, trots den ofta diskuterade nedgången i besöksfrekvens.

Folkbiblioteken hade nästan 68 miljoner besök 2008. Det motsvarar 7.3 besök per invånare. I förhållande till 2007 är det en minskning med ungefär en halv miljon (7.4 besök per invånare)

Totala antalet besök vid folkbibliotek 2004 var 73 083 000. För 1996, det år då lagen tillkom, redovisas endast besök vid huvudbiblioteken och siffrorna är därför inte jämförbara.

Det finns osäkerheter i besökssiffrorna. Både huvudbibliotek, filialer och andra utlåningsenheter ingår, men en del små biblioteksenheter har ingen besöksräkning alls. En del av minskningen beror sannolikt på det sjunkande antalet filialer och tillgången till bibliotek på nätet.

Ibland ersätts också besök på det fysiska biblioteket med besök på det digitala biblioteket.

Det finns ingen offentlig statistik kring besöken på bibliotekens webbplatser eller användningen av folkbibliotekens digitala erbjudanden, men nyttjandet är troligen underskattat.

9.7 Kostnader

Uppgifter om kostnader är hämtade från rapporten ”Kulturens finansiering 2007”
www.kulturradet.se/sv/publikationer_/Kulturens-finansiering-2007/

Från 1998 och fram till 2007 har staten ökat sina insatser till kultur med 20 procent. Bibliotek, litteratur och kulturtidskrifter har haft samma andel av kulturbudgeten hela perioden: 3 procent.

Regioner/landsting har ökat sina kulturutgifter under perioden med 75 procent i fasta priser mellan 1998 och 2007. Man kan konstatera att regioner/landsting påtagit sig ett väsentligt större ansvar inom ett flertal kulturområden (teatrar, museer, kulturminnesvård, konst och musik) sedan bibliotekslagen kom till, vilket är orsaken till att biblioteksverksamheten är mindre framträdande. Biblioteksverksamhetens andel av regioners/landstings kulturkostnader har således minskat från 8 procent till 5 procent.

Tabell 10. Landstingens/regionernas kulturutgifter efter område 1998, 2000, 2002, 2004, 2006 och 2007 procent och tusental kronor, 2007 års priser

	1998	2000	2002	2004	2006	2007
Teater och dans	17	18	17	17	28	27
Musik	11	20	22	24	14	14
Bild och form	2	2	2	2	2	2
Museer, utställningar, kulturarv och arkiv	18	19	19	19	18	18
Bibliotek och litteratur	8	5	6	6	6	5
Film och medier	2	2	2	3	4	4
Folkbildning	24	20	17	16	17	17
Ungdomsorganisationer	8	6	5	5	3	2
Stipendier och ersättningar till kulturskapare	1	1	1	0	0	0
Allmänna kulturutgifter	9	7	7	8	8	9
Summa procent	100	100	100	100	100	100
Summa tkr	1 403 166	1 770 510	1 855 925	1 902 415	2 348 668	2 455 519

Kommunerna är den offentliga aktör som har ökat sina kulturkostnader minst; 15 procent mellan 1998 och 2007. Den största kulturutgiften för kommunerna är folkbiblioteken. Deras procentandel av de kommunala kulturutgifterna har varit relativt konstant: 39 procent år 1998 och 40 procent år 2007 och en del fluktuationer däremellan.

Tabell 14. Kommunala kulturutgifter efter område 1998, 2000, 2002, 2004, 2006 och 2007, tusental kronor och procent, 2007 års priser

	1998	2000	2002	2004	2006	2007
Allmän kulturverk						
-samhet, övrigt	36	30	31	31	31	33
Bibliotek	39	43	42	42	42	40
Musikskola, kulturskola	17	19	19	20	21	20
Stöd till studieorganisationer	7	9	8	7	7	6
Summa procent	100	100	100	100	100	100
Summa tkr	7 810 389	7 709 676	8 135 789	8 141 832	8 605 059	8 978 482

Sammanfattningsvis kan man alltså säga att staten och regionerna valt att satsa mer på andra områden inom kulturen än på biblioteken och att kommunerna som finansierar folkbiblioteken till den allra största delen har valt att satsa ungefär lika stor del av sin kulturbudget på biblioteken under hela perioden. I kommunerna är biblioteken ofta den största aktören i kulturlivet, den som står för en stor del av det allmänna kulturutbudet.

År 2008 var den totala driftskostnaden per invånare i Sverige för folkbiblioteksverksamheten 387 kronor. Skillnaderna mellan kommunerna är mycket stora. Den lägsta driftskostnaden per invånare år 2008 var 197 kronor och den högsta 772 kronor. Det är iögonfallande stora skillnader i biblioteksstandard från kommun till kommun.

10. Tillämpningen av bibliotekslagen

10.1 Allmänna synpunkter

Bibliotekslagen är en ramlag. I det dagliga arbetet frågar sig nog varken politiker eller verksamhetsledare om de beslut man fattar om biblioteksverksamheterna är utformade i enlighet med lagen eller inte - så som man kanske oftare har anledning att göra när det gäller beslut inom äldreomsorg, skola eller sjukvård. Det är således svårt att utvärdera lagen annat än genom samtal med företrädare för biblioteksverksamheterna och genom iakttagelser av användarbeteende. Det finns få kvantitativa mått som visar om kommuner, regioner/landsting och staten har uppfyllt bibliotekslagens syften. Som bilaga till denna rapport finns förutom en källförteckning en förteckning över de personer och organisationer som tillfrågats om bibliotekslagen och dess betydelse.

Sammanfattningsvis kan lagen sägas ha haft en positiv betydelse för folkbiblioteken. Det faktum att biblioteksverksamheten är reglerad i lag har sannolikt bidragit till att göra biblioteken mer synliga och intressanta för regionala och lokala beslutsfattare. Upprättandet av biblioteksplaner har bland annat inneburit att samarbetspartners identifierats och att samarbeten inletts. Biblioteksplanerna har också lett till tydligare politiska inriktningsbeslut kring biblioteken både regionalt och lokalt. Bestämmelsen om avgiftsfrihet har avfört avgiftsdiskussionen från dagordningen.

De samarbeten mellan bibliotek med olika huvudmän som under perioden efter lagens tillkomst har initierats av Kungl. biblioteket, Kulturrådet och läns/regionbiblioteken har underlättats och stötts av bibliotekslagens formuleringar om samverkan.

För skolbiblioteken och för forsknings- högskole- och specialbiblioteken är det svårt att se att bibliotekslagen haft någon betydelse annat än att den inte förhindrat samarbeten med andra bibliotek. Bibliotekslagen har uppenbarligen inte inneburit begränsningar eller hinder för biblioteksutveckling inom något område. De begränsningar och hinder som har funnits eller finns för biblioteksutvecklingen utgörs snarare av bristande samordning, små ekonomiska resurser och brist på nationella bibliotekspolitiska strategier förankrade i alla slags biblioteksverksamheter och bland deras huvudmän.

Det finns svårigheter när det gäller uppföljning av tillämpningen av bibliotekslagen eftersom ingen myndighet har i uppdrag att ansvara för den.

10.2 Tillämpning av lagens paragrafer

10.2.1 1 § Bibliotekslagens omfattning

1 § Denna lag innehåller bestämmelser om det allmänna biblioteksväsendet

Lagen omfattar det allmänna biblioteksväsendet. Inom biblioteksvärlden brukar man anse att det allmänna biblioteksväsendet utgörs av de offentligt finansierade biblioteken. Dit hör till exempel myndighetsbiblioteken, många statliga museers, läns museers och kommunala museers bibliotek, specialbibliotek av olika slag och de medicinska fackbiblioteken på landets offentligt finansierade sjukhus. Tidigare var en del av dessa bibliotek svåråtkomliga och okända både för allmänhet och för andra bibliotek. Idag erbjuder de flesta av dem tillgång till sina mediekataloger och informationsresurser via sina webbplatser och ibland erbjuder de också tillgång till det fysiska biblioteket. Flera myndighetsbibliotek erbjuder möjlighet att ladda ner dokument från nätet. Många myndigheter eller institutioner har samlingar som är intressanta för en bred allmänhet och tillgängligheten elektroniskt gör att samarbetsformerna mellan bibliotek med olika huvudmän förändras och utvecklas. I bibliotekslagen anges inte hur tillgängliga offentligfinansierade bibliotek ska vara.

Sverigebiblioteket är ett nationellt bibliotekssamråd med företrädare för olika aktörer inom svenskt biblioteksväsen, ett dialogcentrum för samarbete och utveckling. Värdskapet delas mellan Kulturrådet och Kungl. biblioteket med växelvis två års ordförandeskap. Sverigebiblioteket har medlemmar från forskningsbibliotek, specialbibliotek, de medicinska biblioteken inom region/landstingsområdet, region/länsbibliotek, folkbibliotek, myndighetsbibliotek och bibliotekarieutbildningar.

Det har utvecklats en för allmänheten positiv praxis i riktning mot att allt fler offentligt finansierade bibliotek ser sig som delar av det allmänna biblioteksväsendet.

10.2.2 2 § Obligatoriska folkbibliotek

2 § Till främjande av intresse för läsning och litteratur, information, upplysning och utbildning samt kulturell verksamhet i övrigt skall alla medborgare ha tillgång till ett folkbibliotek.

Folkbiblioteken skall verka för att databaserad information görs tillgänglig för alla medborgare.

Varje kommun skall ha folkbibliotek.

Alla medborgare har tillgång till biblioteksverksamhet, fast det är inte lika enkelt för alla att ta del av den. Det finns stora olikheter i kvalitet och tillgänglighet till biblioteksverksamheten beroende på bostadsort. Som ovan i kapitel 12.8 redovisats var år 2008 den lägsta driftskostnaden per invånare och år 197 kronor och den högsta 772 kronor. Den totala driftskostnaden per invånare i Sverige för folkbiblioteksverksamheten var 387 kronor år 2008.

Alla väljer inte att ta del av bibliotekens erbjudanden. I avsnitt 8.3 ovan redovisas att det enligt SOM-rapporterna inte sker någon socioekonomisk utjämning. Högutbildade använder biblioteken mer än lågutbildade och klyftorna ökar, liksom skillnaderna mellan mäns minskande och kvinnors ökande biblioteksutnyttjande och läsande.

Det faktum att biblioteksverksamheten omfattas av en lag har troligen inte påverkat vare sig kommunala beslut om nedläggning av filialer och bokbussar eller etableringen av nya utbudsställen. Formuleringar i lagtext skyddar inte verksamhet mot besparingar inom vare sig skola, biblioteksverksamhet, sjukvård eller andra områden. Bibliotekslagen (SFS 1996:1596, 2004:1261) kom till eftersom man inom en majoritet av de politiska partierna såg med oro på besparingar inom biblioteksverksamheterna på det tidiga 1990-talet. I spåren av 2008 och 2009 års finanskris signaleras också stora besparingar inom kommunernas biblioteksverksamhet för 2010. En enkät om budget 2010 gjord av Svensk biblioteksförning och redovisad i Biblioteksbladet (BBL 10:2009) besvarades av 92 av landets kommuner och visade att nio av tio folkbibliotek kunde förvänta sig en stramare budget 2010 jämfört med 2009. Man kan förutsätta att

alla kommuner ännu inte fastlagt budget för 2010 och att fler neddragningar är att vänta, bland annat förefaller en ny våg av filialnedläggningar vara aktuell under 2010.

Folkbiblioteken bedriver ett aktivt arbete med att främja läsning och litteratur.

Däremot kan man nog avläsa en känsla av otillräcklighet bland dem som arbetar med läsfrämjande verksamhet på biblioteken; konkurrensen om uppmärksamheten är så stor att man upplever ett starkt behov av mer tid för att synliggöra den goda litteraturen.

För att främja intresse för läsning arbetar biblioteken med läsecirklar, litteraturbloggar och sociala medier som nätverk för läsintresserade. Nya metoder utvecklas med hjälp av nya tekniker. Däremot har, främst av ekonomiska skäl, många arbetsplatsbibliotek lagts ner. Många patientbibliotek inom sjukvården har också avvecklats på grund av de allt kortare vårdtiderna. Dessa bibliotek fungerade också ofta som arbetsplatsbibliotek för de anställda inom vården.

Kulturrådet har varje år över hundra ansökningar om medel för läsfrämjande åtgärder bland barn och unga. Kulturrådet har också aktivt stimulerat läsfrämjande verksamhet för vuxna och varit en betydande aktör i folkbibliotekens utveckling av den läsfrämjande verksamheten.

Biblioteken främjar litteraturintresset genom att erbjuda ett varierat utbud av litteratur. Man kan emellertid iaktta att bibliotekens utlåning av skönlitteratur visar samma tendenser som försäljningen av skönlitteratur; allt färre titlar står för allt större del av utlåningen. Den ”smala” litteraturen, det experimentella och egensinniga konstnärliga uttrycket, litteratur från andra språkområden än det anglosachsiska har svårt att göra sig gällande. Det finns en diskussion om titelbredden på folkbiblioteken och farhågor om att folkbibliotekens urval blir mer och mer likt den fysiska bokhandeln och att biblioteksanvändarnas möjligheter därmed begränsas. Det finns emellertid inte idag några kvantitativa eller andra metoder som regelbundet följer upp bibliotekens titelbredd.

När det gäller svenska böcker är det av största betydelse för mångfald och allsidighet på biblioteken att Kulturrådet distribuerar de litteraturstödda titlarna till alla huvudbibliotek. Syftet med distributionsstödet, som är en del av litteraturstödet och förvaltas av Kulturrådet, är att den enskilde medborgaren ska få tillgång till en bred och kvalitativt värdefull bokutgivning på biblioteken. I stödet ingår böcker som har fått statligt litteraturstöd, dvs. skönlitteratur, facklitteratur, serier och barn- och ungdomsböcker, cirka 700 titlar per år.

Folkbiblioteken främjar information och upplysning bland annat genom ett rikt utbud av facklitteratur och dagsaktuella tidningar, kulturtidskrifter och allmänna tidskrifter. Tidningar och tidskrifter speglar och ger perspektiv åt skeenden och tendenser i samtiden. De ger underlag för det offentliga samtalet. För tidningar och tidskrifter kan man emellertid iaktta en snabbt sjunkande titelbredd på folkbiblioteken.

Antal titlar tidningar och tidskrifter på huvudbiblioteken i kommunerna

År	2000	2004	2008	Minskning 2000 till 2008
Svenska tidningar	5 198	5 136	4 834	7%
Svenska tidskrifter	53591	50963	46440	13%
Utländska tidningar	1 849	1 546	1 272	31%
Utländska tidskrifter	5 534	4 806	3 719	33%

En del tidningar och tidskrifter är sannolikt i dag tillgängliga elektroniskt på biblioteket eller finns som gratistidningar att utnyttja via nätet, men det är ändå rimligt att tro att det minskande antalet prenumerationer gör det svårare att främja upplysning och information på ett sätt som också främjar allsidighet och mångfald. Utländska tidningar och tidskrifter är visserligen ofta mycket dyra, men det är ändå anmärkningsvärt att minskningen är störst när det gäller utländska tidskrifter samtidigt som landet har invandring från ett större antal länder än tidigare. Endast svenska dagstidningar kan i någon mån sägas ha hållit ställningarna på folkbiblioteken.

För att främja information och upplysning krävs också välutbildade biblioteksanställda med hög informationskompetens. Av landets 5 795 biblioteksanställda år 2008 var 2995 bibliotekarier, alltså drygt hälften. Medielandskaptets snabba förändring ställer höga krav på kompetens och kunskapsutveckling. Mindre kommuner med låg personalomsättning och få bibliotekarietjänster har svårigheter att erbjuda sina användare tillräckligt hög kompetens inom alla områden. Samarbetet inom regioner och landsting är av avgörande betydelse för att upprätthålla kunskaper och erbjuda en likvärdig bibliotekskompetens till alla invånare.

Det är sannolikt att kompetensen är ojämnt fördelad mellan kommunerna och att den behöver utvecklas.

Folkbiblioteken främjar utbildning och livslångt lärande. 94 procent av skolorna anger att de använder folkbiblioteken för lån, läsning och faktainhämtning, 81 procent för gruppbesök avseende läsfrämjande verksamhet och 59 procent för gruppbesök med undervisning om informationskompetens.

Under senare år har det funnits växande förväntningar, främst från de fristående skolornas, men också från många kommunala skolors sida att folkbiblioteken ska fylla funktionen som skolbibliotek. Det har ökat fokusering på utbildning i folkbiblioteken, men ibland skapat problem och diskussioner mellan olika kommunala nämnder kring kostnadsfördelning, servicenivå och pedagogiskt ansvar för skolornas bibliotek. På folkbiblioteken har man utvecklat pedagogiska metoder för förmedling av informationskompetens och handledning av elever och lärarkontakter har blivit en väsentligt större arbetsuppgift än tidigare.

Kraven på hög informationskompetens och god pedagogisk förmåga hos bibliotekspersonalen har ökat.

Folkbiblioteken gör databaserad information tillgänglig. Totalt fanns 6 620 datorer tillgängliga för allmänheten på landets folkbibliotek år 2008. Två tredjedelar av dem hade Internetuppkoppling och folkbiblioteken erbjöd sina användare 3 029 licensierade databaser.

970 av dem kunde nås via så kallad remote access, alltså från datorer utanför biblioteket. På många bibliotek erbjuds idag besökaren åtkomst till Internet på den egna medhavda datorn via bibliotekets trådlösa nätverk. Användningen av databaserad information var en nymodighet när bibliotekslagen formulerades, men är idag en självklar del i de flesta människors vardag.

Många folkbibliotek arbetar aktivt med att överbrygga digitala klyftor, genom att erbjuda handledning i att använda nätbaserade informationskällor för både nytta och nöje. Inte minst har folkbiblioteken introducerat många äldre i datoranvändning.

Biblioteken främjar kulturell verksamhet i övrigt. I många kommuner är folkbiblioteket den enda kulturinstitutionen och det enda offentliga rummet. År 2008 anordnade åtta av tio bibliotek författarbesök och nio av tio inbjöd till boksamtal. En fjärdedel av biblioteken anordnade skrivarkurser eller litteraturläger.

År 2008 anordnades 85 820 aktiviteter på folkbiblioteken. 60 089 riktade sig till barn och ungdom. De allra flesta bibliotek anordnar utställningar, debattkvällar, musikevenemang, och teater för både barn och vuxna. Programverksamheten på folkbiblioteken ökar i omfattning.

Det finns folkbibliotek i alla kommuner.

Vid ett tillfälle har man försökt att få bibliotekslagen prövad. I Högsby kommun med cirka 9000 invånare i Kalmar län beslutade man år 2005 att lägga ned det enda folkbiblioteket i kommunen för att kunna erbjuda lokalerna till Migrationsverket som ville flytta en flyktmottagning till Högsby. Den 13 juni 2005 stängdes biblioteket och böckerna flyttades till flera olika provisoriska lokaler. Någon plan för en fortsatt biblioteksverksamhet fanns då inte.

Protesterna från invånarna i Högsby blev många och också grannkommunerna uttryckte farhågor om att Högsbyborna skulle komma att utnyttja deras folkbibliotek.

Kommunens beslut överklagades till Länsrätten i Kalmar eftersom man ansåg att det stred mot 2 § i bibliotekslagen. Länsrätten konstaterade emellertid att laglighetsprövning bara kunde göras enligt 10 kap 8

§ i kommunallagen och man menade att kommunfullmäktige hade fattat sitt beslut på ett korrekt sätt, utan att överskrida sina befogenheter. Länsrätten menade att det inte handlade om en nedläggning av biblioteksverksamheten utan om en inskränkning under viss tid.

Ganska snart beslutade sig Högsby kommun för att i stället för att stänga biblioteket inhysa det i provisoriska lokaler och ett arbete med att finna nya centrala permanenta lokaler kom igång och de stod färdiga i januari 2008. Det är troligt att de många missnöjesyttringarna från kommunens invånare spelade stor roll för beslutet att inte lägga ner biblioteket under längre tid, men bibliotekslagens 2 § som säger att det ska finnas ett folkbibliotek i varje kommun hade sannolikt mycket stor betydelse.

10.2.3 3 § Gratisprincipen

3 § På folkbiblioteken skall allmänheten avgiftsfritt få låna litteratur för viss tid.

Bestämmelsen hindrar inte att ersättning tas ut för kostnader för fotokopiering, porto och andra liknande tjänster. Inte heller hindrar den att en avgift tas ut i de fall låntagare inte inom avtalad tid lämnar tillbaka det som de har lånat.

Allmänheten får fritt låna litteratur för viss tid på biblioteken, men det finns olikheter mellan kommunerna när det gäller avgifter för utlåning av till exempel film. Lagens formulering om att fritt få låna böcker speglar den tid då lagens skrevs. Idag handlar det om fri tillgång till olika slags medier för kunskap, information och kultur. I de biblioteksplaner som antagits i landet är ”fri tillgång till olika slags medier” eller liknande formuleringar vanliga.

Bibliotekslagen tillkom bland annat för att värna avgiftsfriheten på biblioteken och man kan konstatera att frågan om att avgiftsbelägga bibliotekslån avfördes från den politiska dagordningen när lagen tillkom.

I Sverige skiftar avgifterna för förseningar, reservationer och porto också mellan kommunerna. Dessa avgifter är emellertid inte så stora att det skulle finnas anledning till annat än frivillig samordning av avgifter mellan kommuner som så önskar.

10.2.4 4 § Obligatoriska länsbibliotek och kompletterande medieförsörjning

4 § Ett länsbibliotek bör finnas i varje län.

Länsbiblioteket skall bistå folkbiblioteken i länet med kompletterande medieförsörjning och andra regionala biblioteksavgifter.

För den kompletterande medieförsörjningen skall också finnas en eller flera lånecentraler.

Det finns länsbibliotek i varje län, men i många län strävar man efter att samarbeta med ett eller flera andra län kring länsbiblioteksfunktioner, för att bredda kompetensen och höja verksamhetens kvalitet. Man kanske kan säga att det finns regional/landstingskommunal biblioteksverksamhet i varje län snarare än ett länsbibliotek, men lagen måste ändå sägas uppfyllas väl på detta sätt. Den regionala och landstingskommunala biblioteksverksamheten har kommit att mer präglas av verksamhets- och kompetensutveckling och utarbetandet av regionala strategier för att utjämna skillnader i service mellan kommunerna medan den kompletterande medieförsörjningen har effektiviserats bland annat genom informationsteknologins utveckling. Effektivare samarbetsmodeller kring medieförsörjning har skapats. Idag kan i princip varje bok eller annat medium på de svenska bibliotek som samarbetar i den så kallade fjärrlånekedjan lokaliseras och man kan också konstatera om boken är utlånad/mediet tillgängligt eller inte. Många dokument kan förmedlas digitalt direkt till slutanvändaren eller till ett lokalt folkbibliotek utan ”omväg” över postbefordran. Det har gjort hanteringen av den kompletterande medieförsörjningen enklare och de regionala biblioteksverksamheterna och länsbiblioteken har kunnat mer fokusera på medieplanering, kompetensutveckling, verksamhetsutveckling och omvärldsbevakning.

Det finns idag tre lånecentraler knutna till biblioteken i Malmö, Stockholm och Umeå. I Stockholm finns Invandrarbiblioteket som också till en del finansieras av staten för att fungera som lånecentral för utländska språk. Sveriges depåbibliotek i Umeå fungerar som ett centralt uppbyggt fjärrlånemagasin för

hela Sverige och finansieras, liksom lånecentralerna, av staten via Kulturrådet. I Kulturpropositionen ”Tid för kultur” (prop.2009/10:3, s. 44) framhåller regeringen att det borde finnas möjlighet att utveckla och förtydliga lånecentralernas och depåbibliotekets roller, något som också av den i avsnitt 9.5 nämnda utredningen ”Lätt att hitta - lätt att låna” framhåller som önskvärt.

10.2.5 5 § Skolbiblioteken

5 § Inom grundskolan och gymnasieskolan skall det finnas lämpligt fördelade skolbibliotek för att stimulera skolelevernas intresse för läsning och litteratur samt för att tillgodose deras behov av material för utbildningen.

Det har varit alltför svårt att tolka innebörden av bibliotekslagens formulering ”lämpligt fördelade skolbibliotek”. Det finns 945 gymnasieskolor i Sverige och 414 av dem är friskolor. År 2008 saknade 335 (81 procent) av de 414 fristående gymnasierna och 80 (15 procent) av de kommunala gymnasierna skolbibliotek. Få fristående grundskolor har skolbibliotek.

Statistiken rörande skolbiblioteken och deras verksamhet är ofullständig och komplicerad och det är svårt att på ett bra sätt göra jämförelser över tid och mellan skolor, men 56 procent av landets skolor uppger 2008 att de inte har ett skolbibliotek utan bara ett bokrum eller en boksamling som är tillgänglig för eleverna mindre än fem timmar i veckan. De stora skolorna har oftare skolbibliotek än de små. Endast sex procent av landets skolelever går i en skola med heltidsanställd bibliotekarie eller motsvarande personal. Skillnaderna mellan elevernas tillgång till skolbibliotek är stora inte bara mellan kommunerna utan också mellan olika skolor i samma kommun.

Kommunala skolor använder folkbiblioteken som ersättning för skolbibliotek i hög grad och friskolorna gör det i ännu högre grad.. Få fristående grundskolor har skolbibliotek.

Det förslag till ny skollag, som i december 2009 remitterades till lagrådet, i 2 kap. 36 § fastslår att alla skolor ska ha tillgång till skolbibliotek. Förändringar är att vänta inom skolbiblioteksverksamheten.

10.2.6 6 § Obligatoriska högskolebibliotek

6 § Det skall finnas tillgång till högskolebibliotek vid alla högskolor. Dessa bibliotek skall inom de områden som anknäver till utbildning och forskning vid högskolan svara för biblioteksservice inom högskolan och i samverkan med landets biblioteksväsen i övrigt ge biblioteksservice.

Det finns tillgång till bibliotek vid alla högskolor och universitet. Högskolans bibliotek samverkar med landets bibliotek i övrigt kring kompletterande medieförsörjning. Sedan bibliotekslagen tillkom har flera nya högskolor etablerats och en del högskolor har blivit universitet. Flera nya högskolebibliotek har inrättats och flera universitet och högskolor har låtit bygga nya högskolebibliotek eller institutionsbibliotek. Högskolebiblioteken har kommit att fokusera starkt både på att erbjuda studiemiljöer med tillgång till för studierna viktiga elektroniska och andra medier och på att arbeta för att göra forskningsinformation tillgänglig såväl för studenter som för forskare och en bredare allmänhet.

10.2.7 7 § Ansvarsfördelning och samverkan mellan huvudmän och obligatoriska biblioteksplaner

7 § Kommunerna ansvarar för folk- och skolbiblioteksverksamheten.

Landstingen ansvarar för länsbiblioteken och för biblioteken vid högskolor med landstingskommunalt huvudmannaskap.

Staten ansvarar för övriga högskolebibliotek och för lånecentralerna samt för sådan biblioteksverksamhet som enligt särskilda bestämmelser ankommer på staten.

Kommunerna ansvarar för folk- och skolbiblioteksverksamheten idag så som bibliotekslagen föreskriver. I några kommuner drivs bibliotek eller biblioteksfilialer på entreprenad, exempelvis Hällefors och Nacka. Kommunen som beställare tar emellertid ansvaret för folkbiblioteksverksamhetens innehåll och inriktning.

Bibliotekslagens föreskrifter har inte förhindrat alternativa driftsformer. Några kommuner har samarbetsavtal kring sin biblioteksverksamhet. Som exempel på långtgående samarbeten mellan kommunala bibliotek kan nämnas bibliotekssamarbetena mellan kommunerna i Västerbottens län – V8biblioteken - och mellan samtliga bibliotek i Värmlands län.

I Värmlands län kan man använda samma lånekort vid alla bibliotek och man kan lämna tillbaka lånade böcker på valfritt bibliotek i länet. Länsbibliotek Värmland har varit drivande i samarbetet.

Webbplatsen www.bibliotekvarmland.se är ingång till de värmländska bibliotekens samlade resurser och vänder sig till allmänheten. Här hittar man:

- Alla offentliga bibliotek i Värmland.
- Wermsök - där man kan söka i länets alla bibliotekskataloger samtidigt.
- Förteckning över databaser som finns på de olika biblioteken.
- PION - en databas med patientanknytning. Bor man i Värmland kan man kostnadsfritt beställa lån eller kopior av materialet.
- E-böcker. Folk- och sjukhusbiblioteken i Värmland erbjuder gratis lån av e-böcker med hjälp av lånekortet. När lånetiden är slut lämnas boken tillbaka automatiskt.
- E-musik – klassisk i mp-3 format
- Månadens författare.
- Nyhetsarkiv. Bokrecensioner och nyheter med anknytning till böcker och läsning.

Bibliotekslagens formulering ”Kommunerna ansvarar för folk- och skolbiblioteksverksamheten” har inte utgjort något hinder för sådana interkommunala samarbeten.

Kommunerna har däremot av allt att döma i begränsad omfattning avkrävt friskolorna skolbiblioteksverksamhet och i skiftande grad tagit ansvar för de kommunala skolornas biblioteksverksamhet.

Varje region och landsting tar idag ansvar för regional biblioteksverksamhet. Lagens formulering har inte i något avseende hämmat uppkomsten av samarbeten mellan länsbiblioteken. Bibliotek Sydost är ett samarbete mellan länsbiblioteken i Kronobergs, Kalmar och Blekinge län. Örebro län och Västmanlands län arbetade i oktober 2009 fram en gemensam länsbiblioteksorganisation. Länsbibliotek Uppland har i uppdrag från landstinget i Gävleborgs län att också driva länsbibliotek Gävleborg. Flera andra samarbeten och planer på samgående finns och utvecklas.

Det finns inte längre några högskolor med regionalt eller landstingskommunalt huvudmannskap.

Staten tar ansvar för högskolebiblioteken och i högskoleförordningens 2 kap 18 § hänvisas till bibliotekslagen:

”2 kap. 18 § Bestämmelser om bibliotek finns i bibliotekslagen (1996:1506). Ett lärosätes bibliotek ska avgiftsfritt ställa litteratur ur de egna samlingarna till förfogande för bibliotek vid andra lärosäten.”

I Autonomiutredningen (Självständiga lärosäten SOU 2008:104) föreslås ingen ändring av dessa förhållanden.

Inga förändringar i statens ansvarstagande när det gäller låncentralerna eller annan biblioteksverksamhet som ankommer på staten har ägt rum sedan bibliotekslagens tillkomst.

7 a § Bibliotek och bibliotekshuvudmän inom det allmänna biblioteksväsendet skall samverka. Kommuner och landsting skall anta planer för bibliotekssamarbetena. Lag (2004:1261)

Bibliotekslagens föreskrifter om samverkan har främjat samarbetet mellan biblioteken inom det allmänna biblioteksväsendet. Behovet av samverkan har också vuxit sig starkt sedan bibliotekslagen kom till. För att kunna möta de stora förändringarna inom hela medicområdet har bibliotek av olika slag upplevt ett behov

av att enas och kraftsamla för att skapa ekonomi kring medie- och licensupphandlingar, för att utveckla kompetens och för att erbjuda nättjänster.

bibliotek.se har till syfte att på ett enkelt och överskådligt sätt synliggöra vilka böcker och andra media som finns på biblioteken i landet. Sverige har två databaser som registrerar bibliotekens samlingar. I databasen LIBRIS håller man i första hand reda på vad som finns på forsknings- och specialbiblioteken medan folkbiblioteken i huvudsak registrerar sina samlingar hos Bibliotekstjänst AB i databasen BURK. bibliotek.se är ett samarbetsprojekt mellan Kungl. biblioteket (KB)/LIBRIS och Bibliotekstjänst AB. Det är en nätresurs för gratis samsökning i svenska offentligt finansierade biblioteks samlingar av böcker, kartor, skivor, musiktryck, videokassetter, ljudböcker, talböcker, punktskriftsböcker, tidningar, tidskrifter, mm och ger såväl allmänheten som studerande en större möjlighet att ta del av de svenska offentliga bibliotekens samlingar.

Fråga biblioteket ger hjälp och vägledning via nätet när man söker information. Cirka 25 000 frågor om året besvaras via www.fragabiblioteket.se. Bibliotekarierna från hela Sverige, på både folkbibliotek och forskningsbibliotek hjälps åt med tips på litteratur, bra informationskällor och att söka i bibliotekens databaser. I chatten kan frågeställaren och bibliotekarien söka tillsammans på webben. Man kan också skicka in frågor med e-post och få svar senast följande vardag.

Fråga biblioteket - folkbibliotek startade som en ideell verksamhet 1998 och utvecklades från 2003 i projektform med Örebro stadsbibliotek som projektansvarig. Sedan den 1 juli 2006 administreras tjänsten av Informations- och lånecentralerna i Malmö, Stockholm och Umeå på uppdrag av Kulturrådet. Ett 70-tal folkbibliotek över hela landet hjälps åt att bemanna tjänsten.

Fråga biblioteket - forskningsbibliotek startade som ett projekt mellan fyra lärosäten under namnet Jourhavande bibliotekarie i september 2003. Sedan 2005 ansvarar Kungl. biblioteket för drift och administration och ett tiotal forskningsbibliotek deltar.

2007 inleddes ett tätare samarbete mellan de två frågetjänsterna under det gemensamma namnet Fråga biblioteket. Fråga biblioteket kompletteras av två specialiserade tjänster: Fråga på andra språk och Fråga Barnens bibliotek.

Fråga biblioteket utvärderades 2009 på Kungl. bibliotekets uppdrag. www.fragabiblioteket.se/OmFB.htm Utvärderingen visar att verksamheten håller tillfredsställande kvalitet.

Bibliotek 24 har som mål att skapa ökad och likvärdig tillgång till information för alla invånare i Sverige, samt att underlätta informationsförsörjningen för bl.a. studerande.

I Bibliotek24 söker man i bibliotekskataloger, artikelarkiv, databaser, e-böcker och utvalda webbresurser. Man kan söka i olika typer av källor samtidigt (samsökning), göra egna sökgrupper, ladda ner widgets och toolbar och prenumerera på ämnen och sökningar. Man kan också beställa böcker via sökverktyget och välja vilket bibliotek man vill hämta dem på.

www.bibliotek24.se

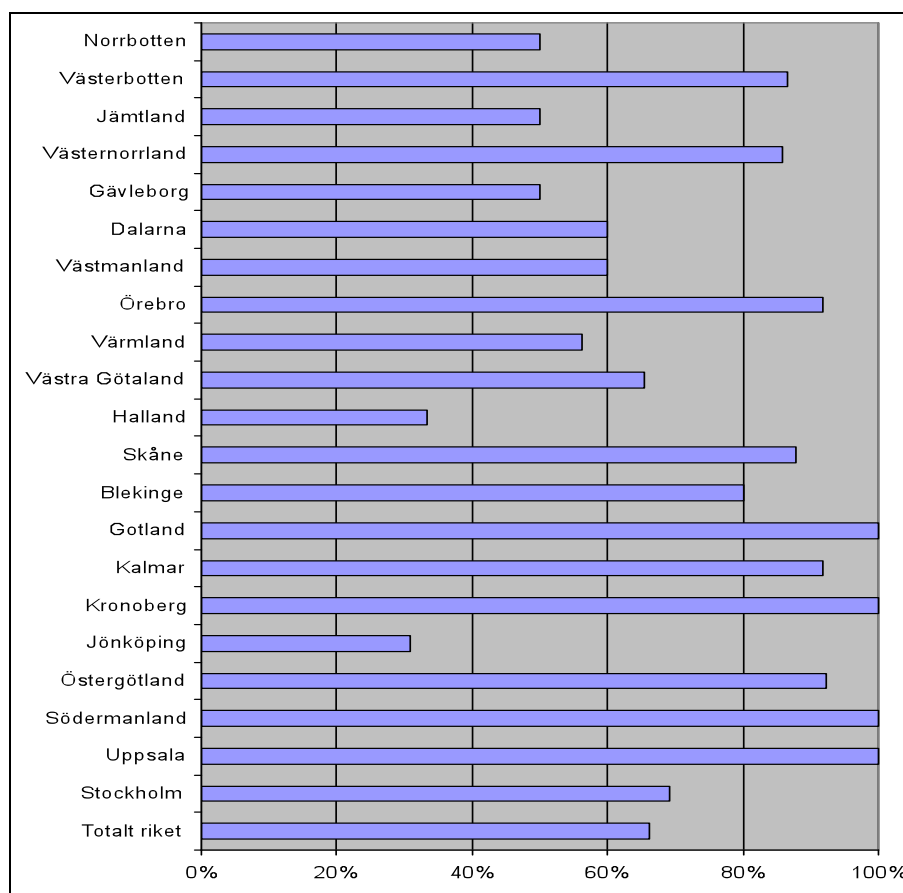
Sverigebiblioteket, också ovan nämnt i avsnittet om det allmänna biblioteksväsendet, är ett exempel på ett utvidgat samarbete baserat på erfarenheter från tidigare samarbeten inom Kungl. bibliotekets ram. Det inkluderar nästan alla aktörer inom det offentligt finansierade biblioteksväsendet.

KULDA är ett konsortiesamköp av nättjänster, en verksamhet för svenska folk- och skolbibliotek på initiativ av Länsbiblioteken och Kulturrådet. Kultur i Väst - Regionbiblioteket, KULDA-kontoret är utförare. www.kulda.se

EiRA är ett region- och landstingssamarbete som syftar till att förse hälso- och sjukvårdens personal med vetenskaplig information. Det innebär i huvudsak att EiRA sluter avtal med förlagen avseende prenumerationer av elektroniska tidskrifter. Dessa licensavtal omfattar i dagsläget all offentligt finansierad sjukvård i Sverige. www.eira.nu

Bibliotekslagens formulering om samverkan mellan bibliotek har både legitimerat och uppmuntrat samarbeten. Det visar sig också i biblioteksplanerna.

67 procent av landets kommuner och nästan alla regioner/landsting har antagit planer för biblioteksverksamheterna. I oktober 2009 hade 196 av landets 290 kommuner har antagit en plan för biblioteksverksamheten.

En tredjedel av landets kommuner saknar biblioteksplan. Det är förvånande att ett så stort antal kommuner ännu fem år efter bestämmelsens tillkomst inte har antagit en biblioteksplan.

Diskussioner med företrädare för biblioteksverksamheterna regionalt och lokalt, förtroendevalda i kommunerna, Kulturrådet, Svensk biblioteksforening och företrädare för DIK-förbundet liksom många andra visar på flera olika orsaker till dröjsmålet att efterkomma lagen i detta avseende.

- Bibliotekslagens föreskrift om biblioteksplan kolliderar med andra kommunala planinstrument
- Brist på uppföljning
- Det har varit svårt att skapa kommunövergripande samverkansmodeller för att utarbeta biblioteksplanen. Inom biblioteksverksamheterna vill man ofta ha med skolan som är en viktig intressent, men inom skolan är man ofta upptagen med annat planeringsarbete som upplevs ligga närmare det egentliga skolarbetet. Startsträckan för att komma igång med biblioteksplanarbetet har blivit lång.
- Vissa kommuner, särskilt de minsta kommunerna har svårt att rekrytera bibliotekschefer. Täta chefsbyten och långa och återkommande vakanser på chefstjänster är ett skäl till att biblioteksplanarbetet inte har kommit igång.
- Långt mellan biblioteksverksamheten och ”politiken” i nya nämndorganisationer
- Osäkerhet kring hur en biblioteksplan ska utformas

Kommunernas biblioteksplaner ser mycket olika ut och har skiftande ambitionsgrad. Många utgår från kommuninvånarnas behov, men många har också ett starkt institutionellt perspektiv och handlar mer om vilka olika aktörer som ska samarbeta och hur ansvar för kostnader ska fördelas än vad som ska uppnås med biblioteksverksamheten och hur det ska förverkligas

Man kan anta att brist på uppföljning är en starkt bidragande orsak till att så pass många kommuner har underlåtit att göra biblioteksplan och att planerna är så olika.

Biblioteksplanerna behandlar oftast enbart folk- och skolbibliotek. I några redovisas intentioner om ett närmare samarbete med universitets- och högskolebibliotek, men de samarbetsplanerna har låg konkretionsgrad. En del av de kommuner som snabbt efter lagens tillkomst upprättade biblioteksplaner reviderar nu sina planer och erfarenheterna i genomförandet av den första biblioteksplanen leder till högre grad av konkretion i de reviderade planerna både när det gäller samarbeten och biblioteksutveckling.

Regionförbundet Östsam visar i en revisionsrapport från 2007 att kommunala och regionala biblioteksplaner visserligen upprättas men att samordningen mellan dem är svag. (www.lansbibliotek.ostsam.se/Om+lansbiblioteket/revision/). En orsak till det kan vara att det saknas nationella biblioteksplaner och biblioteksstrategier annat än inom enstaka områden. Kulturrådet har till exempel avtalat med föreningen Sveriges länsbibliotekarier om en strategi för läsfrämjande verksamhet.

Samtliga länsbibliotek med ett par undantag har en regional biblioteksplan.

Biblioteksplanerna har, trots vissa svårigheter initialt, lyft fram biblioteksfrågorna i kommuner och regioner/landsting på ett sätt som har varit till gagn för biblioteksutvecklingen. Inte alla, men många, biblioteksplaner har fokuserat på utveckling av biblioteksverksamheten i samverkan med det omgivande samhället.

En mer kontinuerlig och jämförande uppföljning av biblioteksplanerna skulle emellertid sannolikt ge en bättre bild av bibliotekens kvalitet och utvecklingsbehov än den som idag kan utläsas ur dem.

10.2.8 8 § Folk- och skolbibliotekens ansvar för vissa minoriteter

8 § Folk- och skolbiblioteken skall ägna särskild uppmärksamhet åt funktionshindrade samt invandrare och andra minoriteter bl.a genom att erbjuda tillgång till litteratur på andra språk än svenska och i former särskilt anpassade till dessa gruppers behov

Det finns stora skillnader mellan kommunerna i hur stort engagemang och hur stora resurser som läggs ner på att utveckla en folk- och skolbiblioteksverksamhet som möter alla invånare, bland andra alla skoleleverna, på lika villkor. Skillnaderna beror sannolikt mer på att det inte finns kompetens eller fortbildning inom området än på bristande resurser. Talboks- och punktskiftsbiblioteket har ett starkt initiativ när det gäller att utveckla metoder, medier och kunskaper för alla med synskada och andra lässvårigheter. De tekniska hjälpmedlen, som till exempel de anpassade datorerna, har utvecklats snabbt. De är idag lätta att använda och förhållandevis billiga. De erbjuder utmärkta möjligheter att ta del av litteratur och kultur. Ingen kommun torde vara så liten att det inte finns kommuninvånare som har behov av sådana hjälpmedel och stöd och hjälp för att använda dem. Långt ifrån alla kommuner erbjuder emellertid tillgång till dem. En del kommuners biblioteksverksamhet lever upp till bibliotekslagens föreskrifter i detta avseende men långt ifrån alla. Olika skolor har olika praxis när det gäller att stödja elever med funktionshinder genom tekniska hjälpmedel. För framtiden torde detta bli ett mycket viktigt område inom vilket de regionala biblioteksverksamheterna bör utveckla kompetens och samordna ansträngningar för att utjämna skillnader mellan kommunerna och följa upp hur lagen tillämpas. Nationella strategier inom området behöver också utvecklas.

Det står heller inte uttryckligen i lagen att varje kommun måste ha egna bestånd av böcker, tidskrifter och andra medier på andra språk än svenska. På Internationella Biblioteket vid Stockholms stadsbibliotek, som också är lånecentral för utländsklitteratur, gör man bedömningen att mindre kommunbibliotek och många skolbibliotek i stor utsträckning förlitar sig på regionbibliotek/länsbibliotek och Internationella biblioteket

när det gäller litteratur på andra språk än svenska. Det saknas nationella samarbetsstrategier och överenskommelser om ansvarsfördelning när det gäller litteratur på invandrar- och minoritetsspråk.

10.2.9 9 § Särskilda insatser för barn och unga

9 § Folk- och skolbiblioteken skall ägna särskild uppmärksamhet åt barn och ungdomar genom att erbjuda böcker, informationsteknik och andra medier anpassade till deras behov för att främja språkutveckling och stimulera till läsning.

Biblioteken måste sägas arbeta aktivt för att stimulera barn och unga att läsa, ta del av olika medier och själva utöva kultur.

Cirka 20 procent av samtliga årsverken som utfördes vid folkbiblioteken 2008 berörde barn- och ungdomsverksamheten vid biblioteken. Totalt användes 0,8 årsverken per 1000 barn i åldern 0-14 år.

Barnboksutlåningens andel av den totala utlåningen på folkbiblioteken ökar och uppgår nu till nästan 50 procent (Folkbiblioteken 2008, Kulturrådet 2009). Å andra sidan har biblioteksbesöken bland barn och ungdomar i åldern 10 till 18 år minskat (Kulturrådet/ULFundersökningen 2008).

- 1999 besökte 78 procent av pojkarna och 88 procent av flickorna något bibliotek under ett år.
- 2006 var andelen 47 procent respektive 66 procent.

Bland tio-åringarna har gruppen som läser mycket för nöjes skull minskat kraftigt mellan 2001 och 2006, liksom gruppen tioåringar med mycket positiv attityd till läsning PIRLS 2006, Skolverket 2007. Gapet ökar mellan läsare och icke-läsare och mellan flickor och pojkar. Flickorna läser mer och blir duktigare läsare än pojkarna.

På folk- och skolbiblioteken pågår en mängd aktiviteter kring lässtimulerande insatser. Det är svårt att finna sakliga grunder för den kritik som folk- och skolbiblioteken ibland utsätts för, att de anses överge främjandet av läsningen till förmån för informationsteknologiska nyheter. Samtliga länsbibliotek och de två regionbiblioteken i Skåne och Västra Götaland arbetar med läns/regionövergripande lässtimulerande projekt för barn och unga tillsammans med så gott som alla kommuner. Nya sätt att intressera barn och unga för läsning och för att föra över erfarenheter mellan dem som arbetar med sådana projekt är viktiga och kunde möjligen genomföras ännu bättre, men många intresserade vuxna, föräldrar, pedagoger och biblioteksanställda samarbetar med både kompetens, engagemang och alla upptänkliga fysiska och elektroniska medel för att levandegöra litteraturen. Kulturrådet har varje år över hundra ansökningar om medel för läsfrämjande åtgärder bland barn och unga.

Av folkbibliotekens närmare 86 000 kulturarrangemang under 2008 riktade sig cirka 61 000 sig till barn och unga.

10.2.10 10 § Den kompletterande litteraturförsörjningen

10 § Länsbibliotek, lånecentraler, högskolebibliotek, forskningsbibliotek och andra av staten finansierade bibliotek skall avgiftsfritt ställa litteratur ur de egna samlingarna till folkbibliotekens förfogande samt i övrigt samverka med folk- och skolbiblioteken och bistå dem i deras strävan att erbjuda låntagarna en god biblioteksservice.

Medier, men också kompetens, ställs till folkbibliotekens förfogande av länsbibliotek, lånecentraler, högskolebibliotek och andra av staten finansierade bibliotek via den så kallade fjärrlånekedjan och genom de många samarbeten som nämnts ovan under 7 a §.

Fjärrlånekedjan var under 2009 föremål för utredning, ett initiativ som tagits av Kungl. biblioteket och Kulturrådet. Utredningen lämnade sitt förslag i januari 2010. (Lätt att hitta - lätt att låna, ny modell för bibliotekens nationella mediesamarbete – en utredning av bibliotekens fjärrlån av Annette Johansson och Nils G. Storhagen KB:s dnr 50-554-2009)

11. Uppföljning av bibliotekslagen

Bibliotekslagen innehåller inga bestämmelser om uppföljning av lagen, något som - liksom olikheterna i ekonomiska förutsättningar -, kan anses ha bidragit till att det fortfarande är stora skillnader i standard på biblioteksverksamheten mellan både kommunala bibliotek och biblioteksverksamheten i regioner och landsting. Standardskillnaden mellan skolbiblioteken måste betraktas som dramatisk, medan högskolebiblioteken har en jämnare standard. Bristen på en mer samlad uppföljning på nationell nivå för folk- och skolbiblioteken har också gjort att det saknas gemensamma sätt att se på standard och på kriterier för uppföljning och för utarbetandet av biblioteksplaner. Det är svårt för både kommuninvånare, biblioteksledning och beslutsfattare att veta om man har en rimlig kvalitet på sin biblioteksverksamhet eller inte.

Regeringen förslår i kulturpropositionen ”Tid för kultur” (prop. 2009:10:3 s. 41-46) att Kungl. biblioteket bör ges ett särskilt uppdrag när det gäller att svara för nationell överblick, främja samverkan och driva på utvecklingen inom biblioteksväsendet samt att i samråd med länsbiblioteken kontinuerligt följa bibliotekens arbete. Länsbiblioteken/regionbiblioteken ges en tydligare roll att följa biblioteksutvecklingen inom respektive region. Statistikansvaret för folkbiblioteken föreslås överföras från Kulturrådet till Kungl. Biblioteket. Regeringen gav i december 2009 Kungl. biblioteket i uppdrag att ta fram en plan på hur myndighetens uppdrag inom biblioteksväsendet kan utformas och genomföras (Ku2009/2238/KV). Kungl. biblioteket ska redovisa uppdraget till Regeringskansliet senast den 16 april 2010.

Även i de nordiska grannländerna har, som ovan framhållits, nationalbiblioteken fått vidgade uppdrag av samordningskaraktär för det allmänna biblioteksväsendet. Det förefaller ha varit till gagn för de övriga nordiska ländernas biblioteksväsen att man haft myndigheter som har ansvarat för nationella strategier och uppföljning av lagstiftningen. Inte minst har det varit till stor nytta när det gäller bibliotekens möjligheter att snabbt skapa gemensamma förhållningssätt till hanteringen av nya medier och sätten att göra dem tillgängliga för allmänheten. Nationalbiblioteken utgör också en viktig plattform för internationella bibliotekssamarbeten.

Riksdagens beslut att Kungl. biblioteket ska vara det nationella organ som har ansvar för uppföljning av bibliotekslagen bör rimligen innebära att Kungl. biblioteket ska

- följa upp och utvärdera nationella strategier och mål
- sammanställa och analysera nationell biblioteksstatistik och andra kvalitetsindikatorer
- utveckla nationella lösningar för att tillgängliggöra digitalt material och e-tjänster
- stimulera utveckling, forskning och vidareutbildning inom bibliotekssektorn
- bedriva omvärldsbevakning
- fördela vissa statliga bidrag till bibliotekssektorn

En rad olika politiska beslut och utredningar kommer att påverka biblioteksverksamheten:

Ansvarsutredningens förslag om ny regionindelning, den av Kulturrådet och Kungl. biblioteket initierade ”Lätt att hitta - lätt att låna” med förslag om andra strukturer för den kompletterande medieförsörjningen, Upphovsrättsutredningen (Ju 2008:7), den nya skollagen, som i december 2009 sändes på lagrådsremiss, där skolbibliotek blir obligatoriska, Autonomiutredningens förslag om självständiga lärosäten (SOU 2008:104).

Det är därför knappast lämpligt att man i en reviderad bibliotekslag i detalj slår fast hur uppföljningen av lagen ska gå till.

Uppföljningsuppdraget för Kungl. biblioteket betyder att samarbetet mellan biblioteken ges tydligare fokus och att förutsättningarna för kvalitetsarbete kan utvecklas. Nationella öppna kvalitetsjämförelser på samma sätt som nu görs inom både skola och äldreomsorg kan kanske bli verklighet också för biblioteksområdet till stöd för både biblioteksanvändare och beslutsfattare. Kungl. biblioteket har erfarenhet av nationella samordningsuppdrag. Kungl. biblioteket tillför också folkbiblioteken en viktig kompetens när det gäller att vårda kulturarvet. Flera folkbibliotek har kulturhistoriskt värdefulla samlingar och behöver tillföras kompetens för att rätt vårda dem.

Det bör särskilt framhållas att Kungl. biblioteket ska föra kontinuerlig dialog med Kultur- och Utbildningsdepartementen, läns/regionbibliotek och Sveriges kommuner och landsting kring metoder och organisation för uppföljning av bibliotekslagen.

12. Överväganden i samband med förslag till revidering av bibliotekslagen

12.1 Utgångspunkter

Bibliotekslagen är en ramlag. I biblioteksdebatten har ibland framförts argument för att den i stället borde vara en så kallad rättighetslag, det vill säga att den borde tillförsäkra varje biblioteksanvändare vissa uttalade rättigheter. Det anses då kunna göra att lagen skulle få en uppföljning bland annat genom de överklaganden medborgarna skulle kunna göra, när de anser sig inte ha fått del av de bibliotekstjänster de enligt lagen har rätt till.

Här föreslås emellertid att lagen även fortsättningsvis ska vara en ramlag. Med en myndighet med tydligt ansvar för uppföljning av lagen och med utarbetandet av nationella strategier för viktiga områden, som till exempel biblioteksverksamhet för funktionshindrade, medieförsörjning för människor med annat språk än svenska, tillgängliggörande av vård av kulturhistoriskt värdefulla samlingar och samarbeten mellan biblioteken kring medieförsörjningen bör det vara möjligt att tillförsäkra landets invånare en likvärdig biblioteksverksamhet. En uppföljning av lagen kan ge kommuner och andra bibliotekshuvudmän goda instrument att både bedöma och utveckla biblioteksverksamhetens kvalitet.

Ett tydligare barnperspektiv är en utgångspunkt för förslaget till revidering av bibliotekslagen.

Andra utgångspunkter är att i lagen synliggöra att bibliotekens uppgifter är många; att främja litteraturen och den fria åsiktsbildningen, att stödja alla slags lärprocesser, att erbjuda ett rum och en gemenskap tillgänglig för alla oavsett språk eller funktionshinder, att göra kulturarv tillgängliga, att överbrygga digitala klyftor.

Folkbiblioteken, vilka enligt regeringens uppdrag skulle ägnas särskild uppmärksamhet i utvärderingen, har som en av sina viktigaste uppgifter att främja den levande litteraturen som konst. Det framgår inte så väl i nuvarande lagstiftning, som speglar en mer instrumentell inställning till folk- och skolbibliotekens läsfrämjande arbete; att främja läsintresse som en väg till bättre läsförmåga. Begreppet "läsförmåga" bör i dag rimligen också innefatta det man brukar kalla "digital literacy" - förmågan att använda, läsa och kritiskt granska alla slags medier.

Folk- och skolbiblioteken är till allra största delen ett kommunalt och regionalt/landstingskommunalt ansvar. Utgångspunkt för förslag till förändringar i bibliotekslagen måste således dessutom vara att bibliotekslagen inte ska innehålla bestämmelser som är låsande för under vilka former kommuner och regioner/landsting ska bedriva sin verksamhet. Inom lagens ram bör frihet lämnas åt kommunerna och regionerna/landstingen att finna former för, formulera och driva en kultur- och bibliotekspolitik utifrån kommuninvånarnas förutsättningar och behov.

I samband med en revidering av lagen bör också vissa ändringar göras, som motiveras av förändringar i omvärlden; förutom landstingen är regionerna nu aktörer inom biblioteksområdet, organisatoriska förändringar har ägt rum inom högskolesfären.

Inte minst medför informationsteknologins snabba utveckling att man i lagens formuleringar bör ta hänsyn till att bibliotek av alla slag i dag måste hantera många slags medier för att kunna fylla sina uppgifter, att erbjuda allsidig information och jämlik tillgång till kultur.

Namnsock och distributionsformer förändras snabbt. Vilka medier biblioteken kan ställa till användarnas förfogande utan avgift för brukaren är naturligtvis beroende av att man kan nå överenskommelser med rättighetshavarna. Upphovsrättsutredningen (Ju 2008:7) har som ovan nämnts fått tilläggsdirektiv att komma med förslag kring bland annat avtalslicenser. I diskussionen om avgiftsfrihet för andra medier än böcker och tidskrifter framhålls ibland att kostnaderna för att tillhandahålla dem avgiftsfritt skulle bli alltför höga för biblioteken. Kostnaderna beror i slutändan på under vilka villkor det allmänna

biblioteksväsendet lyckas träffa avtal med upphovsmän och rättighetshavare om villkor för tillgängliggörandet. Utlåning av böcker har också alltid inneburit kostnader; för nyttjanderätten, för förvärv, iordningsställande, katalogisering, transporter, lånelogistik och framför allt för lokaler.

De förslag som här lämnas om förändringar i och kompletteringar till bibliotekslagen har således följande utgångspunkter:

- Lagen bör tillföras formuleringar om bibliotekens betydelse för det demokratiska samhällets offentlighet och för utbildningen
- Barnperspektivet inom biblioteksverksamheten bör göras tydligt
- Främjandet av litteraturen som konstform bör synliggöras
- Kvalitativa aspekter bör föras in i lagen avseende mediebestånd för att säkerställa mångfald och kvalitet i mediebeståndet och tillgängligheten till bibliotekets verksamheter
- Lagen bör ha ett användarperspektiv
- Bibliotekslagen bör vara neutral i förhållande till teknik, medier och driftsformer
- Bibliotekslagen bör även fortsättningsvis vara en ramlag
- Bibliotekslagen bör innehålla bestämmelser om uppföljning av lagen.

12.2 Författningsförslag

Nuvarande lydelse

1 § Denna lag innehåller bestämmelser om det allmänna biblioteksväsendet.

2 § Till främjande av intresse för läsning och litteratur, information, upplysning och utbildning samt kulturell verksamhet i övrigt skall alla medborgare ha tillgång till ett folkbibliotek.

Folkbiblioteken skall verka för att databaserad information görs tillgänglig för alla medborgare.

Varje kommun skall ha folkbibliotek.

Föreslagen lydelse

1 § Denna lag innehåller bestämmelser om det allmänna biblioteksväsendet.

2 § Till främjande av intresse för läsning och litteratur, *fri åsiktsbildning, kunskaps- och informationsförsörjning*, utbildning samt kulturell verksamhet i övrigt ska alla ha tillgång folkbibliotek*sverksamhet*.

Varje kommun *ska* ha *folkbiblioteksverksamhet tillgänglig för alla och utformad efter kommuninvånarnas behov. Folkbibliotekens utbud av medier och tjänster ska präglas av allsidighet och kvalitet.*

2 a § *Folk- och skolbiblioteken ska ägna särskild uppmärksamhet åt barn och ungdomar genom att erbjuda litteratur och medier anpassade till deras behov för att främja läsning, språkutveckling och förmågan att behärska medier för lärande, personlig utveckling och eget skapande.*

2 b § *Folk- och skolbiblioteken ska ägna särskild uppmärksamhet åt funktionshindrade samt invandrare och*

andra minoriteter bl.a. genom att erbjuda litteratur och medier på andra språk än svenska och i former särskilt anpassade till dessa gruppers behov.

3 § På folkbiblioteken skall allmänheten avgiftsfritt få låna litteratur för viss tid.

3 § På folkbiblioteken *ska* allmänheten avgiftsfritt få låna, *eller på annat sätt få tillgång till*, litteratur och *lämpliga medier som biblioteket tillhandahåller oavsett publiceringsform.*

Bestämmelsen hindrar inte att ersättning tas ut för kostnader för fotokopiering, porto och andra liknande tjänster. Inte heller hindrar den att en avgift tas ut i de fall låntagare inte inom avtalad tid lämnar tillbaka det som de har lånat.

Bestämmelsen hindrar inte att ersättning tas ut för kostnader för fotokopiering, porto och andra liknande tjänster. Inte heller hindrar den att en avgift tas ut i de fall låntagare inte inom avtalad tid lämnar tillbaka det som de har lånat.

4 § Ett länsbibliotek bör finnas i varje län.

4 § *Varje region och landsting ska bedriva biblioteksverksamhet med syfte att främja samarbete, kunskapsutveckling och kvalitet inom regionens biblioteksverksamhet.*

Länsbiblioteket skall bistå folkbiblioteken i länet med kompletterande medieförsörjning och andra regionala biblioteksuppgifter.

För den kompletterande medieförsörjningen skall också finnas en eller flera lånecentraler.

För den kompletterande medieförsörjningen *ska* också finnas en eller flera lånecentraler.

5 § Inom grundskolan och gymnasieskolan skall det finnas lämpligt fördelade skolbibliotek för att stimulera skolelevernas intresse för läsning och litteratur samt för att tillgodose deras behov av material för utbildningen.

5 § *I 2 kap. 36 § skollagen (2010:000) finns bestämmelser om skolbibliotek.*

6 § Det skall finnas tillgång till högskolebibliotek vid alla högskolor. Dessa bibliotek ska inom de områden som anknyter till utbildning och forskning vid högskolan svara för biblioteksservice inom högskolan och i samverkan med landets biblioteksväsen i övrigt ge biblioteksservice.

6 § Det *ska* finnas tillgång till högskolebibliotek vid alla högskolor. Dessa bibliotek *ska* inom de områden som anknyter till utbildning och forskning vid högskolan svara för biblioteksservice inom högskolan och i samverkan med landets biblioteksväsen i övrigt ge biblioteksservice.

7 § Kommunerna ansvarar för folk- och skolbiblioteksverksamheten.

Landstingen ansvarar för länsbiblioteken och för biblioteken vid högskolor med landstingskommunalt huvudmannaskap.

Staten ansvarar för övriga högskolebibliotek och för lånecentralerna samt för sådan biblioteksverksamhet som enligt särskilda bestämmelser ankommer på staten.

7 a § Bibliotek och bibliotekshuvudmän inom det allmänna biblioteksväsendet skall samverka.

Kommuner och landsting skall anta planer för biblioteksverksamheterna. (Lag 2004:1261)

8 § Folk- och skolbiblioteken skall ägna särskild uppmärksamhet åt funktionshindrade samt invandrare och andra minoriteter bl.a. genom att erbjuda litteratur på andra språk än svenska och i former särskilt anpassade till dessa gruppers behov.

9 § Folk- och skolbiblioteken skall ägna särskild uppmärksamhet åt barn och ungdomar genom att erbjuda böcker, informationsteknik och andra medier anpassade till deras behov för att främja språkutveckling och stimulera till läsning.

10 § Länsbibliotek, lånecentraler, högskolebibliotek, forskningsbibliotek och andra av staten finansierade bibliotek skall avgiftsfritt ställa litteratur ur de egna samlingarna till folkbibliotekens förfogande samt i övrigt samverka med folk- och skolbiblioteken och bistå dem i deras strävan att erbjuda låntagarna en god biblioteksservice.

11 § -----

7 § Kommunerna ansvarar för folk- och skolbiblioteksverksamheten.

Regionerna och landstingen ansvarar för regional och landstingskommunal biblioteksverksamhet och för sjukhusbiblioteken vid sjukhus med regionalt eller landstingskommunalt huvudmannaskap.

Staten ansvarar för *Kungl. biblioteket som är nationalbibliotek och arkiv för ljud- och bildokument*, för högskolebibliotek och för lånecentralerna samt för sådan biblioteksverksamhet som enligt särskilda bestämmelser ankommer på staten.

§ 7 a Bibliotek och bibliotekshuvudmän inom det allmänna biblioteksväsendet *ska* samverka.

Kommuner, *regioner* och landsting *ska* anta planer för biblioteksverksamheterna. (Lag 2004:1261)

8 § -----

9 § -----

10 § Länsbibliotek, lånecentraler, högskolebibliotek, forskningsbibliotek, *folkbibliotek* och andra *offentligt* finansierade bibliotek *ska* avgiftsfritt ställa *medier* ur de egna samlingarna *till förfogande för andra bibliotek inom det allmänna biblioteksväsendet* samt i övrigt samverka *för* att erbjuda låntagarna en *jämlik* biblioteksservice.

11 § *Regeringen utser den myndighet som ska ha som särskilt uppdrag att ansvara för nationell överblick och samverkan samt att främja utvecklingen inom det allmänna biblioteksväsendet och i samarbete med kommuner, regioner och landsting kontinuerligt utvärdera bibliotekens arbete.*

De regionala och landstingskommunala biblioteksverksamheterna ska samverka med den statliga

myndighet som svarar för uppföljning och bistå denna med underlag för uppföljning och utvärdering av biblioteksverksamheterna.

Frågor rörande bibliotekslagens tillämpning behandlas av den myndighet som Regeringen utser.

13. Ekonomiska och andra konsekvenser

13.1 Ekonomiska konsekvenser

Förslaget till revidering av bibliotekslagen är i huvudsak kostnadsneutralt för kommunerna; ett fåtal kommuner tar en mindre avgift för film eller dataspel, men flertalet kommuner tillämpar idag avgiftsfrihet så som den formuleras i 3 § i förslaget till reviderad bibliotekslag. En lagstiftad avgiftsfrihet kommer att påverka ett fåtal kommuner i mycket ringa grad. För regioner och landsting är förslaget kostnadsneutralt.

För såväl kommuner som regioner och landsting kan förslagen till förändring i 4 § om regioners och landstings utvecklingsansvar på sikt skapa utrymme för utveckling av biblioteksverksamheterna genom samordningsvinster som till exempel gemensamt utnyttjande av kompetens, upphandlingssamarbeten och gemensam planering av medieförvärv och nyttjande av medieresurser.

I en tillkommande 11 § föreslås att regeringen ska utse en myndighet med samordningsansvar för biblioteksverksamheterna och med uppföljningsansvar av bibliotekslagen. Denna myndighet kommer att behöva tillföras ekonomiska resurser för nationell bibliotekssamordning och tillsyn av bibliotekslagen.

13.2 Övriga konsekvenser

De regionala, landstingskommunala och även i förlängningen de kommunala bibliotekshuvudmännen får en tydligare roll än idag när det gäller uppföljning och utvärdering av biblioteksverksamheten, men de förslag till förändringar i bibliotekslagen som här föreslås medför inte inskränkningar i den kommunala självstyrelsen. Kommunerna och regionerna/landstingen ges med dem samma möjligheter som för närvarande att fritt utforma sin bibliotekspolitik.

Ansvarsfördelningen mellan kommuner, regioner/landsting och staten avseende biblioteksfrågorna påverkas i ett avseende av förslagen i denna rapport; folkbiblioteken föreslås i 10 § dela ansvar för den kompletterande medieförsörjningen med övriga offentligt finansierade bibliotek.

Förslaget i 11 § om en myndighet med ansvar för nationell överblick kan bland annat innebära att nationella strategier och ändamålsenlig struktur kan skapas för litteratur- och informationsförsörjning på andra språk än svenska, något som bidrar till möjligheterna att uppnå de integrationspolitiska målen.

Förslaget till förändring i 3 § om avgiftsfria utlån av litteratur och medier i former som överenskomms med upphovsmän och rättighetsinnehavare skulle kunna vara brottsförebyggande. Det material som allmänheten fritt kan låna eller på annat sätt få tillgång till på biblioteken skulle kunna bli mindre attraktivt att kopiera eller på annat sätt nyttja olagligt.

Förslagen till revidering av bibliotekslagen påverkar inte jämställdheten mellan kvinnor och män eller sysselsättningen.

Regeringens uppdrag till Kungl. biblioteket (Uppdrag till Kungl. biblioteket Ku 2009/2238/KV. Regeringsbeslut 2009-12-17) att ansvara för nationell överblick och samverkan ligger till grund för

förslaget att en 11 § tillförs bibliotekslagen med syfte att underlätta skapandet av nationella strategier för biblioteksutveckling inom områden som är viktiga för bibliotekens användare. Det samlade allmänna biblioteksväsendet kan därigenom också bli en tydligare part i förhandlingar med upphovsmän och rättighetshavare kring rättigheter för allmänheten att nyttja olika slags medier via biblioteken. En samlad biblioteksmyndighet kan underlätta internationella samarbeten för alla slags bibliotek. En för landet gemensam bibliotekspolitik kan skapa förutsättningar för utveckling av och samspel mellan biblioteksverksamhetens alla delar.

14. Författningskommentarer

1 § Denna lag innehåller bestämmelser om det allmänna biblioteksväsendet.

1 § föreslås vara oförändrad. Det finns både inom biblioteksvärlden och bland bibliotekens huvudmän en konsensus om att det allmänna biblioteksväsendet utgörs av de offentligt finansierade biblioteken. Det är därför inte motiverat att i lagen beskriva vilka dessa bibliotek är.

2 § Till främjande av intresse för läsning och litteratur, fri åsiktsbildning, kunskaps- och informationsförsörjning, utbildning och kultur ska alla ha tillgång till folkbibliotek.

Varje kommun ska ha folkbiblioteksverksamhet tillgänglig för alla och utformad efter kommuninvånarnas behov. Folkbibliotekens utbud av medier och tjänster ska präglas av allsidighet och kvalitet.

2 § Den fria informationen, yttrandefriheten, åsiktsbildningen och det fria kunskapsutbytet är förutsättningar för demokratin. Dessa friheter är också grundläggande förutsättningar för tillväxt och hållbarhet. Biblioteksverksamheten är ett medel för att främja och utveckla demokratin. Förslaget till ändring i bibliotekslagens formulering syftar till att beskriva bibliotekens vida uppdrag inom såväl kulturpolitik som mediepolitik, utbildningspolitik och konstpolitik..

I förslaget till text i 2 § föreslås ingen definition av vad som menas med ”folkbibliotek” eller ”folkbiblioteksverksamhet”. Det förutsätts att det i Sverige med den långa traditionen av folkbiblioteksverksamhet finns en konsensus om vad som menas, liksom det gör när det gäller ”det allmänna biblioteksväsendet”. Att definiera begreppet folkbiblioteksverksamhet riskerar att leda till normer och kvantifieringar som kan bli begränsande och som kan förhindra utveckling snarare än främja den.

2 § föreslås kompletteras med vissa föreskrifter om kvalitet i biblioteksverksamheten; allsidigt mediebestånd och tillgänglighet för alla.

Allsidighet och kvalitet i medieutbudet föreslås såsom ett tillägg, med syftet att säkerställa yttrandefriheten och främja mångfald och kvalitet i bibliotekens mediebestånd. Folkbibliotekens mediasamlingar ska vara allsidigt sammansatta och fria från ideologisk, politisk eller religiös censur

Folkbiblioteken spelar roll för hur människor möts, hur de ser på varandra och på samhället, inte bara genom de medier de får möjlighet att ta del av utan genom de möten och samtal som äger rum på biblioteken. Därför bör också tillgängligheten till biblioteket som offentlig arena lyftas fram i bibliotekslagen. Kommunerna bör särskilt lägga sig vinn om att göra folkbiblioteken till en mötesplats för alla över språkgränser och generationsgränser och att uppfylla höga krav på tillgänglighet till biblioteksverksamhet för alla kommunens invånare. Allas deltagande kräver att folkbiblioteksverksamheten anpassas till kommuninvånarnas behov.

I Sverige vistas människor från många olika länder. Biblioteken är viktiga mötesplatser för människor och bibliotekens verksamhet bör inkludera alla, varför begreppet ”medborgare” inte används i förslaget till revidering av bibliotekslagen.

I stället för uttrycket ”ett folkbibliotek” föreslås ordvalet ”folkbiblioteksverksamhet”.

Folkbiblioteksverksamhet anpassad till invånarnas behov kan utgöras av ett eller flera bibliotek, av bokbussar och uppsökande biblioteksverksamhet. Den kan också utgöras av en biblioteksverksamhet som drivs i samarbete med en eller flera andra kommuner eller med annan huvudman. Sådana samarbeten förhindras inte heller av dagens lagstiftning. Det finns få svenska exempel på sådant bibliotekssamarbete mellan kommuner men något fler i de nordiska grannländerna.

Biblioteken och arkiven står mitt i den stora samhällsförändring som äger rum i övergången från industrisamhälle till kunskapssamhälle och nätverkssamhälle. Informationsteknologin och digitala tjänster är en integrerad del av all biblioteksverksamhet. Föreskriften i 2 § i nuvarande bibliotekslag om att folkbiblioteken ska sträva efter att göra databaserad information tillgänglig föreslås således ersättas av lydelsen i förslaget till förändrad 3 § som behandlar bibliotekens medier och som inkluderar flera slags medier.

2 a § Folk- och skolbiblioteken ska ägna särskild uppmärksamhet åt barn och ungdomar genom att erbjuda litteratur och medier anpassade till deras behov för att främja läsning, språkutveckling och förmågan att använda medier för lärande, personlig utveckling och eget skapande.

2 a § är en utveckling av nuvarande 9 § bibliotekslagen med avsikt att förstärka barn- och ungdomsperspektivet inom folk- och skolbiblioteksverksamheterna. Eftersom det idag finns en strävan efter att särskilt uppmärksamma och aktivt arbeta med ett barn- och ungdomsperspektiv inom alla offentliga verksamheter är det lämpligt att barnperspektivet uppmärksammas i bibliotekslagens inledning. Formuleringen i nuvarande 9 § föreslås ändras så att främjandet av läsningen också ses som ett sätt att främja litteraturen och den personliga utvecklingen, inte endast läsförmågan. Nuvarande formulering präglas av en mer instrumentell syn på läsandet. Att främja förmågan att ”behärska medier” är ett sätt att i lagen beskriva bibliotekens ansvar för att förmedla det som med dagens språkbruk brukar kallas ”digital literacy”.

2 b § Folk- och skolbiblioteken ska ägna särskild uppmärksamhet åt funktionshindrade samt invandrare och andra minoriteter bl.a. genom att erbjuda litteratur på andra språk än svenska och i former särskilt anpassade till dessa gruppers behov.

2 b § föreslås få samma lydelse som nuvarande 8 § i bibliotekslagen, men flyttas fram till bibliotekslagens inledning. Allas jämlika tillgång till folkbiblioteksverksamhet, oavsett språk eller funktionshinder, är en central demokratifråga.

3 § På folkbiblioteken ska allmänheten avgiftsfritt få låna, eller på annat sätt få tillgång till, litteratur och lämpliga medier som biblioteket tillhandahåller oavsett publiceringsform.

Bestämmelsen hindrar inte att ersättning tas ut för kostnader för fotokopiering, porto och andra liknande tjänster. Inte heller hindrar den att en avgift tas ut i de fall låntagare inte inom avtalad tid lämnar tillbaka det som de har lånat.

Uttrycket ”litteratur och lämpliga medier oavsett publiceringsform” speglar dagens - och möjligen också den allra närmaste framtidens – verklighet på folkbiblioteken. Medier som avgiftsfritt ställs till tillförfogande idag är till exempel databaser, film, musik, dataspel och arkivmaterial. I nuvarande bibliotekslag står det i 2 § ”Folkbiblioteken skall verka för att databaserad information görs tillgänglig för alla medborgare.” Det uttryckssättet ersätts i detta förslag till reviderad lag med den teknikneutrala formuleringen ”På folkbiblioteken ska allmänheten avgiftsfritt få låna, eller på annat sätt få tillgång till, litteratur och medier som biblioteket tillhandahåller oavsett publiceringsform.” En del av bibliotekens material är tillgängligt för lån för viss tid, annat är tillgängligt endast på plats och det finns också medier som är tillgängliga via det digitala biblioteket.

Inget nordiskt land har formuleringar om fri utlåning av alla slags medier helt utan förbehåll. Den norska bibliotekslagen har formuleringen ”böcker och annat lämpligt material”. Lämpligt material är sådant som man lånar ut med upphovsmännens eller rättighetshavarnas medgivande. Frågan om avgiftsfrihet är inte okomplicerad och avgiftsfriheten kommer, liksom idag, att vara beroende av att det allmänna biblioteksväsendet kan nå överenskommelser kring bibliotekens rätt att nyttja olika medier med upphovsmän och rättighetshavare och den kommer också, liksom idag, att vara beroende av att biblioteken inte bryter mot gällande konkurrenslagstiftning.

4 § Varje region och landsting ska bedriva biblioteksverksamhet med syfte att främja samarbete, kunskapsutveckling och kvalitet inom regionens eller länets biblioteksverksamhet.

För den kompletterande medieförsörjningen ska också finnas en eller flera länecentraler.

4 § föreslås få en förändrad text med anledning av de förvaltningsreformer som ägt rum på den regionala nivån, som idag utgörs av såväl regioner som landstingskommuner. Beteckningen ”Länsbibliotek” föreslås ersättas av ”regionala och landstingskommunala biblioteksverksamheter”, som bättre speglar förhållande 2010. Dessa verksamheter är idag inte kopplade till fysiska bibliotek och samlingar på samma sätt som tidigare. Regionbibliotek och länsbibliotek köper ofta den kompletterande medieförsörjningen av ett eller flera bibliotek i regionen/länet. I 10 § finns bestämmelse om de regionala och landstingskommunala biblioteksverksamheternas ansvar för den kompletterande medieförsörjningen.

De regionala och landstingskommunala biblioteksverksamheternas roll som utvecklare av och kompetensresurs för folkbiblioteksverksamheten föreslås införas i lagtexten. Beslutsfattare i regioner och landsting har i synnerhet fokuserat på sådana uppgifter för den regionala biblioteksverksamheten.

I Kulturpropositionen ”Tid för kultur” (prop.2009/10:3, s. 44) framhåller regeringen att det borde finnas möjlighet att utveckla och förtydliga länecentralernas och depåbibliotekets roller, något som också framhålls som angeläget i utredningen ”Lätt att hitta - lätt att låna, ny modell för bibliotekens nationella mediasamarbete – en utredning av bibliotekens fjärrlån” av Annette Johansson och Nils G. Storhagen (KB:s dnr 50-554-2009).

Eftersom någon sådan utredning ännu inte initierats föreslås föreskrifter om en eller flera länecentraler kvarstå i lagen.

5 § I 2 kap. 36 § skollagen (2010:000) finns bestämmelser om skolbibliotek.

5 § Förslaget till lydelse av 5 § följer förslaget i propositionen Ny skollag – för kunskap, valfrihet och trygghet (prop.2009/10:165) som överlämnades till riksdagen den 23 mars 2010.

6 § Det ska finnas tillgång till högskolebibliotek vid alla högskolor. Dessa bibliotek ska inom de områden som anknuter till utbildning och forskning vid högskolan svara för biblioteksservice inom högskolan och i samverkan med landets biblioteksväsen i övrigt ge biblioteksservice.

6 § föreslås inte ändras. Bestämmelsen i sin nuvarande lydelse överensstämmer väl med nuvarande verksamhetsinriktning för högskolebiblioteken. Den utgör inget hinder för samarbeten inom det allmänna biblioteksväsendet.

7 § Kommunerna ansvarar för folk- och skolbiblioteksverksamheten.

Regionerna och landstingen ansvarar för regional och landstingskommunal biblioteksverksamhet och för sjukhusbiblioteken vid sjukhus med regionalt eller landstingskommunalt huvudmannaskap.

Staten ansvarar för Kungl. biblioteket som är nationalbibliotek och arkiv för ljud- och bildokument, för högskolebibliotek och för länecentralerna samt för sådan biblioteksverksamhet som enligt särskilda bestämmelser ankommer på staten

7 § som innehåller bestämmelser om länsbibliotek föreslås i analogi med ändringsförslagen i 4 § ändras så att beteckningen länsbibliotek ersätts av ”regional och landstingskommunal biblioteksverksamhet”.

Bestämmelsen om ansvar för regionala högskolebibliotek föreslås utgå, då inga högskolor med landstingskommunalt huvudmannskap finns längre.

En bestämmelse föreslås införas i lagen om att regioner och landsting ska ansvara för sjukhusbiblioteken, det vill säga de medicinska biblioteken vid de av regioner och landsting drivna sjukhusen.

Staten ansvarar idag för en betydande mängd olika myndighets- och specialbibliotek. I nuvarande bibliotekslag framhålls i lagtexten endast länecentraler och högskolebibliotek, som ju också har stor betydelse för det allmänna biblioteksväsendets infrastruktur. Det förefaller därför också rimligt att också ansvaret för Kungl. biblioteket, Sveriges nationalbibliotek också särskilt lyfts fram, i synnerhet som den stora betydelse för biblioteksväsendets infrastruktur som Kungl. biblioteket har haft med all sannolikhet kommer att väsentligt utökas i och med dess nya uppdrag att svara för nationell överblick och samordning. (Uppdrag till Kungl. biblioteket Ku 2009/2238/KV. Regeringsbeslut 2009-12-17)

7 a § Bibliotek och bibliotekshuvudmän inom det allmänna biblioteksväsendet ska samverka.

Kommuner, regioner och landsting ska anta planer för biblioteksverksamheterna. (Lag 2004:1261)

7 a § föreslås oförändrad.

8 § i nuvarande bibliotekslag föreslås utgå och dess krav på likabehandling lyftas fram i bibliotekslagens inledning. Se vidare ovan under kommentar till 2 b §.

9 § föreslås utgå och dess prioritering av barn och unga lyftas fram i bibliotekslagens inledning. Se vidare ovan under kommentar till 2 a §.

10 § Länsbibliotek, länecentraler, högskolebibliotek, forskningsbibliotek, regionala och landstingskommunala bibliotek, folkbibliotek och andra offentligt finansierade bibliotek ska avgiftsfritt ställa medier ur de egna samlingarna till förfogande för andra bibliotek inom det allmänna biblioteksväsendet samt i övrigt samverka för att erbjuda låntagarna en jämlik biblioteksservice.

10 § föreslås kompletteras med en bestämmelse om att även folkbiblioteken ska medverka i den kompletterande medieförsörjningen, som alltså bör präglas av ömsesidighet. Det sätt på vilket detta ska ske bör vara en fråga för den nationella samordningsmyndigheten att fastställa inom ramen för samarbetet inom det allmänna biblioteksväsendet kring den kompletterande medieförsörjningen. De regionala och landstingskommunala biblioteksverksamheternas ansvar för den kompletterande medieförsörjningen förs in i denna paragraf.

Begreppet litteratur i texten i 10 § föreslås ändras till begreppet medier.

Det är rimligt att det allmänna biblioteksväsendet och dess olika huvudmän ges frihet att organisera den kompletterande medieförsörjningen på det sätt som är bäst vid varje givet tillfälle. De snabba informationsteknologiska förändringarna ger hela tiden nya förutsättningar för organisationen av den kompletterande medieförsörjningen.

Oavsett hur den kompletterande litteraturförsörjningen organiseras är det av stor vikt att staten stöder verksamheten. I den ovan nämnda utredningen "Lätt att hitta – lätt att låna" förslås visionen för mediasamarbetet vara att alla invånare ska ha samma tillgång till information, på samma villkor, oavsett vilket bibliotek hon väljer att använda. Med "alla invånare" avser utredningen samtliga invånare, oberoende av ålder eller i vilket sammanhang hon behöver information. Med Sveriges många små och glest befolkade kommuner är det kultur- och utbildningspolitiskt viktigt att människor överallt ges möjlighet till jämlik tillgång till medier, för den konstnärliga upplevelsens, studiers eller opinionsbildningens skull. Det är också av största vikt att man får tillgång över hela landet till litteratur och information på andra språk än svenska och till medier anpassade till speciella gruppers behov. För att förverkliga en vision om lika tillgång behöver tydliga uppdrag knytas till biblioteksaktörer på olika samhällsnivåer. Ett sådant samarbete behöver stöd av den statliga kulturpolitiken.

11 § Regeringen utser den myndighet som ska ha som särskilt uppdrag att ansvara för nationell överblick och samverkan samt att främja utvecklingen inom det allmänna biblioteksväsendet och i samarbete med kommuner, regioner och landsting kontinuerligt utvärdera bibliotekens arbete.

De regionala och landstingskommunala biblioteksverksamheterna ska samverka med den statliga myndighet som svarar för uppföljning och bistå denna med underlag för uppföljning och utvärdering av biblioteksverksamheterna.

Frågor rörande bibliotekslagens tillämpning handläggs av den myndighet som Regeringen utser.

11 § utgör ett tillägg till bibliotekslagen. Det är lämpligt att den myndighet som regeringen ger i uppdrag att ansvara för nationell samordning fortsätter den strävan mot samverkansformer för det allmänna biblioteksväsendet, som idag finns, till exempel inom ramen för Sverigebiblioteket, med målsättningen att så långt möjligt skapa gemensamma plattformar för att göra bibliotekens medier på olika sätt tillgängliga för allmänheten.

En uppföljning av biblioteksverksamheterna av hög kvalitet och av bibliotekslagens tillämpning kan skapa möjligheter till mer jämlik biblioteksservice över hela landet. De samlade medieresurserna kan användas effektivare, biblioteksanvändare, oavsett bostadsort, kan få tillgång till kvalificerad service från det samlade offentliga biblioteksväsendet och den samlade kompetensen inom biblioteksverksamheterna kan nå fler biblioteksanvändare.

15 Ikraftträdande

Den reviderade bibliotekslagen föreslås träda ikraft den 1 januari 2011.

Kontakter

Kulturrådet

Enhetschefen Signe Westin
Handläggare Cay Corneliuson
Handläggare Mats Hansson
Handläggare Erik Peurell

Sveriges kommuner och landsting

Handläggare Kerstin Lundberg
Handläggare Calle Nathanson
Möte med kultur- och fritidsberedningen den 10 december 2009 i Stockholm

Kungl. biblioteket

Riksbibliotekarien Gunnar Sahlin
Chefen för avdelningen för nationell samordning biblioteksrådet Gunilla Herdenberg
1:e handläggaren vid avdelningen för nationell samordning Jan Hagerlid
f.d. biblioteksrådet Barbro Thomas
Informatören vid avdelningen för nationell samordning Inger Klondiras

Svensk biblioteksförning

Ordförande Inga Lunden
Generalsekreteraren Niclas Lindberg

Öppet medlemsmöte för Svensk biblioteksförnings medlemmar den 3 december 2009 i Stockholm

Talboks- och punktskriftsbiblioteket

Myndighetschefen Roland Esaiasson

Skolverket

Bibliotekarien Margareta Rosenquist Soliman

Författarförbundet

Jan Ristarp

Högskolan i Borås, institutionen biblioteks- och informationsvetenskap

Prefekten Margareta Lundberg Rodin

Bibliotekschefer

Stadsbibliotekarien i Malmö Elsebeth Tank
Stadsbibliotekarien i Göteborg Christina Persson
Projektledaren Ingrid Atlestam Västra Götalandsregionen
Chefen för kulturhuset i Västra Frölunda Ulla Forsèn
Bibliotekschefen vid Nätverket Lund Universitets Bibliotek Lars Björnshauge

Kommunbibliotekarien i Högsby Anna Lundberg
Kommunbibliotekarien i Borgholm Gunilla Lydmark

Samtliga bibliotekschefer samt kulturpolitikerna i Örebro och Västmanlands län den 7 december i Örebro

Möten med enskilda länsbibliotekarier

Länsbibliotekarien i Kalmar län Christer Bergqvist
Länsbibliotekarien i Jönköpings län Katinka Borg
Länsbibliotekarien Bengt Källgren Västra Götalandsregionen

Möte med föreningen Sveriges länsbibliotekarier
Stockholm den 4 november, samtliga länsbibliotekarier.

Internationella biblioteket i vid Stockholms stadsbibliotek
Chefen Larry Lempert,

Konferenser med medarbetare vid länsbiblioteken
Region Skåne
Västernorrlands län
Jämtlands län
Västerbottens län
Norrbottens län

DIK-förbundet (Dokumentation, Information, Kultur SACO)
Ordförande i DIK Bibliotekarieförbundet Cajsa Broström
Birgitta Rydell, samhällspolitisk chef
Kanslidirektör Åke Lindström

Kulturdepartementet Kultursamverkansutredningen
Huvudsekreteraren Martin Sundin
Sekreteraren Signe Westin

Källor

www.riksdagen.se

SOU 1972:66 Ny kulturpolitik

SOU 1974:5 Boken. Litteraturutredningens huvudbetänkande./1968 års litteraturutredning;

SOU 1984:23. Folkbibliotek I Sverige. Betänkande av Folkbiblioteksutredningen

SOU 1985:85 Tjugo års kulturpolitik. 1974-1994: en rapport från Kulturutredningen

SOU 1995:84 Kulturpolitikens inriktning. Slutbetänkande /av Kulturutredningen/

SOU 2007:10 Hållbar samhällsorganisation med utvecklingskraft; slutbetänkande av Ansvarskommittén.

SOU 2008:104 Självständiga lärosäten. Betänkande av Autonomiutredningen.

SOU 2009:16 Betänkande av Kulturutredningen

Ds 2009:25 Den nya skollagen - för kunskap, valfrihet och trygghet

Ds 2009:6 Leveransplikt för elektroniska dokument

Ds 2003:66 Forslund, John Erik . Om biblioteksverksamheterna: PM.

Kommittédirektiv Dir. 2009:65 Tilläggsdirektiv till Upphovsrättsutredningen (JU 2008:07)

SFS 1949:105 Tryckfrihetsförordningen

SFS 1960:729 Upphovsrättslagen

SFS 1962:652 Förordning om Sveriges författarfond

SFS 1993:1392 Lag om pliktleverans av dokument

SFS 1991:1469 Yttrandefrihetsgrundlagen

SFS 1996:1596, 2004:1261 Bibliotekslag

Regeringens proposition 2009/10:3. Tid för kultur

Regeringens proposition 2008/09:67 Civilrättsliga sanktioner på immaterialrättens område – genomförande av direktiv 2004/48/EG

Regeringens proposition 2009/10:165 Ny skollag – för kunskap, valfrihet och trygghet

Uppdrag till Kungl. biblioteket Ku 2009/2238/KV. Regeringsbeslut 2009-12-17

Uppdrag och inbjudan att bidra till en nationell strategi för digitalisering, elektronisk tillgång och digitalt bevarande. Ku2009/2152KT.

www.lovdato.no

Lov om folkebibliotek. Lov 1985-12-20 nr 108

www.bs.dk.

Lov om biblioteksvirksomhed 2000

www.finlex.fi

Bibliotekslag 4.12.1998/904

Lag om undervisnings- och kulturverksamhet 21.8. 1998/635.

www.abm-media.no

Langeland, Asbjørn Biblioteklover og annen statlig bibliotekpolitikk i Norden” ABM-media AS, 2009

www.kulturradet.se

Skolbibliotek 2008. Kulturen i siffror 2009:1

Folkbibliotek 2008. Kulturen i Siffror 2009:2

Kultur i regionala utvecklingsstrategier och program – en lägesrapport av Statens kulturråd med flera, september 2008

Gemensamma utvecklingsområden för Statens kulturråd och läns- och regionbibliotekens samverkan kring läsfrämjande

Statens Kulturråd/ULF-undersökningen 2008

Kulturens finansiering 2007

www.kb.se

Kung. Biblioteket och Kulturrådet. Johansson, Annette, AnnJo Konsulteri, Rätt bok eller rätt bibliotek? En förstudie av den nationella fjärlåneverksamheten utifrån slutanvändarens perspektiv. November 2008.

www.skolverket.se

Pirls 2006. Skolverket 2007

Läroplan för förskolan Lpfö 68

Läroplan för de frivilliga skolformerna Lpf 94

Läroplan för de obligatoriska skolformerna Lpo 94

www.hsv.se

Lärosäteslista

Högskoleverkets årsrapport 2009

www.som.gu.se

Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red.) (2008). Skilda världar: trettioåttio kapitel om politik, medier och samhälle: SOM-undersökningen 2007. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet

Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red.) (2009). Svensk höst: trettiofyra kapitel om politik, medier och samhälle : SOM-undersökningen 2008. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet

www.skf.se

Sveriges kommuner och Landsting 2009. Positionspapper Kultur i det hållbara samhället.

Sveriges kommuner och Landsting 2008. Kultur i omvandling? Antologi om kulturpolitik och kulturens nya roll.

www.biblioteksforeningen.org

Rabe, Annina, Biblioteket i Högsby. Lagen vägdes och befanns för lätt, BBL 2005/7 s 11-12

Ekström, Åsa, Uppsägningar hotar underbemannat bibliotek, BBL 2009:09, s. 8

Ekström, Åsa, Sollefteåpolitiker sparar i strid med biblioteksplanen, BBL. 2009:09, s. 10

Ekström, Åsa & Lindfelt, Erik Biblioteken och ekonomin 2010, BBL 2009:10s. 4-12

Universitets- och högskolebibliotek i svenska biblioteksplaner – några nedslag. Mars 2006.

Jakob Harnesk/ Harnesk information på uppdrag av Svensk biblioteksforening

Thomas, Barbro Bibliotekslagstiftning – perspektiv och exempel, november 2009

Fakta om bibliotek 2009

Lokala och regionala förutsättningar för kunskapssamhället

www.forlaggare.se

Ljudböcker och e-böcker på The Pirate Bay. En kartläggning av illegal fildelning. En rapport från Svenska Bokförläggareföreningen 2008.

Svenska förläggareföreningens branschstatistik 2008.

Bokbranschen i Sverige. Utvecklingen mellan 1973 och 2003. Rapport från Svenska Bokhandlareföreningen och Svenska Förläggareföreningen. Augusti 2003.

Andersson, Sus, E-boken- lätt att göra, svår att sälja. Rapport från Svenska Förläggareföreningen. Oktober 2009.

www.svb.se

Westlund, Johanna Förlagsspecial 2008: Mellanstora förlag är starkast i krisen, Svensk Bokhandel 18/09, s. 10- 17

Djurberg, Sara, Luren lyfter barnboken, Svensk Bokhandel 19/09 s. 28-29

Thoreson Anders, Teknisk utveckling, var god dröj, Svensk Bokhandel 19/09, s 10-17

www.sr.se

Nya Vägen 24 november 2009 www.sr.se/sida/default.aspx?programid=3048

www.migrationsverket.se

www.tpb.se

www.bibliotek.vasteras.se

www.btj.se

www.scb.se

www.wikipedia.se

www.eira.se

www.kulda.se

www.Sverigebiblioteket.se

www.fragabiblioteket.se

www.bibliotek.se

www.bibliotek24.se

www.lansbiblioteken.se

www.unesco.org

www.zim.mpg.de/openaccess-berlin/berlin_declaration.pdf Berlindeklarationen

www.lansbibliotek.ostsam.se/Om+lansbibliteket/revision/

Länsrätten i Kalmar. Dom 206-05-15, Mål nr 945-05

Häggström, Lotten Vägen till en bibliotekslag i Sverige. Magisteruppsats, Högskolan i Borås 1998

Mäkinen, Ilka & Sandqvist, Katja, Introduktion till informationsvetenskapen, Tammerfors 2003

Bilagor

1. Regeringskansliet Promemoria 2009-08-10 Utvärdering av bibliotekslagen
Bibliotekslagen 1996:1596, 2004:1261

2. Regeringsbeslut 2009-12-17 Ku/2009/2238/KV Uppdrag till Kungl. biblioteket

Kulturdepartementet

Utvärdering av bibliotekslagen

Bibliotekslagen (1996:1596), som trädde i kraft den 1 januari 1997, innehåller i huvudsak bestämmelser om kommunernas skyldighet att tillhandahålla folkbibliotek, folkbibliotekens avgifter, ansvarsfördelning och huvudmannaskap inom det allmänna biblioteksväsendet, samverkan mellan biblioteksverksamheterna, särskilda gruppers tillgång till folk- och skolbibliotek samt reglering av fjärrlånesystemet.

I budgetpropositionen för 2008 (prop. 2007/08:1, utgiftsområde 17) aviserades att regeringen avsåg att under mandatperioden utvärdera bibliotekslagen för att stärka bibliotekens roll och säkerställa tillgängligheten i framtiden.

Syftet med utvärderingen är att undersöka hur bibliotekslagen har fungerat i praktiken och om målen med lagen har uppnåtts. I uppdraget ingår bl.a. att:

- översiktligt kartlägga och analysera bibliotekslagens tillämpning, bl.a. när det gäller samverkan och biblioteksplaner, samt dess effekter för utvecklingen inom biblioteksväsendet i allmänhet och folkbiblioteken i synnerhet
- belysa relevanta omvärldsförändringar efter lagens tillkomst och andra faktorer som har betydelse för folkbibliotekens utveckling
- överväga behovet av att revidera lagen och lämna förslag på eventuella ändringar
- överväga formerna för uppföljning och tillsyn av lagen

Utvärderingen ska genomföras efter samråd med bl.a. Sveriges kommuner och landsting (SKL), Svensk Biblioteksförning och Statens kulturråd.

Kulturdepartementet

Kungl. biblioteket
Box 5039
102 41 STOCKHOLM

Uppdrag till Kungl. biblioteket

Bakgrund

I den kulturpolitiska propositionen Tid för kultur (prop. 2009/10:3, s. 41-46) har regeringen gjort bedömningen att Kungl. biblioteket (KB) bör ges ett särskilt uppdrag när det gäller att svara för nationell överblick, främja samverkan och driva på utvecklingen inom biblioteksväsendet samt att, i samråd med länsbiblioteken, kontinuerligt följa bibliotekens arbete. Uppdraget omfattar dock inte forsknings- och högskolebiblioteken. I propositionen anges vidare att regeringen avser att ge KB i uppdrag att ta fram en plan för hur detta praktiskt kan genomföras.

Regeringens beslut

Regeringen uppdrar åt Kungl. biblioteket (KB) att ta fram en plan för hur myndighetens uppdrag inom biblioteksväsendet kan utformas och genomföras. Möjligheterna till samordning av informationsförsörjning och utveckling av gemensamma digitala tjänster är målsättningar som bör beaktas i planen.

Utgångspunkten för uppdraget bör vara de riktlinjer som anges i propositionen Tid för kultur.

I planen ska anges hur KB kan svara för nationell överblick, främja samverkan och driva på utvecklingen inom den del av biblioteksväsendet som har kommunal eller regional huvudman. Förutsättningarna för att förtydliga ansvarsfördelningen mellan KB och länsbiblioteken bör klargöras i planen, bl.a. vad gäller ansvaret för att det finns relevant kunskap och statistik på biblioteksområdet. Vidare bör KB tillsammans med länsbiblioteken följa upp bibliotekslagens praktiska tillämpning.

Mot denna bakgrund bör KB även i samråd med Statens kulturråd belysa hur det fortsatta statliga stödet till biblioteksverksamhet (inom utgiftsområde 17) kan utformas, liksom förutsättningarna för att förtydliga ansvarsfördelningen mellan de båda myndigheterna. En utgångspunkt bör vara att Kulturrådet även i fortsättningen ska fördela vissa generella stöd till läsfrämjande insatser, men att dessa även kan kompletteras med särskilda utvecklingsinsatser på biblioteksområdet inom ramen för KB:s uppdrag att driva på, samordna och utveckla frågor inom en större bibliotekssfär. I det sammanhanget bör KB samråda med utredningen (dir. 2009:97) En ny modell för samverkan och fördelning av statliga bidrag till regionala och

lokala kulturverksamheter. Vidare bör KB hålla sig informerad om arbetet med inrättandet av en analysmyndighet på kulturområdet.

KB bör i sitt arbete även ta hänsyn till de bedömningar och eventuella förslag som följer av den utvärdering (Ku2009/1518/KV) av bibliotekslagen som ska presenteras i början av 2010.

KB ska analysera och lämna förslag till konsekvensändringar i förordningen (2008:1421) med instruktion för myndigheten. Vidare ska KB redovisa ekonomiska, administrativa och andra konsekvenser av de förslag som lämnas. En utgångspunkt för KB:s finansieringsplan bör vara det förslag som Kulturutredningen lämnade i sitt betänkande (SOU 2009:16). Vidare ska KB i planen beakta hur eventuella åtgärder utformas så att de inte medför någon begränsning av KB:s kapacitet att utföra sin grundläggande huvuduppgift som forskningsbibliotek.

Arbetet med planen för det nationella biblioteksuppdraget ska genomföras i nära samarbete med Statens kulturråd, länsbiblioteken, Sveriges kommuner och landsting, Talboks- och punktskriftsbiblioteket, Statens skolverk samt andra berörda myndigheter och organisationer.

KB ska redovisa uppdraget till Regeringskansliet (Kulturdepartementet och Utbildningsdepartementet) senast den 16 april 2010.

På regeringens vägnar

Lena Adelsohn Liljeroth

Rebecka Randler

Kopia till

Statsrådsberedningen
Finansdepartementet/BA
Utbildningsdepartementet/F, UH, G, S
Statens kulturråd
Talboks- och punktskriftsbiblioteket
Statens skolverk
Sveriges Länsbibliotekarier
Sveriges kommuner och landsting
Svensk Biblioteksforening
Kommittén En ny modell för samverkan och fördelning av statliga bidrag till regionala och lokala kulturverksamheter (Ku2009:97)
Biblioteksutvecklare Inger Eide-Jensen